

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО»

Факультет богословських і гуманітарних наук

Кафедра богослов'я

УДК 27.247.8-277

РУДЯК Денис Тарасович

НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТРАСНИХ ОПОВІДЕЙ В ІВ. 18:1 – 19:42

Магістерська робота на здобуття
освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
за спеціальністю 041 «Богослов'я»

Науковий керівник:
доктор філософії, старший
викладач кафедри богослов'я
Яцишин Андрій Іванович

м. Івано-Франківськ
2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Страсні оповіді в Ів. 18:1 – 19:42 та синоптична традиція	5
1.1. Страсні оповіді в синоптичних Євангеліях.....	5
1.2. Особливості страсних оповідей Ів. 18:1 – 19:42.....	13
РОЗДІЛ 2. Контекст та структура Ів. 18:1 – 19:42.....	20
2.1. Контекст Ів. 18:1 – 19:42.....	20
2.2. Структура Ів. 18:1 – 19:42 у формі концентричного х'язму	30
РОЗДІЛ 3. Наративний аналіз Ів. 18:1 – 19:42.....	37
3.1. Оповідач в Ів. 18:1 – 19:42.....	37
3.2. Аналіз сюжету Ів. 18:1 – 19:42	41
3.2.1. Початкова ситуація: арешт Ісуса в Ів. 18:1 – 11	41
3.2.2. Ускладнення: допит Ісуса в домі Анни в Ів. 18:12 – 27.....	45
3.2.3. Переображення: судова справа перед Пилатом в Ів. 18:28 – 19:16а ...	51
3.2.4. Розв'язка: розп'яття Ісуса в Ів. 19:16б – 37.....	61
3.2.5. Кінцева ситуація: поховання Ісуса в Ів. 19:38 – 42.....	70
3.3. Час і простір в Ів. 18:1 – 19:42.....	71
3.4. Персонажі в Ів. 18:1 – 19:42.....	76
3.5. Богословські категорії в Ів. 18:1 – 19:42	81
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

Актуальність теми. У магістерській роботі здійснюється наративний аналіз страсних оповідей Ів. 18 – 19, досліджується контекст, структура, оповідач, час, простір, персонажі та богословські категорії уривку. Очевидним є той факт, що наративним аналізом біблійних перикоп присвячено безліч праць, однак, кожна з них привносить новизну у царину біблістики. У різні століття видатні біблісти застосовували різні підходи, здійснюючи наративний аналіз, даючи нагоду майбутнім поколінням взяти до уваги їх помилки та успіхи. Як наслідок, у двадцять першому столітті маємо цінну можливість мислити критично та цілісно, досліджуючи біблійні уривки. Варто також зауважити, що достатньо обмежену кількість фахових праць було перекладено на українську мову, саме тому наративний аналіз у цій роботі здійснено на основі іноземних джерел (більшість із яких написано англійською, італійською та іспанською мовами). Дана праця покликана збільшити інтерес до проблем біблістики в україномовному просторі цього наукового напрямку.

Об’єктом дослідження є страсні оповіді Ів. 18 – 19, здійснення наративного аналізу уривку.

Предметом дослідження є контекст та структура уривку Ів. 18 – 19, аналіз його сюжету, часу, простору, персонажів та богословських категорій.

Мета роботи. Здійснити об’єктивний наративний аналіз страсних оповідей Ів. 18 – 19. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких основних завдань:

- 1) вказати на паралелі та відмінності між страсними оповідями в Ів. 18 – 19 та синоптичною традицією;
- 2) дослідити контекст та структуру уривку Ів. 18 – 19;
- 3) здійснити наративний аналіз Ів. 18 – 19.

Апробацію результатів дослідження здійснено під час обговорення результатів підготовки магістерських дипломних робіт на засіданнях кафедри богослов'я та кафедри соціально-гуманітарних дисциплін у 2022 – 2023 роках, а також на IV Міжнародній науковій конференції «Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс», яка відбулася 17 листопада у місті Івано-Франківськ. Тези магістерської роботи було опубліковано у збірнику конференції, в секції «Релігієзнавство та богослов'я».

Структура роботи: логіка дослідження та важливість проблеми, що розглядається, обумовили структуру магістерської роботи, яка містить: вступ, три розділи, з яких перші два містять два підрозділи, а третій – п'ять підрозділів, що обумовлено квінарною схемою дослідження, висновки, список використаних джерел (52 позиції) та один додаток. Основний зміст висвітлено на 81 сторінці, загальний обсяг роботи становить 96 сторінок.

У першому розділі магістерської роботи визначаються паралелі та відмінності між страсними оповідями в Ів. 18 – 19 та синоптичною традицією. Перший підрозділ висвітлює особливості страсних оповідей у синоптичних Євангеліях. Другий підрозділ розповідає про специфіку та унікальні аспекти страсної оповіді в Ів. 18 – 19.

У другому розділі роботи розглядається контекст та структура Ів. 18 – 19. Перший підрозділ розповідає про дальній та ближній контекст Ів. 18 – 19. У другому підрозділі досліджуються структура Ів. 18 – 19 у формі концентричного х'язму.

У третьому розділі здійснюється наративний аналіз Ів. 18 – 19. Перший підрозділ висвітлює особливості оповідача Ів. 18 – 19. У другому підрозділі безпосередньо аналізуємо сюжет Ів. 18 – 19. У третьому підрозділі досліджується час і простір Ів. 18 – 19. У четвертому підрозділі розглядаються персонажі Ів. 18 – 19 та їх особливості. У п'ятому підрозділі розповідається про богословські категорії уривку Ів. 18 – 19.

РОЗДІЛ 1

СТРАСНІ ОПОВІДІ В ІВ. 18:1 – 19:42 ТА СИНОПТИЧНА ТРАДИЦІЯ

Перед тим як розглядати безпосередньо страсну оповідь євангелиста Івана, важливо поглянути на неї в контексті чотирьох Євангелій. Суттєвими для дослідження постають наступні питання – яким є зв'язок між страсними наративами у синоптиків між собою та з Іваном зокрема? Що в них є спільного та які особливості страсної оповіді притаманні виключно четвертому Євангелію? Саме на ці питання буде здійснена спроба дати відповіді у цьому розділі.

1.1. Страсні оповіді в синоптичних Євангеліях

Перші три Євангелії – від Марка, Матея та Луки – називаються синоптичними, тому що вони поділяють схожий матеріал (грецьке слово *σύνοψις* означає «спільний погляд»). Євангеліє від Івана слід відділяти від синоптиків, оскільки його оповідь містить значну кількість унікального матеріалу ¹.

Більшість вчених погоджуються, що першим було написане Євангеліє від Марка, саме тому пропонуємо спершу розглянути його, а відтак страсні оповіді інших синоптиків – Матея та Луки – у порівнянні із Євангелієм від Марка. Євангеліє від Марка часто описують як «страсну оповідь із розширеним вступом» ². Це пояснюється тим, що близько третини Євангелія присвячено історії страстей (пор. Мр. 11:1 – 15:39). Страсні оповіді розпочинаються відвідинами Ісусом Єрусалиму і ведуть до розп'яття та воскресіння. Багато вчених вказують на головну роздільну точку в сюжеті Мр. 8:21 – 10:52. Саме в цьому місці, після постійного відкидання та неправильного розуміння,

¹ Sperry Symposium Classics : The New Testament / Frank F., Judd Jr., Gaye S. Utah : Deseret Book Company, 2006. P. 177.

² Rev'd M. W. The Significance of the Passion Narrative in Mark's Gospel. Gettysburg : St James' Church, 2021. P. 1.

незважаючи на все, що він сказав і зробив, Ісус починає говорити про необхідність страждань, смерті та воскресіння Сина Чоловічого. Однак, потрібно враховувати також той факт, що деякі дослідники вбачають початок розповіді про страсті Ісуса аж на початку чотирнадцятого розділу, вважаючи це місце більш конкретною «точкою відліку» розповіді страстей³. Євангеліє від Марка нагадує радше збірку оповідань, аніж конкретну біографію Ісуса, і, судячи з композиції, цілком можливо, що Марко «почав із хреста» (розп'яття Ісуса), а потім продовжив написання у зворотному напрямку, коли оповідь страстей вже була сформована⁴.

Смерть Ісуса вміщена в святкуванні юдейської Пасхи, і тому події останніх днів перед розп'яттям Євангеліст Марко розміщує в контексті тем та мотивів, пов'язаних із цим святом⁵. Пасха – це свято, суттю якого є спомин про визволення Ізраїлю з єгипетської неволі, в якій вони були рабами єгиптян. У духовному вимірі цієї події очевидно, що Єгипет є прообразом злого світу та його систем, тоді як його лідер, фараон, є прообразом сатани. Діти Ізраїля були визволені з рабства, попередньо помазавши одвірки своїх будинків кров'ю агнця, уособлюючи таким чином пізніше визволення від гріха, довершене Месією⁶. Занурюючи читачів у цю глибоку символіку, Марко готує їх до маніфесту та жертви нового Пасхального Агнця⁷.

Подібно до пасхальної трапези, що мала місце в часі Виходу, остання вечеря Ісуса представляє собою акт Божого відкуплення, що відбудеться наступного дня. Як і під час першої пасхальної трапези, завіт скріплюється пролиттям крові. Також подібним чином символічно представлено дванадцять колін Ізраїля дванадцятьма учнями, які бачать Бога, поки вечеряють із ним⁸.

³ Rev'd M. W. The Significance of the Passion Narrative in Mark's Gospel. Gettysburg : St James' Church, 2021. P. 1.

⁴ Там само.

⁵ Fallon M. The Gospel according to St Mark : an introductory commentary. Kengsinton : Chevalier Press, 1997. P. 237.

⁶ Malan J. Prophetic programme in the Seven Feasts of Israel. Heiderand : Trumpet Publications, 2012. P. 19.

⁷ Fallon M. The Gospel according to St Mark : an introductory commentary. Kengsinton : Chevalier Press, 1997. P. 237.

⁸ Там само. С. 243.

Часова обстановка страсних оповідей повністю відрізняється від решти Євангелії від Марка, оскільки тут вона є більш конкретною ⁹. Автор використовує часовий цикл одного дня (з вечора четверга до вечора п'ятниці), і часовий простір, розділений на періоди по три години ¹⁰. Поділ дня на ці періоди є потрібним (тобто, маємо потрібний поділ по три години): 1) у третій годині (тобто о дев'ятій ранку, оскільки римський день розпочинався о шостій ранку, на відміну від нашого сучасного добового кола, яке розпочинається опівночі) відбулося розп'яття; 2) о шостій годині (тобто о дванадцятій годині дня) відбулося затемнення; 3) о дев'ятій годині (тобто у третій годині дня) Ісус віддав духа. Ця потрібна схема часової обстановки Марка вказує на важливість події, яка відбувається, і підкреслює урочистість та божественну цілеспрямованість розп'яття Ісуса. Сцени страстей та смерті описані стилем, якому притаманні надзвичайна стислість та об'єктивність. Оповідач Євангелії від Марка описує їх просто, без будь-яких емоційних коментарів чи подробиць про жахи цього несправедливого дійства. Він просто каже: «Тоді розіп'яли його» (Мр. 15:24а) ¹¹.

Наративний аналіз тексту показує, що багато зусиль було докладено у формуванні портрета Ісуса. У Марка ці елементи представлення портрета проявляються у кожній сцені страстей, де різні події показують аспекти Особи Ісуса (зберігаючи при цьому лаконічність та беземоційність у висловлюваннях, які притаманні стилю Марка) ¹².

Ісуса розіп'яли не лише тому, що Він вважався небезпечним політичним бунтарем – це була лише «римська» причина. Потрійне висміювання Ісуса на хресті (Мр. 15:29 – 32; 35 – 36) оповідач розвиває як риторичний прийом, щоб показати «єврейську» причину розп'яття. Автор застосовує риторичний прийом

⁹ Rivero G. R. Christology of Mark's passion narrative : the portrait of Jesus through narrative criticism. Dublin : The Milltown institute of theology and philosophy, 2012. P. 56.

¹⁰ Pasión de Jesucristo / Díez L. M., Ryan R., Lippi A. Madrid : San Pablo, 2015. P. 284.

¹¹ Rivero G. R. Christology of Mark's passion narrative : the portrait of Jesus through narrative criticism. Dublin : The Milltown institute of theology and philosophy, 2012. P. 57.

¹² Там само. С. 72.

під назвою «прогресивні частини в серії з трьох», послуговуючись трьома фігурами: перехожі люди, єврейські лідери та два розбійники¹³.

Ісус у Марка вмирає розіп'ятим на хресті Месією між грішниками. Згідно з наміром автора Євангелії від Марка, Ісус перебуває в глибокій агонії, не контролюючи свою смерть, Він, очевидно, є безсилим. Це той самий «Син Чоловічий», «який віддав своє життя як викуп за багатьох»¹⁴ (Мк. 10:45), і який запропонував на поживу своє тіло та кров (Мк. 14:22 – 24). Але, що дуже важливо, смерть Ісуса не применшує його довіри до Отця¹⁵.

Коротко проаналізувавши оповідь страстей у Євангелії від Марка, доречним буде порівняти його із страсною оповіддю у Євангелії від Матея. Метою Матея було продемонструвати керівну руку Божого Провидіння у несподіваних поворотах новозавітної історії. Для нього та його спільноти смерть і воскресіння Ісуса були, як і для Марка, ключовими: зі смерті прийшло нове життя¹⁶.

У Матея тема страстей розроблена ще чіткіше, ніж у Марка. Страсті – це етап на шляху, що проходить, як пряма лінія, аж до воцаріння Ісуса. З самого початку Євангелії підкреслюється приниженість Месії – наприклад, у Мт. 2:13 – 23 коли Син Божий, будучи ще немовлям, змушений втікати до Єгипту під опікою Марії та Йосифа. Подібно до того як це було у Євангелії від Марка, страсну оповідь у Матея слід тлумачити, покликаючись на її мету – дар спасіння та встановлення певної моделі поведінки для віруючих¹⁷.

Хоч Матей значною мірою спирався на сюжет Марка як на своє основне джерело, він також має власні традиції. До них належать кілька доповнень про таємну вечерю (Мт. 26:20 – 29), арешт Ісуса (Мт. 26: 47 – 56), долю

¹³ Rivero G. R. Christology of Mark's passion narrative : the portrait of Jesus through narrative criticism. Dublin : The Milltown institute of theology and philosophy, 2012. P. 59.

¹⁴ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 60.

¹⁵ Rivero G. R. Christology of Mark's passion narrative : the portrait of Jesus through narrative criticism. Dublin : The Milltown institute of theology and philosophy, 2012. P. 67.

¹⁶ Senior D. The Gospel of Matthew and the Passion of Jesus : Theological and Pastoral Perspectives. *Word & Word. Volume V XIII*. 1998. № 4. P. 379.

¹⁷ Conzelmann, H. History and Theology in the Passion narratives of the Synoptic Gospels. *Interpretation : a journal of Bible and theology*. 1970. № 24 (2). P. 192.

Юди (Мт. 27:1 – 10), суд перед Пилатом (Мт. 27:11 – 26). Результатом цих доповнень є те, що хоч Матей включає велику частину матеріалу Марка, його оповідь страстей має зовсім іншу атмосферу. Матей використовує страсну оповідь, щоб об'єднати головні теми Євангелії: здійснення Писання; Ісус як Син Божий і Цар Юдейський; остаточний конфлікт з єврейською владою – в результаті якого царство переходить до язичників ¹⁸.

Увага історії страстей зосереджена на Ісусі, який навіть посеред страждань і смерті залишається фігурою величі та влади. Матей забарвлює христологію оповіді про страсті такими ж тонами, які можна спостерігати й у решті Євангелії. Крім того, від самого початку страстей Ісус у Євангелії від Матея пророче передрікає майбутні події і готує до них своїх учнів (Мт. 26:1 – 2). Під час пасхальної трапези він передбачає також зраду Юди, зречення Петра та втечу решти учнів (Мт. 26:20 – 25.30 – 35). Під час благословення хліба та вина Ісус тлумачить свою смерть як спокуту за прощення гріхів, підтверджуючи, що пізніше, поза межами смерті, Він буде знову пити вино царства зі своїми учнями (Мт. 26:26 – 29). Його молитва в Гетсиманії є болісною, але, що ще більше підкреслює Матей, вона виражає послух Отцеві, що ідеально відповідає послідовному зображенню портрета Особи Ісуса як протагоніста з моменту Його хрещення (Мт. 3:15) і випробування в пустелі (Мт. 4:1 – 11). У момент арешту Ісуса не застали зненацька: він передчував зраду, як вже згадувалося вище. Коли Юда дав свій зрадницький поцілунок, Ісус уже знав про його намір (Мт. 26:50). Ісус відмовляється бути врятованим за допомогою насильства, тут вартує пригадати його вчення, викладене у Нагірній проповіді (пор. Мт. 5:38 – 48). Арешт Ісуса, а також всі терпіння, і все його життя сповнюють Писання (Мт. 26:54) ¹⁹.

Перед обличчям запитання первосвященника (Мт. 26:63 – 64) Ісус стверджує, що він є Христос і Син Божий. Але водночас Ісус є Сином Чоловічим, який зрештою переможе наприкінці світу (пор. Мт. 24:30 – 31). Хоча воїни та

¹⁸ Dorrell F. The year of the Word. Passion according to Matthew. *The God Who Speaks*. 2021. № 15. P. 1.

¹⁹ Senior D. The Gospel of Matthew and the Passion of Jesus : Theological and Pastoral Perspectives. *Word & Word. Volume V XIII*. 1998. № 4. P. 373.

перехожі насміхаються з Ісуса за його нібито претендування на царство (Мт. 27:27 – 30), читач знає, що Він справді є Сином Божим. В останньому акті глузування, який можна знайти лише в Євангелії від Матея, Ісусові мучителі «кидають» йому в обличчя слова з Пс. 22:9: «Поклавсь на Господа, нехай його рятує; нехай його спасає, коли він його любить!»²⁰. Таким чином, безпосередньо перед смертю Ісуса Матей знову звертає увагу читача на питання довіри Ісуса Отцеві²¹.

Для богослов'я Матея відмова від Ісуса лідерами та, через їхній вплив, самими людьми, є лише однією стороною медалі: через відкинення народжується нове життя; з розбитих надій, які були зазнані в часі місії в Ізраїлі, виникає місія, спрямована до язичників. Ось чому Матей так урочисто описує вирішальний вибір народу і його лідерів на «римському» суді²².

Цікаво, що Матей не вдається у великі подробиці щодо самих тортур і розп'яття. Ці деталі не є критичними для нашого розуміння цієї історичної події. Дослідник Quarles C. L. вважає, що деталі фізичних мук бичування та розп'яття не говорять нам про те, що нам найбільше потрібно знати²³. Як Цар юдейський, Він повинен бути розп'ятий і померти. У глузливих словах людей Бог утверджує правду, і стає царем не всупереч хресту, а через хрест²⁴.

Уважний читач може також помітити в історії про страсті певне бачення Церкви, яке має Матей. Страсті Ісуса багато в чому є передчуттям страждань, які сама спільнота мала б витерпіти, виконуючи свою місію в історії. Більша частина оповіді страстей розкриває слабкість і поразку учнів перед лицем страждань і смерті. Незважаючи на застереження Ісуса на початку Євангелії, вони виявляються невідповідними: дорікають жінці, яка помазує Ісуса (Мт. 26:8); сплять у Гетсиманії, незважаючи на вказівку Ісуса не спати

²⁰ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 1 : Старий Завіт. С. 668.

²¹ Senior D. The Gospel of Matthew and the Passion of Jesus : Theological and Pastoral Perspectives. *Word & Word. Volume XVIII*. 1998. № 4. P. 374.

²² Там само. С. 378.

²³ Quarles C. L. A theology of Matthew : Jesus revealed as Deliverer, King, and Incarnate Creator. Phillipsburg : P&R Publishing, 2013. P. 95.

²⁴ Ridderbos H. N. Matthew's witness to Jesus Christ : the King and the Kingdom. New York : Association Press, 1958. P. 90.

(Мт. 26:38;40;41;43;45), в момент арешту всі вони покидають Ісуса і тікають (Мт. 26:56) ²⁵.

У розповіді Матея персонажі Юди та Петра в жахливих деталях ілюструють невдачу учнівства. Юда ілюструє собою повну поразку, як передрікає сам Ісус (Мт. 26:20 – 25). Він приєднується до противників Ісуса (Мт. 26:14 – 16), і зраджує його поцілунком (Мт. 26:49). Лише Матей продовжує історію Юди до її трагічного завершення. Уражений докорами сумління, зрадник кидає закривавлені гроші у святилище храму, а потім сам позбавляє себе життя (Мт. 27:3 – 20) ²⁶.

Єдиний з усіх євангелістів Матей поширює ворожість провідників єврейського народу за межі смерті Ісуса: «У жодному іншому Євангелії напади на Ісуса не описані так яскраво, як у Матея» ²⁷ – каже американський дослідник MacArthur J. F. Навіть після розп'яття вони наполягають на тому, щоб біля гробниці була встановлена охорона, щоб запобігти викраденню тіла Ісуса, а потім, навіть незважаючи на свідчення охоронців про чудесні події у гробниці, підкупляють охоронців, щоб ті збрехали (Мт. 27:62 – 66;28:11 – 15) ²⁸.

Отже, події страстей розкривають суть христології Матея. Ісус є слухняним Сином Божим, який втішається особливою близькістю з Отцем і довіряє йому Себе навіть перед лицем смерті. Ісус є Месією і Спасителем, він більший за Мойсея (аудиторія Матея повинна була усвідомити це), адже звільняє народ від гріха та смерті ²⁹.

Щодо Луки, то в нього спостерігаємо наявність кількох унікальних особливостей у розповіді про страсті та порядок, дещо відмінний від Марка. Саме ці факти призвели до численних дискусій щодо джерел, які були використані Лукою. Хоча питання про джерела страсної оповіді Луки не можна відокремити від ширшого питання про джерела Євангелії Луки назагал, все ж

²⁵ Senior D. The Gospel of Matthew and the Passion of Jesus : Theological and Pastoral Perspectives. *Word & Word. Volume VXIII*. 1998. № 4. P. 374.

²⁶ Там само. С. 375.

²⁷ MacArthur J. F. The MacArthur Study Bible. Edinburgh : Thomas Nelson, 2013. P. 1356.

²⁸ Senior D. The Gospel of Matthew and the Passion of Jesus : Theological and Pastoral Perspectives. *Word & Word. Volume VXIII*. 1998. № 4. P. 377.

²⁹ Там само. С. 374.

розповідь про смерть Ісуса має власний набір питань, які спрямували дискусію щодо джерел у певному напрямку. Наприклад, хоч значна частина обговорення Євангелії від Луки, окрім оповіді про страсті, обертається навколо потенційного використання ним так званого джерела «Q», воно рідко є частиною страсної оповіді в Луки, оскільки між Матеєм і Лукою є кілька незначних «менших узгоджень» (minor agreements) супроти Марка в їхніх страсних оповідях ³⁰.

Однак, в той же час дослідники відзначають стилістичні та композиційні тенденції, які припускають, що страсна оповідь Луки могла походити від використання ним лише текстів Марка. Видатний бібліст XX ст. Brown R. E. відзначає, наприклад, контраст між оповіддю про дитинство в Лк. 1:5 – 2:52, яка є цілісним блоком, написаним семітизованою грецькою мовою, і оповіддю про страсті в Лк. 22:1 – 23:56, яка містить переорганізований матеріал Марка та водночас має стиль, не дуже схожий на того ж Марка. Він навіть припускає: «Якщо б хтось мав лише страсну оповідь Луки без примірника Марка, я сумніваюся, що можна було б успішно виокремити два різних джерела» ³¹.

Лука, як і Матей, на відміну від Марка, вводить поняття обітниць та сповнення. Крім того, на противагу Матеєві, Лука навіть більше, ніж Марко, наголошує не стільки на слабкості учнів, скільки на їхньому недостатньому розумінні. Учнівство тісно пов'язане з буденним життям – воно є щоденним хрестом. Навіть подія Переображення, яка мала би сприяти усвідомленню учнів того ким є Ісус – чітко спрямована на страсну оповідь. Переображення встановлює та розпочинає новий етап в житті Ісуса – пряме орієнтування на Єрусалим та страсті ³².

Повертаючись до теми джерел страсного наративу, на макрорівні ми бачимо, що Лука зберігає більшість матеріалу Марка, хоча розміщує його в

³⁰ Heather M. G. *Interweaving innocence : a rhetorical analysis of Luke's passion narrative* (Lk. 22:66 – 23:49). Cambridge : James Clarke & Co, 2017. P. 2.

³¹ Brown R. E. *The Death of the Messiah. From Gethsemane to the grave. Volume 1: a commentary on the passion narratives in the four Gospels*. London : Yale University Press, 1998. P. 67.

³² Conzelmann, H. *History and Theology in the Passion narratives of the Synoptic Gospels. Interpretation : a journal of Bible and theology*. 1970. № 24 (2). P. 195.

іншому порядку ³³. Для кращого розуміння відмінностей у порядку викладу страсних подій, пропонуємо «Таблицю 1», яка розміщена у «Додатку А».

Отже, бачимо чіткий зв'язок між страсними оповідями синоптиків, зокрема те, як Матей та Лука доповнюють наратив Марка, роблячи це кожен по-своєму, згідно своєї мети написання Євангелія.

1.2. Особливості страсних оповідей Ів. 18:1 – 19:42

Розповідь про страждання та смерть Ісуса займає центральне місце в оповідній традиції раннього християнства. Страсна оповідь в четвертому Євангелії не є винятком. Вся історія життя Ісуса у Івана спрямована на подію хреста як кульмінацію людського досвіду Христа – так зване «піднесення», з яким пов'язана ідея «години» Ісуса ³⁴.

Безумовно, в страсній оповіді висвітлюються окремі мотиви, такі як складний полемічний натяк на справжню сутність єврейських лідерів; конфронтація Ісуса з Пилатом, представником ментальності «світу»; типологія Пасхи тощо. Однак, всі ці мотиви підпорядковано головному інтересу автора: зробити видимим для очей віри царювання Ісуса на хресті, його «піднесення» на ньому. Хрест є престолом Ісуса (Ів. 19:14), а його смерть є звершенням місії (Ів. 19:30). Отже, бачимо, що основний мотив страсної оповіді в Івана має христологічний характер ³⁵.

Очевидно, що страсна оповідь Івана, яка плавно перетікає в його розповідь про воскресіння, підлягає розумінню страстей Ісуса як «піднесення» до божественної слави; відповідно, царювання Ісуса проходить ниткою через усю оповідь страстей, включно до поховання Ісуса ³⁶.

³³ Heather M. G. *Interweaving innocence : a rhetorical analysis of Luke's passion narrative* (Lk. 22:66 – 23:49). Cambridge : James Clarke & Co, 2017. P. 97.

³⁴ Müloney F. J. *El Evangelio De Juan*. Pamplona : Editorial Verbo Divino, 2005. P. 489.

³⁵ Schnackenburg R. *Commentario teologico del nuovo testamento. Il vangelo di Giovanni. Parte terza / traduzione italiana di G. Cecchi / edizione italiana a cura di O. Soffritti*. Brescia : Paideia Editrice, 1981. P. 344.

³⁶ Beasley-Murray. G. R. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John*. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 312.

Там, де Іван розходиться з традиціями, викладеними у синоптиків, він, радше, адаптує послідовність страсної оповіді, а не суперечить тій, на якій вона заснована. Хоча, загалом, прийнято вважати, що Іван є незалежним від синоптиків, адже його розповідь про страсті посідає інші аспекти. Аудиторія автора, як видається, вже знала основу історії страстей з інших джерел ³⁷.

Порівнюючи страсну оповідь Івана з Марком, спостерігаємо відсутність багатьох сцен: агонія в Гетсиманії; нічне засідання Синедріону; Симон з Кириної несе хрест; затемнення; розрив завіси храму; вигук «Елої» ³⁸.

В свою чергу, порівняння Івана з Матеєм ускладнюється тим фактом, що синоптичні критики не дійшли згоди щодо того, чи Матей запозичив перед-євангельську традицію страстей, чи просто змінив оповідь Марка. Бібліст Brown. R. E., який визнає відсутність будь-яких прямих літературних зв'язків між Іваном і синоптиками, припускає, що текстуальні одиниці синоптичного походження були додані до незалежної Іванівської традиції. Дослідник звертає особливу увагу на паралелі з Матеєм. Наприклад, в епізоді арешту лише Іван і Матей згадують наказ, який Ісус дає своїм учням – не вдаватися до меча ³⁹. Деякі дослідники вказують на ймовірність, що спільні традиції Івана та Матея виникли та розвинулися в Сирії та Палестині ⁴⁰.

Найцікавішим є порівняння страсних оповідей Івана та Луки. Безліч дослідників сходяться на думці, що існує понад сорок випадків, коли лише Іван і Лука мають спільні елементи історії страстей; чимало з цих елементів є надто точними, щоб вважати ці перегукування випадковими. Паралелі можна пояснити тим, що Іван, можливо, частково залежить від більш ранньої традиції, яка в багатьох випадках була надзвичайно близькою до традиції, використаної Лукою ⁴¹. Бібліст Eller V. навіть припускає, що тексти Луки можуть містити в собі відомості, отримані з четвертого Євангелія ⁴².

³⁷ Keener C. S. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 1067.

³⁸ Brown. R. E. El Evangelio según Juan (XIII-XXI) / Segunda edición. Madrid : Grafomedia, 2000. P. 1160.

³⁹ Там само. С. 1161.

⁴⁰ Keener C. S. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 40.

⁴¹ Brown R. E. El Evangelio según Juan (XIII-XXI) / Segunda edición. Madrid : Grafomedia, 2000. P. 1162.

⁴² Eller V. The beloved disciple : his name, his story, his thought. Two studies from the Gospel of John. Grand Rapids : William B. Eerdmans Publishing Company, 1987. P. 47.

Використання синоптиків Іваном також могло б означати те, що сам євангелист попередньо вже знав оповіді Марка, Матея та Луки. Відповідно, Іван міг використовувати певні фрагменти, що залишилися у його пам'яті. Це, однак, не означає, що він писав виключно з власної пам'яті і без допомоги інших ⁴³.

Іван завершує спільну традицію синоптиків: він додає деякі конкретні деталі. Для передачі думки автор четвертого Євангелія використовує власний словниковий запас, який або не зустрічається в синоптиках, або зустрічається досить рідко. Останні дослідження виявили близько чотирьохсот філологічних особливостей, характерних виключно для Євангелія Івана. Його було написано грецькою мовою, яка називається «койне», хоча багато хто намагався знайти в грецькому тексті переклад єврейського (А. Шлаттер) або арамейського (К. Ф. Берні) оригіналу ⁴⁴. Зважаючи на характер Євангелія, можна помітити, що автор виявляє себе сучасником подій, адже складається враження, що він брав активну участь у всіх подіях ⁴⁵. В оповіді про страсті ми бачимо особливу роль «улюбленого учня», який є безпосереднім учасником всіх подій (Ів. 19:35), і дуже часто саме цього учня прийнято вважати автором, однак, це питання доволі складне ⁴⁶.

Страсна оповідь пропонує нам найкращі матеріали для вивчення існуючих зв'язків між Іваном і синоптиками, оскільки це найдовша оповідь, яка об'єднує обидві традиції. Щоб дослідити ці взаємозв'язки, багато дослідників починають із реконструкції первісних традицій, що лежать в основі Євангелій; також з цієї точки зору страсті мають особливу цінність, оскільки загальноприйнятою є думка, що оповіді страстей були написані раніше, ніж інші частини Євангелій ⁴⁷.

У своїй праці «Євангеліє елліністів» Brown R. E. узагальнює особливості страсної оповіді Івана в трьох пунктах. По-перше – його апологетична тенденція: євреї постають єдиними супротивниками в сюжеті. Звинувачення, висунуті

⁴³ Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 572.

⁴⁴ Morla V., García S. Evangelio de Juan. Bilbao : Editorial Desclée de Brouwer, 2008. P. 25.

⁴⁵ Там само. С. 20.

⁴⁶ Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 572.

⁴⁷ Brown R. E. El Evangelio según Juan (XIII-XXI) / Segunda edición. Madrid : Grafomedia, 2000. P. 1159.

проти Ісуса, мають релігійний характер; Пилат постає співчуваючою фігурою, глибоко зацікавленою в порятунку Ісуса. По-друге – існує чітка доктринальна орієнтація: Ісус зображений в часі страстей не як жертва, а як суверенна і надлюдська істота, яка може зупинити цей процес у будь-який момент. По-третє – спостерігаємо наявність елементів драми, хоча дехто називає їх лише уявними деталями, неісторичними покращеннями синоптичного опису страстей ⁴⁸.

Історія страстей у Івана починається тому, що Ісус дозволяє їй початися – Він є господарем ситуації. Починаючи вже з першої сцени страсної оповіді (Ів. 18:1 – 11) учні є об'єктом особливої уваги. На відміну від паралельної сцени у синоптиків, в якій наголошується на самотності Ісуса (Мр. 15:32 – 42; Мт. 26:26 – 46; Лк. 22:40 – 46), у Івана Ісус перебуває в саду зі своїми учнями (Ів. 18:1) ⁴⁹.

Дуже часто можна почути думку, що у Євангелії від Івана Ісус прославляється не лише в момент воскресіння, а вже в часі страстей. Звичайно, постать Ісуса в усіх сценах страстей в Івана пронизана славою. Цю славу можна побачити вже в сцені арешту з трьома «Я є» (Ів. 18:5 – 8), розміщеними автором як світила, що наповнюють темряву саду ясністю. Ісус, який з'являється там у своїй величі, дозволяє зв'язати себе (Ів. 18:12), і залишатиметься зв'язаним протягом усього суду над ним (Ів. 18:24) ⁵⁰. Ісус і Петро представлені у вісімнадцятій главі у спосіб, який не має паралелі у синоптичній традиції ⁵¹. Однією з унікальних деталей Євангелії від Івана є те, як зречення Петра перериваються запитанням до Ісуса «про його учнів і про його навчання» (Ів. 18:19) ⁵². Коли Ісуса запитують про його учнів та доктрину його вчення, він не відповідає (Ів. 18:19 – 23), тому що ці речі були вже всім відомі з його публічної діяльності ⁵³. Іронія Івана тут поширюється також і на учнів, тому що

⁴⁸ Brown R. E. *El Evangelio según Juan (XIII-XXI)* / Segunda edición. Madrid : Grafomedia, 2000. P. 1157.

⁴⁹ Müloney F. J. *El Evangelio De Juan*. Pamplona : Editorial Verbo Divino, 2005. P. 492.

⁵⁰ Morla V., García S. *Evangelio de Juan*. Bilbao : Editorial Desclée de Brouwer, 2008. P. 41.

⁵¹ Müloney F. J. *El Evangelio De Juan*. Pamplona : Editorial Verbo Divino, 2005. P. 494.

⁵² Там само. С. 495.

⁵³ Morla V., García S. *Evangelio de Juan*. Bilbao : Editorial Desclée de Brouwer, 2008. P. 41.

в той час, як Ісус засвідчує свою мужність та вірність Отцеві перед первосвященником, Петро зрікається Ісуса. Щодо пропущення «офіційного» єврейського процесу суду над Ісусом, то його найлегше пояснити літературним наміром. Фактично, це пропущення компенсується великою драмою, яка відбувається зі швидкими змінами сцен ⁵⁴.

У четвертому Євангелії натовп вимагає відпустити Варавву. Іван, на відміну від синоптиків, не вимагає, щоб Пилат погодився із їхнім рішенням. Справжній вибір, який показує нам автор, полягає не між Ісусом і Вараввою, а між Христом і кесарем. Євангелист завершує діалог між натовпом і Пилатом коротким коментарем: «А був же Варавва розбійник» ⁵⁵ (Ів. 18:40б). Бачимо, що у четвертому Євангелії автор у цьому випадку мав на меті донести до читача всю іронію цих обставин. Відтак Пилат наказав бичувати Ісуса. На відміну від синоптиків, де мова йде про безпосередню підготовку до розп'яття, у Івана бичування та знущання з боку війська відбуваються під час допиту Ісуса Пилатом. Це переміщення підкреслює знову ж таки іронію ситуації. Імітація коронації з багряним плащем у Івана має на меті показати приховану правду про Ісуса. Глузливі вигуки «Радуйся, царю юдейський!» ⁵⁶ (Ів. 19:3) розвивають іронію ⁵⁷.

У четвертому Євангелії посудина із оцтом, яку подають Ісусові на хресті, представлена в тому ж контексті – близько моменту, коли він віддасть свого духа, однак, в інший спосіб (Ів. 19:28 – 30). Цей уривок вирізняється наявністю дієслова «здійснитися» або «досягти мети» (гр. τελέω). Іван розповідає також про інші унікальні елементи: змочену губку, яку подають тростиною, і твердження, що Ісус скуштував оцет. У синоптиках немає жодної згадки про те, що Ісус прийняв поданий йому напій ⁵⁸.

⁵⁴ Schnackenburg R. Commentario teologico del nuovo testamento. Il vangelo di Giovanni. Parte terza / traduzione italiana di G. Cecchi / edizione italiana a cura di O. Soffritti. Brescia : Paideia Editrice, 1981. P. 344.

⁵⁵ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 136.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Young, N. H. The King of the jews : Jesus before Pilate (John 18:28 – 19:22). *Australian biblical review*. 2018. № 66. P. 38.

⁵⁸ Pasión de Jesucristo / Díez M. L., Ryan R., Lippi A. Madrid : Liberdigital, 2015. P. 117.

Вартує також згадати сцену із жінками, які в часі страстей були недалеко від хреста (Ів. 19:25). Надзвичайно цікавим тут є те, що, можливо, мати синів Зеведеєвих Матея (Саломія у Марка) була сестрою матері Ісуса, яку згадує Іван. У цьому випадку Іван, син Зеведея, був би двоюрідним братом Ісуса, що було б цінною думкою в контексті дискусії про особу «учня, якого любив Ісус», і запропонувало б готове пояснення, чому Ісус довірив свою матір саме цьому учневі ⁵⁹. Дуже сумнівно, що сенс фрагменту про матір та учня обмежується лише особистісним виміром. Євангелист має на увазі щось інше, глибше. Якою б великою не була скорбота, в якій перебуває мати Ісуса, яка стоїть біля хреста, Він говорить з нею не про смерть та смуток. Ісус висловлюється надзвичайно коротко: «Жінко, ось син твій» ⁶⁰. Він утримується від того, щоб називати Марію матір'ю, і просить її «відмовитися» від нього як сина, звертаючи увагу Марії на учня, який стоїть біля неї, як на того, хто займе його місце. Усе це нагадує Ів. 2:4 – єдиний інший контекст, у якому Марія з'являється в Євангелії від Івана, і в якому Ісус звертається до своїй матері в такій ж формі через те, що його «година» ще не настала ⁶¹.

Ще однією суттєвою особливістю Євангелія Івана є інше датування Пасхи ⁶². Згідно з Марком (за яким йдуть Матей і Лука), остання вечеря була пасхальною трапезою; тобто Ісус та учні їли в перші години 15 нісана; арешт і суд відбулися тієї ж ночі, а вдень Ісуса розп'яли. Усі ці події відбулися 15 нісана. Відповідно до Івана розп'яття відбулося 14 нісана, за день до Пасхи; остання вечеря в такому випадку повинна була відбутися напередодні ввечері. Отже, події відбуваються на день раніше, ніж у Марка, і остання вечеря вже не є пасхальною трапезою; Ісус помер у той час, коли в Храмі приносили пасхальні жертви ⁶³.

⁵⁹ Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 611.

⁶⁰ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 137.

⁶¹ Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 612

⁶² Там само. С. 606.

⁶³ Barrett C. K. The Gospel according to St. John. Second Edition. Philadelphia : The Westminster Press, 1978. P. 48.

Було здійснено багато спроб дати пояснення цій розбіжності між синоптиками та Іваном: 1) деякі дослідники стверджують, що обидві хронології правдиві, хоча все одно віддають перевагу одній над іншою; 2) інші вирішують радикально прийняти одну з них, яку вважають найближчою до історичної правди; 3) ще інші дослідники намагаються гармонізувати їх; 4) є навіть припущення, в яких мова йде про подвійне святкування Пасхи в послідовні дні; 5) якщо галилеяни святкували б Пасху на один день раніше, ніж це було прийнято в Єрусалимі, то таким чином Ісус і його учні святкували б Пасху так, як оповідається в синоптиках, натомість Іван відображав би офіційний єрусалимський календар; 6) можливо, фарисеї дотримувалися одного розрахунку (того, якого дотримувався Ісус), а садукееї іншого, який керував суспільним життям (це був би той, на який вказує Іван); 7) євреї діаспори були в деяких випадках дуже далеко від Єрусалиму, тому хронологічні розрахунки відрізнялися, і, можливо, було дозволено святкувати Пасху два дні поспіль; 8) мали б рацію і синоптики, і Іван, якщо вечерю, згадану в синоптиках, не вважати пасхальною трапезою, однак це припущення не витримує жодної критики; 9) в Кумрані був інший календар, відмінний від офіційного, можливо, Ісус дотримувався цього календаря ⁶⁴.

Таким чином, бачимо, що хоч чіткий зв'язок між страстими оповідями синоптиків є очевидний, страсна розповідь у Євангелії від Івана суттєво відрізняється численними особливостями, викладеними вище. Всі елементи Івана, яких ми не зустрічаємо у Марка, Матея чи Луки – доповнюють та довершують синоптичну оповідь страстей, тим самим створюючи єдність між чотирма Євангеліями.

⁶⁴ *Pasión de Jesucristo* / Díez M. L., Ryan R., Lippi A. Madrid : Liberdigital, 2015. P. 282.

РОЗДІЛ 2

КОНТЕКСТ ТА СТРУКТУРА ІВ. 18:1 – 19:42

Для нашого дослідження суттєвими постають контекст та структура страстей Ісуса Христа у Євангелії від Івана. В якій секції Євангелії текст вміщений? Яким є його ближній та дальній контекст? Що передує тексту, і що слідує епізоду? Яким є внутрішній динамізм розвитку сюжету? Які менші підсекції уривку можемо виділити та як можемо їх охарактеризувати? Саме ці питання розглядаються у даному розділі.

2.1. Контекст Ів. 18:1 – 19:42

Є багато поділів або структур, які були запропоновані для четвертого Євангелія. Це один із доказів багатства та богословської щільності цієї натхненної книги, яку важко класифікувати чи систематизувати. Antonio Garcia-Moreno стверджує, що Іван як автор є більш інтуїтивним, ніж дедуктивним, і тому, отже, уникає будь-яких спроб систематизації чи логічного оформлення⁶⁵.

Саме тому для розуміння контексту страстей, важливо розуміти, що вони разом із Воскресінням становлять справжній богословський центр четвертого Євангелія. Іван у своїй розповіді про життя Ісуса хоче вести читача через віру в знаки до віри без видимих знаків: «Щасливі ті, які не бачивши, увірували!»⁶⁶ (Ів. 20:29). У першій частині свого твору Іван представляє різні знамення, чудеса, зцілення. Проте, всі ці знаки ведуть до знаку «par excellence», тобто до того, що відбувається на хресті. З людської точки зору хрест можна було б сприйняти як «антизнак», але, натомість, він є кульмінацією об'явлення, яке починає

⁶⁵ Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 186.

⁶⁶ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 138.

розгортатися вже на першій сторінці Євангелії. Вся Іванова розповідь звернена до хреста, в якому досконало об'являється Божа любов, любов Того, Хто, полюбивши своїх, полюбив їх до кінця (Ів. 13:1) ⁶⁷.

Перш за все важливо подивитися на загальну структуру Євангелії від Івана:

- 1) Ів. 1:1 – 18 (пролог);
- 2) Ів. 1:19 – 12:50 (книга знаків);
- 3) Ів. 13:1 – 20:31 (книга слави);
- 4) Ів. 21:1 – 25 (епілог) ⁶⁸.

Отже, маємо дві частини, де першій передуює пролог, а за другою йде епілог. У першій частині дізнаємося про публічне служіння Ісуса, у другій частині відбувається повернення Сина Чоловічого до Отця. Наша перикопка має місце у другій частині Євангелії від Івана – книзі слави, яку загально можна поділити на такі частини:

- 5) Ів. 13:1 – 17:26 (духовний заповіт або прощальні промови);
- 6) Ів. 18:1 – 20:31 (страсна оповідь і прославлення) ⁶⁹.

Яскравим свідченням спрямованості всього четвертого Євангелія на страсті є три великі пролепсиси (тобто «попередні оголошення»), які кілька разів повторюються протягом Євангелії. Отже, ми маємо: передвіщення «години» Ісуса (Ів. 2:4; 7:6.30; 8:20), передвіщення Його Воскресіння (Ів. 3:14; 8:28; 12:32 – 34) і передвіщення Його прославлення (Ів. 7:39; 8:54; 11:4; 12:16.23.28) ⁷⁰. Характерним для Івана є те, що він говорить про «годину» Ісуса вже від початку Євангелії. Отже, все життя Ісуса спрямоване до тієї «години», яка для Нього є вершиною Його перебування на землі ⁷¹. Тим часом у розділах, які передують страстям, Іван часто посиляється на тему смерті: воскресіння Лазаря та помазання у Витанії (Ів. 11), тріумфальний в'їзд до Єрусалиму, під час якого натовп проголошує Ісуса Царем Ізраїлю (Ів. 12), і це лише деякі приклади, які

⁶⁷ Oniszczyk J. *La Passione Delsignore Secondo Giovanni* (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. P. 7.

⁶⁸ Inghilesi M. *L'incontro fra Gesù e Pilato. Processo al processo e teologia di Giovanni 18 – 19. Percorso storico, giuridico ed esegetico*. Bologna : Centro editoriale dehoniano, 2012. P. 163.

⁶⁹ Там само. С. 164.

⁷⁰ Oniszczyk J. *La Passione Delsignore Secondo Giovanni* (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. P. 7.

⁷¹ Ignace de La Potterie. *La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan*. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 3.

будуть згодом розглянуті нами детальніше. Таким чином, страсті та смерть Ісуса стають ключем до розуміння подій, які їм передують та сліднують, а тому, зрештою, і ключем до розуміння всієї розповіді Івана ⁷².

У синоптичних Євангеліях такі події, як помазання Ісуса миром, його передбачення Юдиної зради, зречення та втеча учнів, остання вечеря та установлення Євхаристії, а також молитва Ісуса в Гетсиманії, є безпосередньо складовими частинами страстей. Але бачення Івана інше. Здається, він поширює власну версію перерахованих вище подій на інші частини Євангелії: гетсиманські молитви знаходять відгомін у розділі дванадцятому, коли Ісус каже, що «стривожилась душа його» (Ів. 12:27). Помазання відбувається, коли Ісус йде до дому Лазаря у Витанії за шість днів до Пасхи (Ів. 12:1-8). Передбачення про зраду Юди з'являється на початку шостого розділу (див. Ів. 6:64.70-71). У розповіді Івана Тайна вечеря домінує в п'яти розділах Євангелії (Ів. 13 – 17) – безпосередньо перед арештом Ісуса. Мало уваги приділяється споживанню їжі; після символічного акту обмивання ніг, довгий прощальний дискурс Ісуса є центральним елементом сцени ⁷³.

Отже, як ми вже згадували, першу половину Євангелії від Івана, що розповідає про публічне служіння Ісуса, часто називають «книгою знаків» ⁷⁴. У книзі знаків ми можемо знайти багато прикладів того, як євангелист Іван тяжіє до передвіщення страстей Ісуса. Для тих, чиї серця були відкриті на таємниці, ці знаки були вказівками на внутрішню божественність Ісуса, на інтимну єдність Сина з Отцем. У першому зі своїх чудесних знамень, перетворенні води на вино в Кані Галилейській, Іван вказує на початкове небажання Ісуса вирішити проблему молодій парі. Спочатку Ісус чинить опір бажанню матері, щоб Він втрутився і дав ще трохи вина, кажучи: «Та ж не прийшла година моя!» ⁷⁵ (Ів. 2:4). «Година» в Євангелії від Івана є прообразом розп'яття Ісуса і, зрештою, його години слави, яка принесе нову еру для людства. Все згадане пов'язане

⁷² Oniszczyk J. *La Passione Delsignore Secondo Giovanni* (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. P. 7.

⁷³ Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 26.

⁷⁴ Там само. С. 21.

⁷⁵ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 112.

також з іншим висловом, коли Ісус каже жінці біля криниці в Самарії, що «надійде час – ба вже й тепер він, – що справжні поклонники Отцеві кланятимуться: у душі й правді» ⁷⁶ (Ів. 4:23) ⁷⁷.

Опозиція Ісусу приглушена в перших чотирьох розділах, але стає домінуючою темою з п'ятого розділу. Історія починається у Витанії – за Йорданом, де Іван, пророк-пустельник, проповідує та хрестить. Ісус наближається, і пророк проголошує його «Агнцем Божим, який світу гріх забирає» ⁷⁸ (Ів. 1:29.36). Ісус кличе своїх перших апостолів з-посеред учнів Івана, і в Галилеї ці перші послідовники починають усвідомлювати таємниче походження Сина Чоловічого, через якого відкриються небеса, а ангели Божі висходитимуть і сходитимуть на Нього (Ів. 1:51) ⁷⁹. Прообраз Страстей стає більш явним в останніх трьох розділах книги знаків. У десятому розділі, називаючи себе Добрим Пастирем, який піклується про своїх овець, Ісус чітко говорить про свою майбутню самопожертву ⁸⁰.

Craig S. Keener називає Ів. 11:1–12:50 вступом до страстей. Чисто технічно, вступ до них тягнеться від Ів. 11:1 до, власне, уривку Ів. 18 – 19; але ми відокремили Ів. 13:1 – 17:26, щоб виокремити останню промову, яка становить головний компонент вступу до страстей. Деякі коментатори розглядають Ів. 11 – 12 як інтерлюдію між двома половинами Євангелії ⁸¹.

Кульмінаційний момент книги знаків припадає саме на одинадцятий та дванадцятий розділи. Воскресіння Лазаря (Ів. 11:1 – 44) є завершальним актом публічного служіння Ісуса. Звільняючи свого друга Лазаря від смерті, Ісус показує, що Він є Воскресіння і життя (Ів. 11:25). Але цей великий знак водночас «запускає» змову, яка призведе до Ісусової смерті (Ів. 11:45 – 57) ⁸².

⁷⁶ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 114.

⁷⁷ Rogers P. The Passion of Jesus in John's Gospel. The Passion of Jesus. A source of hope for today. 2017. № 2. Р. 3.

⁷⁸ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 110.

⁷⁹ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. Р. 21.

⁸⁰ Rogers P. The Passion of Jesus in John's Gospel. The Passion of Jesus. A source of hope for today. 2017. № 2. Р. 3.

⁸¹ Craig S. Keener. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. Р. 833.

⁸² Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. Р. 24.

В якійсь мірі сцена вже готова до страстей. За шість днів до свята Пасхи Ісус повертається до Витанії в дім Лазаря, щоб підготуватися до святкування (Ів. 11:55 – 12:1). Під час вечері Марія намащує ноги Ісуса дорогоцінним миром і витирає їх своїм волоссям. Юда, якого Іван називає «злодієм» (Ів. 12:6), протестує проти такого «марнотратства», але Ісус захищає Марію і пов'язує помазання з «днем свого похорону» (Ів. 12:7). Воскресіння Лазаря продовжує впливати на хід подій. У Єрусалимі натовп вітає Ісуса, коли Він входить до Святого міста, тому що вони чули про Його велике чудо (Ів. 12:12 – 19) ⁸³.

Як ми вже наголошували, з самого початку книги знаків згадується «година» Ісуса, але аж до дванадцятого розділу читачеві сказано, що вона ще не настала. Тим не менш, усе життя Ісуса тяжіє до неї. На попередньо згаданому весіллі в Кані Він каже: «Та ж не прийшла година моя!» ⁸⁴ (Ів. 2:4); два інші уривки (Ів. 7:30 і 8:20) так само говорять, що Його година ще не настала. Однак, починаючи з розділу дванадцятого динаміка кардинально змінюється. Тут перспектива явно відрізняється від точки зору синоптиків. Під час торжественного входу в Єрусалим, між Ісусом і декількома греками, які бажають поговорити з ним, відбувається діалог, в ході якого чуємо урочистий вступ до історії страстей: «Але на те ж я і прийшов – на цю годину!» ⁸⁵ (Ів. 12:27), а перші слова Архиєрейської молитви пізніше підтверджують це настання години (Ів. 17:1) ⁸⁶. Бачимо, що присутність згаданих язичників ніби спонукає Ісуса думати про його неминучу смерть: «Пшеничне зерно, коли не впаде на землю і не завмре, залишиться саме-одне; коли ж завмре, то рясний плід принесе» ⁸⁷ (Ів. 12:24). Дух Ісуса тремтить перед наближенням доленосної години, але голос з неба лунає, коли Бог схвалює Ісуса та його місію (Ів. 12:28). Голос, у свою чергу, стає підґрунтям найкрасномовнішої заяви Ісуса про значення Його смерті:

⁸³ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 25.

⁸⁴ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 112.

⁸⁵ Там само. С. 128.

⁸⁶ Ignace de La Potterie. La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 4.

⁸⁷ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 128.

«Тепер світові цьому суд; тепер вигнаний буде геть князь цього світу. Я ж, коли від землі буду піднесений, усіх притягну до себе» ⁸⁸ (Ів. 12:31 – 32) ⁸⁹.

Євангелист вказує на важливий поворот у Євангелії вже першими словами тринадцятого розділу: «Перед святом Пасхи Ісус, знаючи, що вибила його година переходу з цього світу до Отця, полюбивши своїх, що були в світі, полюбив їх до кінця» ⁹⁰ (Ів. 13:1). Так звана «книга слави» охоплює події, пов'язані зі страстями та воскресінням Ісуса. В Івана ці події включають в себе довгу прощальну промову під час вечері (Ів. 13 – 17); сам наратив страстей (Ів. 18 – 19); а також явлення Ісуса учням (Ів. 20 та епілог – Ів. 21) ⁹¹.

Усвідомлюючи, що Юда збирається його зрадити, і розуміючи, що його «година» близько (Ів. 13:1 – 3), Ісус підперезується рушником і починає мити ноги своїм учням. Для них це приклад любовного служіння для наслідування та знак очисної сили Його смерті. Ісус знає особу свого зрадника, і коли Він дає учневі-відступнику «вмочений шматочок» (Ів. 13:26, згідно перекладу о. Івана Хоменка – «кусень»), це ніби сигнал, який дозволяє злу робити свою справу: «І ввійшов тоді за куснем у нього сатана» ⁹² (Ів. 13:27) ⁹³.

Barrett C. K. пропонує розглядати Ів. 13 – 17 як пояснення розповіді про страсті. У цьому поясненні Ів. 13:1 – 30 відіграє особливу роль. Насамперед це символічна розповідь – обмивання ніг учням, яке прообразує саме розп'яття, і тим самим вказує нам на спосіб тлумачення розп'яття. Публічні акти Ісуса на Голготі та Його приватні дії в колі учнів схожі в тому, що кожна з них є повною смирення та служіння, і кожна виходить з любові Ісуса до своїх послідовників ⁹⁴.

Далі починається довга промова Ісуса, яка час від часу переривається запитаннями учнів. Характерні теми Євангелії від Івана пронизують ці розділи.

⁸⁸ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 128.

⁸⁹ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 25.

⁹⁰ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 129.

⁹¹ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 26.

⁹² Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 130.

⁹³ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 27.

⁹⁴ Barrett C. K. The Gospel according to St. John. Second Edition. Philadelphia : The Westminster Press, P. 436.

Домінуючим є настрій прощання з учнями: Ісус збирається повернутися до Отця, і тому дає учням настанови, що вони мають робити в часі Його відсутності (Ів. 14:1 – 4). Ісус не покине їх, але пошле Утішителя – Духа, який нагадає учням про вчення Ісуса, допоможе їм зрозуміти його та підбадьорить їх (Ів. 14: 15 – 31) ⁹⁵.

Учні повинні бути слухняними наказам Ісуса, «перебувати» в Ньому та Його словах (Ів. 15:1 – 11), наслідуючи Його жертвну любов (Ів. 15:12 – 17). Вони повинні любити один одного, як Він полюбив їх (Ів. 15:12). Ісус любив їх найбільшою любов'ю, яку можна виявити до друга: віддати своє життя за ближнього (Ів. 15:13 – 14). Учні послані у світ, як був посланий сам Ісус, і вони мають свідчити про Ісуса (Ів. 15:27). Тому вони повинні очікувати від світу такого ж спротиву і ненависті, яких зазнав сам Ісус (Ів. 15:18 – 25; 16:1 – 4). Але Святий Дух буде з ними і підтримуватиме їх (Ів. 15:26; 16:13) ⁹⁶.

«Архиєрейська молитва» Ісуса в сімнадцятому розділі не тільки завершує промову, але, здається, дає відчуття завершеності всієї Ісусової місії. Він подивився на небо і сказав: «Отче, прийшла година! Прослав свого Сина, щоб Син твій тебе прославив...» ⁹⁷ (Ів. 17:1) ⁹⁸. У коментарі до сімнадцятого розділу Ignace de La Potterie визначає Архиєрейську молитву як «молитву години». Це не стільки підготовча молитва до страстей, скільки певний паралелізм із молитвою в Гетсиманському саду, на яку посилаються синоптики. Це молитва «години», предметом якої є глибока таємниця єдності страждань і прославлення ⁹⁹. У цьому розділі приховано міститься значна частина змісту Євангелії, включаючи Пролог. Усі коментатори відзначають поетичну композицію уривку, хоча розкрити її характер досить складно ¹⁰⁰.

⁹⁵ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 27.

⁹⁶ Там само. С. 27.

⁹⁷ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 133.

⁹⁸ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 27.

⁹⁹ Ignace de La Potterie. La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 4.

¹⁰⁰ Morla V., Garc3a S. Evangelio de Juan. Bilbao : Editorial Descl3e de Brouwer, 2008. P. 297.

Ісус молиться за своїх учнів, які залишаться в світі, щоб Бог захистив їх від «лихого» (Ів. 17:15) і «освятити їх у істині» (Ів. 17:17). Він також молиться за тих, що повірять у Нього через слово учнів (Ів. 17:20), щоб усі були одно (Ів. 17:21). Насамкінець Ісус висловлює бажання, щоб Його учні та всі ті, хто через них вірить у Слово Боже, «перебували там, де і я, щоби й вони були зо мною та й бачили мою славу, яку ти дав мені, бо полюбив єси мене перед заснуванням світу» (Ів. 17:24). Останні слова молитви виражають всю місію Ісуса, місію, яка от-от буде здійснена в Його смерті. Ця вишукана молитва повертається до тем Прологу (Ів. 1:1 – 18), обрамлюючи розповідь Івана про публічне служіння Ісуса та готуючи сцену для кульмінаційних подій смерті та Воскресіння. Слово, втілене в Ісусі (Ів. 1:14), тепер дано учням (Ів. 17:14). І це саме Слово, яке вони проголошуватимуть світові (Ів. 17:20)¹⁰¹. Як наслідок бачимо, що згідно з психологією, яку представляє нам Іван у сімнадцятому розділі (і, зрештою, у попередніх чотирьох), і враховуючи, що страждання та смерть Ісуса вплинуть на Його учнів, необхідно, щоб апостоли були підготовлені через пояснення та розраду, які Ісус дає їм¹⁰². Замість есхатологічної промови, що передуює страстям, як у синоптичній традиції, Іван підкреслює тему постійної присутності Ісуса зі своїм народом¹⁰³.

Вірш, який слугує зовнішнім обрамленням історії страстей Івана (передуює їй) – це Ів. 17:26: «І об'явив я їм твоє ім'я, і об'являти буду, щоб любов, якою ти полюбив мене, в них перебувала, – а я в них!»¹⁰⁴. Цими словами Ісус знову розміщує всю свою місію в широкий контекст, у який євангелист поставив її ще на початку, і який простежує спасіння, яке Ісус приносить з любові, що існувала до заснування світу (пор. Ів. 1:1 – 18)¹⁰⁵.

¹⁰¹ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 28.

¹⁰² Raymond E. Brown. El Evangelio según Juan (XIII-XXI) / Segunda edición. Madrid : Grafomedia, 2000. P. 892.

¹⁰³ Craig S. Keener. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 898.

¹⁰⁴ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 134.

¹⁰⁵ Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eerdmans publishing company, 1997. P. 566.

У перших віршах розповіді про страсті (Ів. 18:1 – 3) описано місце та людей. Фраза «промовивши це» (Ів. 18:1) слугує висловом, який вказує на тісний зв'язок з попередньою промовою. Таким чином, розповідь про страсті розпочинається у світлі Архиєрейської молитви, яку ми також можемо назвати «молитвою слави». Це ключ до читання, який дозволяє нам споглядати події, що відбуваються з точки зору священства Христа та у світлі Його слави. Отже, ми можемо назвати Ів. 17 «введенням до слави», яке запрошує нас у страшну і велику годину Христа. Тому ми можемо стверджувати, що розповідь про страсті написана з точки зору прославлення Христа – Первосвященника і Жертви ¹⁰⁶.

Вся історія має ритм і гармонію подій, що розвиваються поступово, але з щораз більшою динамікою. Усе відбувається у світлі післяпасхальної слави, крізь призму людини, яка скеровує свій погляд на сумне минуле з радісного сьогодення, коли Господь уже сидить на своєму престолі як Цар царів. Таким чином, одкровення, яке почалося в Кані, досягає своєї кульмінації на Голготі ¹⁰⁷.

Кінцеве обрамлення історії страстей у Івана починається віршем Ів. 20:1. Час вказано як перший день тижня, а не третій день після розп'яття, як у ранній керигмі (пор. 1 Кор. 15:3 – 4). Існує припущення, що час виявлення порожнього гробу був зафіксований у християнській пам'яті, можливо, ще до установлення символіки третього дня. Загально кажучи, це означення є правильним, адже розуміння третього дня пізніше стане актуальним саме завдяки пам'яті про страсті Ісуса, що передували Воскресінню ¹⁰⁸.

Рано-вранці Марія Магдалина прийшла до гробниці, вона йде сама, що відрізняється від синоптичної традиції (пор. три жінки в Мк. 16:1, дві в Мт. 28:1, більше трьох у Лк. 24:1 ; пор. Луки 8:2 і далі та Лк. 24:10) ¹⁰⁹. Порожня гробниця та історії про Воскресіння слідує страстям та закривають Євангеліє від Івана. Марія Магдалина першою знаходить гробницю порожньою, і поспішає

¹⁰⁶ Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 382.

¹⁰⁷ Там само. С. 382.

¹⁰⁸ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 371.

¹⁰⁹ Haenchen E. John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 207.

сповістити цю звістку Петрові та улюбленому учневі; вони приходять, щоб побачити все на власні очі (Ів. 20:1 – 10). Марія затримується біля гробу, і їй з'являється Воскреслий Христос (Ів. 20:11 – 18) ¹¹⁰. Уся ця розповідь є підготовкою до приходу Ісуса до учнів крізь зачинені двері. Редактор також ввів у розповідь синоптичну особливість (Ів. 20:21, що стосується привітання «Мир вам»). Розповідь євангелиста є надзвичайно простою, однак, вказує на суттєве. Ісус дарує їм духа, вдихнувши його в них, як Бог вдихнув в Адама під час створення, і перетворює їх на посланих Богом, як і Він був посланий Богом ¹¹¹.

Замість того, щоб вести мову про два різні процеси – смерть і воскресіння – Іван значною мірою прагне зобразити єдиний процес прославлення Ісуса. Підсумок судового процесу перед Пилатом згадував шосту годину (Ів. 19:14), і, враховуючи асоціацію «години» з прославленням (пор. Ів. 12:23), мається на увазі, що прославлення, власне, вже триває. Може здатися, що жах розп'яття заперечує цей факт, але, оскільки розп'яття включає «піднесення» Ісуса, то існує досить конкретний сенс у тому як розп'яття привідкриває нам прославлення. Таким чином, саме перед обличчям найбільшої жорстокості, євангелист зображує небесну славу Сина Божого. Охоплення смерті та воскресіння під єдиною позитивною точкою зору також видно з того факту, що весь текст (Ів. 19 – 21) утворює літературну єдність. Деталі його структури будуть розглянуті на наступних етапах нашого дослідження, але головне можна викласти тут: весь опис складається з п'яти переплечених сцен: розп'яття (Ів. 19:16б – 27), смерть (Ів. 19:28 – 37), розповіді про гробницю (Ів. 19:38 – 20:18), явлення учням (Ів. 20:19 – 31) і одкровення біля моря (Ів. 21). Зв'язки між цими п'ятьма сценами приблизно аналогічні зв'язкам між п'ятьма сценами останньої промови Ісуса: перші дві утворюють пару, так само як і наступні дві, але п'ята (Ів. 21, як і Ів. 17) стоїть дещо окремо ¹¹².

¹¹⁰ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 29.

¹¹¹ Haenchen E. John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 216.

¹¹² Thomas L. Brodie. The Gospel according to John. A literary and theological commentary. New York : Oxford University Press, 1993. P. 541.

Не зважаючи на очевидний фінал розповіді Івана у Ів. 20:30 – 31, історія продовжується у двадцять першому розділі, який називаємо епілогом. Сцена переміщується з Єрусалиму до Галилеї, де зібралися учні. Поки Симон Петро та інші ловлять рибу, Воскреслий Христос таємничим способом з'являється на березі, даючи їм настанови щодо їхнього рибальства (Ів. 21:2 – 14). В одній із найзворушливіших сцен Євангелії Ісус тричі ставить питання про любов учневі, який відрікся від нього. Таким чином Петро повертається до своєї місії: він має пасти овець Христа (Ів. 21:19) ¹¹³. Ще одне підсумкове твердження завершує Євангеліє: «Є багато ще й іншого, що сподіюся Ісус, – та якби оте все поодиноці записати, то, гадаю, і самий світ не змістив би написаних книг» ¹¹⁴ (Ів. 21:25) ¹¹⁵.

Отже, розповідь про страсті разом із Воскресінням Христа становлять справжній богословський центр четвертого Євангелія. Саме тому, коли ми розглядаємо Воскресіння як сьомий – досконалий знак (навіть більше – «par excellence»), то неминуче згадуємо і страсті Ісуса Христа.

2.2. Структура Ів. 18:1 – 19:42 у формі концентричного х'язму

Перш ніж перейти до детального аналізу оповіді про страсті, здається корисним обговорити літературну проблему уривку, маючи на увазі те, що називається «літературною структурою» Іванової розповіді про страсті. Структура є дуже важливою з точки зору подальшого тлумачення тексту ¹¹⁶. Внутрішню організацію тексту слід розглянути від його найяскравішої конфігурації, тобто макроскопічної структури, до структури найменших одиниць. Безпосередньою метою макроскопічної структури є можливість

¹¹³ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 30.

¹¹⁴ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 139.

¹¹⁵ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 30.

¹¹⁶ Ignace de La Potterie. La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 19.

розділити текст у цілому на менші одиниці, щоб мати загальну картину організації тексту ¹¹⁷.

Друга частина (Ів. 18 – 19) книги слави містить розповідь про страсті, яку ми можемо розділити на п'ять частин, відповідно до різних сцен, в яких розгортаються події ¹¹⁸. Тут основною моделлю конструкції структури розповіді про страсті у Євангелії Івана є концентричний х'язм. Вся подія розгортається в п'ять сцен ¹¹⁹. Перша має місце в саду, де відбувається арешт (Ів. 18:1 – 11). Друга у домі Анни, де починається допит Ісуса, і Петро відрікається від Нього (Ів. 18:12 – 27). Третя – у преторії, де Ісуса судить Понтій Пилат (Ів. 18:28 – 19:16а). Четверта – події, що відбуваються на Голготі (Ів. 19:16б – 37). П'ята сцена має місце у Гробі Господньому, де ховають Ісуса (Ів. 19:38 – 42). Літературний стиль Івана створює неабиякий драматизм та красу в історії страстей, послуговуючись цими сценами. Події представлені з усім їхнім трагічним реалізмом, але в той же час вони розповідаються зі світлої перспективи, як вже згадувалося у попередньому підрозділі ¹²⁰.

Отже, бачимо, що Ів. 18 – 19 можна розділити на п'ять частин, виходячи з різних місць, де відбувається драма:

- А) Ів. 18:1 – 11 (арешт Ісуса в Гетсиманії);
- Б) Ів. 18:12 – 27 (допит у домі Анни);
- В) Ів. 18:28 – 19:16а (суд перед Пилатом у преторії);
- Б') Ів. 19:16б – 37 (розп'яття на Голготі);
- А') Ів. 19:38 – 42 (похорон в Гробі Господньому) ¹²¹.

Вже навіть цих наочних фактів поділу достатньо, щоб переконатися, що розповідь побудована за структурою концентричного х'язму, адже таким чином

¹¹⁷ Inghilesi M. L'incontro fra Gesù e Pilato. Processo al processo e teologia di Giovanni 18 – 19. Percorso storico, giuridico ed esegetico. Bologna : Centro editoriale dehoniano, 2012. P. 193.

¹¹⁸ Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 198.

¹¹⁹ Ignace de La Potterie. La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 22

¹²⁰ Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 198.

¹²¹ Oniszczyk J. La Passione Delsignore Secondo Giovanni (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. P. 21.

проявляється важливість центральної сцени та богословський зміст римського процесу, де розробляється тема величі Христа ¹²².

Як ми вже сказали, перша сцена (Ів. 18:1 – 11) відбувається в Гетсиманському саду. В ній можемо виділити дві складові: а) Ів. 18:1 – 3; б) Ів. 18:4 – 11. Спочатку нас знайомлять з персонажами драми: дві постаті, кожна зі своїм «військом». З одного боку Ісус зі своїми учнями, з іншого Юда з воїнами та поплічниками. У другій частині цієї сцени розгортається драматична дія, яка реалізується в три етапи ¹²³:

А) Ів. 18:4 – 6 (слабкість Юди, який видав вчителя);

Б) Ів. 18:7 – 9 (сила Ісуса, який погоджується на арешт та наказує відпустити учнів);

А') Ів. 18:10 – 11 (слабкість Петра, який вдається до насильства) ¹²⁴.

Головна ідея цих трьох етапів другої частини першої сцени – це протистояння Христа та Юди, світла проти темряви. Ісус маніфестує свою силу, приймаючи арешт ¹²⁵.

У другій сцені ми маємо вступ до її центральної події (Ів. 18:12 – 16) і опис самої події (Ів. 18:17 – 27). У вступі, аналогічно до першої сцени, описуються персонажі, що ведуть Ісуса. Посилання на той факт, що Ісус був зв'язаний (Ів. 18:12), вказує нам на використання інформації, опущеної синоптиками. Можливо, Іван згадує зв'язування Ісуса як паралель з Ісааком, адже така типологія представляла б цінність для єврейської аудиторії. У другій частині сцени спочатку подано перше зречення Петра, потім свідчення Христа на суді, і, нарешті, інші два зречення Петра. Може здатися, що єдність цієї сцени порушується вставкою свідчення Христа серед заперечень Петра. Побутує думка, що ця вставка є хронологічною, оскільки події мали відбуватися в такому

¹²² Ignace de La Potterie. *La Pasion de Jesús según San Juan*. Textoy espíritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 22.

¹²³ Garcia-Moreno A. *El Evangelio segun San Juan*. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 381.

¹²⁴ Oniszczyk J. *La Passione Delsignore Secondo Giovanni* (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. P. 21.

¹²⁵ Garcia-Moreno A. *El Evangelio segun San Juan*. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 381.

порядку. Петро зрікається і бреше перед слугами, тоді як Христос перед первосвященником підтверджує, що Він є Месією. Таким чином, дія виглядає так: Петро – Ісус – Петро. Отже, маємо тут тематичний х'язм, у центрі якого – мужня постава Ісуса ¹²⁶. Неможливо не звернути увагу на уривок Ів. 18:13 – 14, який разом із наступними віршами створює труднощі в розумінні послідовності подій. У Ів. 18:13а Іван зазначає, що Ісуса ведуть під проводом Анни, а пізніше згадує Каяфу, уточнюючи, що він був первосвященником того року (Ів. 18:13б – 14). Далі слідує перше відречення Петра (Ів. 18:15 – 18). Отже, коли євангелист розповідає про допит первосвященника, не згадуючи його імені (Ів. 18:19 – 23), читач може подумати, що Ісуса допитує Каяфа, тому що саме його раніше названо первосвященником. Але пізніше, після допиту, автор пише, що Анна посилає Ісуса до первосвященника Каяфи (Ів. 18:24). Тоді або Анна і Каяфа були обоє первосвященниками, або в уривку є певна похибка стосовно хронології подій. Цю складність відзначають не тільки сучасні дослідники історико-критичного характеру, такі уважні до різних редакційних деталей, але звертали на це увагу вже навіть стародавні переписувачі ¹²⁷.

Важливість третьої сцени очевидна. Вона складається із семи уривків (якщо враховувати вступ та висновок, то структурних одиниць є дев'ять), організованих у три концентричні підпослідовності, які разом творять х'язм. Кожна крайня підпослідовність містить три кроки (чи етапи), які розташовані теж концентрично. Центральна підпослідовність містить лише один крок ¹²⁸. Тут способом структурування тексту є з'ясування того, як персонажі керують дією ¹²⁹. Саме тому багато авторів зауважують, що історія поділена тут на кілька частин за допомогою двох дієслів – «входити» та «виходити»:

1) Ів. 18:28 (вступ);

¹²⁶ Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 384.

¹²⁷ Oniszczyk J. La Passione Delsignore Secondo Giovanni (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. P. 47.

¹²⁸ Там само. С. 19.

¹²⁹ Ignace de La Potterie. La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 42.

- 2) (А) Ів. 18:29 – 32 (Пилат виходить, юдеї звинувачують Ісуса і вимагають Його розп'яття);
- 3) (Б) Ів. 18:33 – 38а (Пилат входить, Христос – Цар);
- 4) (В) Ів. 18:38б – 40 (Пилат виходить і проголошує Христа невинним, юдеї обирають свободу Варавви);
- 5) (Г) Ів. 19:1 – 3 (бичування та увінчання терням)
- 6) (В') Ів. 19:4 – 7 (Пилат знову виходить до натовпу);
- 7) (Б') Ів. 19:8 – 12 (Пилат входить, питання влади);
- 8) (А') Ів. 19:13 – 16 (Пилат йде з Ісусом, і люди знову вимагають розп'яття);
- 9) Ів. 19,16б (заключення сцени – Христа видають на розп'яття) ¹³⁰.

Як бачимо – той, хто контролює весь рух в цій сцені – це Пилат, і є два місця, де сцени відбуваються по чергово: юдеї знаходяться зовні, перед преторією, а Ісус всередині, принаймні на початку. Відбуваються рухи з середини назовні та навпаки ¹³¹. Не можемо не помітити у щойно згаданих частинах концентричний паралелізм, який вони творять: ми стикаємося з, знову ж таки, перехресною схемою – х'язмом, де ми маємо паралелізм між початковою та кінцевою частинами, а також між проміжними частинами, в той час коли одна сцена не має паралелі – вона займає центр схеми. Завдяки цьому підкреслюється фундаментальна важливість цієї центральної сцени. Ми бачимо, як друга та восьма сцени відбуваються ззовні, і обидві стосуються прохання євреїв розп'ясти Христа. З іншого боку, третя і сьома сцени відбуваються всередині, і в них мова йде про силу та владу, в одному випадку Ісуса Христа, а в іншому – Пилата. Четверта і шоста сцени відбуваються надворі. Обидві стосуються невинності Ісуса та жорстокості натовпу. Нарешті, у центральній сцені – п'ятій, розповідається про коронацію Христа як Царя – ця частина розповіді надзвичайно важлива для автора ¹³². Однак ця концентрична конструкція є не

¹³⁰ Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 387.

¹³¹ Ignace de La Potterie. La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 56.

¹³² Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 387.

більше ніж статичною структурою, нерухомою картиною, якої все ще недостатньо, щоб зрозуміти фундаментальне бачення Івана. У глибині воно містить динамічний рух, який проходить вектором в напрямку зверху вниз. Тобто, від одного етапу розповіді до іншого відбувається рух, поступальний розвиток предмета історії страстей через нерухомі статичні моделі; все це треба брати до уваги комплексно, щоб проникнути в бачення автора. З цієї точки зору те, що символічно реалізується в історичному факті суду в преторії, повністю реалізується на хресті, кульмінації страстей ¹³³.

У четвертій сцені, яка відбувається на Голготі, бракує безперервності як у розповіді, так і в хронологічному порядку. Після короткого вступу слідує п'ять коротких і незалежних перикоп, що становлять різні літературні одиниці і не обов'язково слідує одна за одною в часі ¹³⁴. Риторичний біблійний аналіз визначає у цій сцені шість уривків, які відповідають шести чітко визначеним епізодам оповіді Івана. Менші етапи організовані в три підпослідовності, розташовані вже традиційно концентрично. Чотири етапи крайніх підпослідовностей віддзеркалюють один одного (АБ/Б'А'):

- 1) Піднесення Ісуса на хресті (Ів. 19:17 – 24);
 - А) натовп відкидає свого Царя (Ів. 19:17 – 22);
 - Б) римські воїни одягаються в царські шати (Ів. 18: 23 – 24).
- 2) Все звершилося (Ів. 19:25 – 30);
 - В) Син віддає свою Матір учневі (Ів. 19:25 – 27);
 - В') Син Божий дарує свій Дух 28-30
- 3) Ісус залишається джерелом життя навіть після смерті (Ів. 19:31 – 42);
 - Б') Прохання юдеїв зняти тіло Ісуса з хреста (Ів. 19:31 – 37);
 - А') Прохання учнів забрати тіло Ісуса для поховання (Ів. 19:38 – 42) ¹³⁵.

Остання (п'ята) сцена через свою стислість змушує думати про відносну та вторинну цінність цієї частини розповіді. Йдеться про короткий епілог до

¹³³ Ignace de La Potterie. *La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan*. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. P. 57.

¹³⁴ Там само. С. 85.

¹³⁵ Oniszczyk J. *La Passione Delsignore Secondo Giovanni* (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. P. 161.

основної оповіді, через який автор готує нас до того, що станеться далі, тобто це історія переходу на новий етап, який починається з воскресінням Христа ¹³⁶.

У розповіді спостерігається надзвичайно гармонійне просування в ході подій, що відбуваються. Усе обертається навколо царства Христа, яке виявляється нам в чотирьох фазах. В ході дослідження структури уривку можна було помітити, що у третій сцені ми маємо проголошення царської влади, зроблене самим Ісусом, у п'ятій сцені розповідається про коронацію Царя, тоді як у шостій сцені Ісус представлений як Цар перед юдеями ¹³⁷.

Таким чином, розглянувши контекст та структуру страстей Ісуса Христа у Євангелії від Івана, ми підготували тло для наративного аналізу уривку. Використовуючи концентричний х'язм для структурування сюжету, Іван творить глибокі паралелі між епізодами, розставляючи наголоси на окремих сценах, які вміщує у центр концентричних структур. Саме завдяки такій геніальній будові розповіді, читач може простежити всі деталі сюжету, продумані Іваном в намірі творення дивовижної драми, сповненої іронії.

¹³⁶ Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. P. 422.

¹³⁷ Там само. С. 388.

РОЗДІЛ 3

НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ІВ. 18:1 – 19:42

Для цілісності нашого дослідження, вкрай важливим є аналіз таких елементів уривку: як оповідач веде читача крізь розповідь про страсті у Євангелії від Івана? Яку роль відіграють час, простір та персонажі уривку з точки зору наративного аналізу? Які богословські категорії представлені у оповіді про страсті у Четвертому Євангелії? І, найголовніше, послугуючись квінарною схемою, ми у п'ять етапів представимо аналіз сюжету Ів. 18:1 – 19:42.

3.1. Оповідач в Ів. 18:1 – 19:42

Голос, який розповідає історію та розмовляє з читачем, є риторичним прийомом. Оповідач може слугувати прихованим авторським голосом або голосом персонажа, чия точка зору відрізняється від передбачуваного автора. Оповідач також може бути більш-менш присутнім і чутним у самій живій розповіді – чим відвертішим є звернення до читача, тим сильнішим є наше відчуття присутності оповідача. В Івана оповідач не драматизований і виступає голосом передбачуваного автора. Оскільки оповідач поділяє точку зору автора, їх зазвичай не розрізняють (автор-оповідач). Тому доречною є думка Alan Culpepper: «Одна з найпоширеніших помилок читання походить від наївного ототожнення таких (недраматизованих) оповідачів з авторами, які їх створюють. Адже насправді завжди є відмінність, навіть якщо сам автор, можливо, не усвідомлював це, коли писав»¹³⁸. Оповідач веде читача крізь оповідь, знайомить його зі світом сюжету та персонажами, які його наповнюють, і забезпечує

¹³⁸ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 31.

належну перспективу, з якої можна дивитися на конкретну дію. В Івана оповідач – це той, хто розповідає історію, вводить нас у діалоги, дає пояснення, перекладає терміни та розповідає нам, що різні герої знали чи не знали. Підсумовуючи, можемо ствердити, що оповідач підказує нам що саме ми повинні думати. Оскільки він робить коментарі, які переривають хід оповіді, то очевидно – оповідач нав'язливий. Ми чітко відчуваємо його присутність і ставимося до нього як до особистості. Оповідач Івана не визначений як чоловік чи жінка; ми будемо звертатися до оповідача займенниками чоловічого роду, однак, виключно з міркувань зручності та простоти. Оповідач є самосвідомим у тому сенсі, що усвідомлює, що він говорить до читача чи аудиторії. Оскільки оповідач розповідає історію та завдяки тому, як він її розповідає, ми сприймаємо його як надійного путівника до розуміння сенсу життя та смерті Ісуса ¹³⁹.

У Євангелії від Івана оповідач знає, хто такий Ісус і яким знанням Він володіє. Вони обидва (Ісус та оповідач) знають «все». Проте, оповідач є авторитетним тлумачем слів Ісуса ¹⁴⁰. Простежуючи передвіщення оповідачем подій, пов'язаних зі смертю Ісуса, можна побачити, що Ісус і оповідач мають однакову лексику та вживають терміни з однаковим завуальованим або подвійним значенням ¹⁴¹.

Все вищезгадане показує також механізм, за допомогою якого автор також пов'язав прощальну промову з страсною оповіддю, використовуючи оповідача, щоб представити деякі з ключових термінів страстей в оповіді «завчасу». Крім того, оповідач і Ісус мають справу з тими самими темами та використовують ті самі ключові терміни однаково. Смерть Ісуса має таке величезне значення, що її ретельно передвіщають і тлумачать як оповідач, так і матеріал дискурсу. У прощальній промові, та й взагалі в Євангелії, існує дивовижна однаковість у ідіомах оповідача та Ісуса. Звичайно, існує теоретична можливість, що автор адаптував мову свого оповідача до мови Ісуса, але більш імовірно, що мова Ісуса

¹³⁹ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 31.

¹⁴⁰ Там само. С. 50.

¹⁴¹ Mark W. G. Stibbe. *John's Gospel. New Testament Readings* / edited by John Court. London : Routledge, 1994. P. 19.

«забруднена» авторськими моделями мовлення. В Івана «фразеологічні точки зору», або характеристики мовлення оповідача та Ісуса настільки близькі, що фразеологічна точка зору оповідача, здається, нав'язана Ісусу ¹⁴².

Ів. 18 починається в саду на іншому боці долини Кедрон, де Ісус регулярно зустрічався зі своїми учнями (Ів. 18:2). Ми не знаємо точно, де був цей сад і кому він належав. Оповідач не зацікавлений в уточненні таких деталей. Головний інтерес полягає в тому, що цей сад був улюбленим місцем зустрічей і що Ісус свідомо вибрав цю долину, добре знаючи, що це буде місце, куди Юда приведе групу арештантів ¹⁴³. Оповідач докладає чималих зусиль, щоб читач приділив особливу увагу цій початковій сцені страстей у саді. Він хоче, щоб аудиторія читачів усвідомила, що невловимий Христос знає, що його схоплять, і що він добровільно пропонує себе тим, хто шукає його протягом усього Євангелія. Тому, коли приходять воїни, Ісус виходить із саду і запитує двічі: «Кого шукаєте?» (Ів. 18:4.7). Тут використовується дієслово «zeteo» («я шукаю»), яке є улюбленим тематичним словом, пов'язаним із представленням Ісуса як невловимого героя. У той момент, коли Ісус каже: «Це я» (тобто «Я той, кого ти хочеш»), оповідач повідомляє нас, що «вони [солдати] подалися назад і припали до землі» (Ів. 18:6). Бачимо, що оповідач пояснює нам причинно-наслідковий зв'язок між словом Ісуса та наступною реакцією охоронців ¹⁴⁴. Майже всі коментатори тлумачать це як реакцію благоговіння на використання Ісусом божественного імені «Я Є!», тобто як стандартну відповідь на теофанію. Але напевно є й інша причина. Чи ця реакція не є подивом, що після всіх своїх пошуків євреї нарешті знайшли невловимого Месію ¹⁴⁵? Як ми вже згадували вище, коли справа доходить до розуміння слів Ісуса, оповідач постійно залишає нам логічні еліпси чи прогалини, які ми, читачі, повинні заповнити. Тому той, хто розповідає історію, є невловимим оповідачем, як і той, про кого розповідає

¹⁴² R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 58.

¹⁴³ Mark W. G. Stibbe. *John's Gospel. New Testament Readings* / edited by John Court. London : Routledge, 1994. P. 28.

¹⁴⁴ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 689.

¹⁴⁵ Mark W. G. Stibbe. *John's Gospel. New Testament Readings* / edited by John Court. London : Routledge, 1994. P. 28.

ця історія – є невловимим Месією. У цьому відношенні оповідач і «Той, про кого йде мова» ідеально компліментують один одного ¹⁴⁶.

У Ів. 19:35 оповідач, який говорить про Ісуса ретроспективно, розповідає про те, що сталося після розп'яття, а саме, що той, хто бачив ці речі, ймовірно, Улюблений учень, засвідчив це. Потім оповідач підтверджує, що свідчення Улюбленого учня правдиве. Таким чином, оповідач не є Улюбленим учнем, але говорить як той, хто знає Улюбленого учня і засвідчує, що те, що сказав цей учень – правда. Важко рухатися далі в роздумах про ідентичність Улюбленого учня лише на основі цього вірша. Улюблений учень може бути просто ще одним персонажем, через якого передається точка зору автора, або він може бути ідеалізованим уявленням автора-оповідача (отже, це можна сприйняти як драматичне наближення до «передбачуваного автора»), або точна характеристика самого автора ¹⁴⁷. Оповідач стверджує, що його джерело, ймовірно Улюблений учень (Ів. 19:26), є очевидцем (Ів. 19:35). Очевидці, особливо учасники подій, вважалися найнадійнішими джерелами в той історичний час. Дехто стверджує, що використання третьої особи тут вимагає розрізнення між Улюбленим учнем (джерело традиції) та оповідачем або автором. Таке розрізнення мови має сенс і можливе (пор. свідчення від першої особи в Одкр. 22:8), але, враховуючи стиль Івана, не є обов'язковим висновком із тексту; Ісус говорить про себе як від першої (пор. Ів. 3:11 – 12; Ів. 5:24.30 – 47; Ів. 12:44 – 50; Ів. 17:4 – 26), так і від третьої особи (пор. Ів. 3:13 – 18; Ів. 5:19 – 23.25–29; Ів. 12:35 – 36; Ів. 17:1 – 3). Крім того, автори-оповідачі часто описували себе від третьої особи в той час ¹⁴⁸.

Повертаючись до Ів. 19:35 «той, який бачив» знаходиться в мовному часі, що передбачає завершену дію в минулому з продовженням наслідків у теперішньому; це можна було б використати для спроби ідентифікації цього свідка як оповідача, однак, теперішній час слова λέγει, ймовірно, свідчить про те,

¹⁴⁶ Там само. С. 30.

¹⁴⁷ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design.* Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 60.

¹⁴⁸ Craig S. Keener. *The Gospel of John. A Commentary. Volume I.* Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 1154.

що суб'єкт дієслова є оповідачем (як у Ів. 21:24). Вище ми стверджували, що оповідач, цілком можливо, є Улюбленим учнем, хоча суперечка з цього приводу, безумовно, триватиме ¹⁴⁹.

Отже, бачимо, що, послуговуючись оповідачем, автор допомагає читачеві збагнути всю мету написаного, побачити іронію там, де її не бачать персонажі, почути те, що герої відчували, але не висловили, і зрозуміти те, чого навчає Спаситель.

3.2. Аналіз сюжету Ів. 18:1 – 19:42

Розповідь про страсті та смерть Ісуса можемо поділити на наступні сцени: арешт Ісуса (Ів. 18:1 – 11), допит Ісуса в домі Анни (Ів. 18:12 – 27), судова справа перед Пилатом (Ів. 18:28 – 19:16а), розп'яття Ісуса (Ів. 19:16б – 37), смерть Ісуса (Ів. 19:38 – 42).

3.2.1. Початкова ситуація: арешт Ісуса в Ів. 18:1 – 11

Ісус завершив своє служіння «знаків і слів». Ісус попрощався зі своїми учнями і підготував їх до Його години – тепер страсті можуть початися ¹⁵⁰. Розповідь про страсті у Івана починається з яскраво поставленої сцени, яка демонструє читачеві драматичну майстерність і теологічну перспективу євангелиста. Арешт Ісуса викликає гостру конфронтацію між Ісусом та його ворогами, між Божим Словом та силами невір'я і зла. Ця сама драма увесь цей час проходила, як глибока течія, через усе Євангеліє від Івана, і тепер вибухне в кульмінаційному моменті смерті Ісуса ¹⁵¹.

¹⁴⁹ Craig S. Keener. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 1155.

¹⁵⁰ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 45.

¹⁵¹ Там само. С. 46.

Ів. 18:1. Хоч ми точно не знаємо, де відбулася остання вечеря, яка передувала арешту, але нам відомий шлях, яким пройшов Ісус, щоб дістатися до саду. Лише розповідь Івана не згадує ні Оливну гору, ні назву «Гетсиманія», а замість цього вказує на сад, розташований поблизу Єрусалиму, за потоком Кедрон ¹⁵². Виникає спокуса приєднати слова з вірша Ів. 18:1 до Ів. 14:31 (пор. Мк. 14:42, Мт. 26:46). Щоб уможливити це, деякі дослідники спробували змінити порядок прощальних промов таким чином, щоб Ів. 18:1 слідувало одразу за Ів. 14:31 ¹⁵³.

Ів. 18:2. Будучи одним з дванадцятьох апостолів, Юда знає про те місце, куди прийде Ісус. Можливість знайти Ісуса в ізольованому місці без присутності натовпу є великою перевагою для тих, хто хоче його схопити ¹⁵⁴. Юда у перекладі о. Івана Хоменка є «тим, який Його зраджує», однак, буквально цей текст можна перекласти як «той, що від Нього відмовився» ¹⁵⁵. Іван не зупиняється на тому, що учні сплять замість того, щоб «пильнувати», як це є у традиції Марка (Мк. 14:34 – 41). Можливо, Іван пропускає «пильнування», оскільки воно було тісно пов'язане з Пасхою, яку він, очевидно, «переніс» (Ів. 18:28) ¹⁵⁶.

Ів. 18:3. Євангеліє від Івана не відчуває жодної симпатії до Юди і бачить за його жахливим відступництвом обличчя демона ¹⁵⁷. Атмосферу загрози також посилює перелік військ, яких Юда веде в сад ¹⁵⁸. Термін «*spreira*» може вказувати на військо, когарту і мав би натякати на досить кількісну присутність солдатів: від двісті до шістсот осіб, або навіть до тисячі. Останнє цифрове значення було б найбільш доречним, якщо б ми мали на увазі римську армію. Така думка, здається, підтверджується пізніше використанням терміну *chiliarchos* (пор. Ів. 18:12), яким позначають лідера тисячі людей. Однак слід запитати, чи було

¹⁵² Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 687.

¹⁵³ Haenchen E. *John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21* / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 164.

¹⁵⁴ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 687.

¹⁵⁵ Raymond E. Brown. *El Evangelio según Juan (XIII-XXI) / Segunda edición*. Madrid : Grafomedia, 2000. P. 1182.

¹⁵⁶ Craig S. Keener. *The Gospel of John. A Commentary. Volume I*. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 1077.

¹⁵⁷ Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 48.

¹⁵⁸ Там само. С. 49.

справді необхідне таке масове розгортання сил, щоб захопити Ісуса військовими ¹⁵⁹?

Ів. 18:4. Ісус знає все, що має статися, і виходить із саду, щоб зустріти загін, який прийшов його арештувати ¹⁶⁰. Іван також чітко показує, що Ісус контролював хід подій – ніхто не забирає в Нього життя, Він віддає його добровільно (пор. Ів. 10:18). Цей мотив впевненості Ісуса в місії Його Отця пронизує все Четверте Євангеліє. Таким чином, наприклад, замість того, щоб вказати хто занурив разом із Ним руку у миску (пор. Мк. 14:20), Ісус сам дає Юді кусок (Ів. 13:26) ¹⁶¹.

Ів. 18:5. Відповідь досить проста: Ісуса Назарянина. Хоча від початку розповіді Івана зрозуміло, що головний герой походить з міста Назарет (Ів. 1:45 – 46), тут вперше з'являється означення «nazoraïos», яке також зустрічається пізніше в «titulus», розміщеному на хресті (Ів. 19:19). Термін відомий також із синоптичної традиції (пор. Мт. 2:23.26.71; Лк. 18:37), а також широко використовуваний у проповідях першої християнської спільноти (пор. Ді. 2:22; Ді. 3:6; Ді. 4:10). Відповідно до того, як Натанаїл розуміє назаретське походження Месії питанням: «А що доброго може бути з Назарету?» ¹⁶² (Ів. 1:46), можна зробити висновок, що в слові, яким воїни окреслили Ісуса, є принизливий відтінок ¹⁶³.

Ів. 18:6. Викрадачі Ісуса падають на землю, це типова біблійна реакція на вияв божественної присутності ¹⁶⁴. Звичайно, самоодкровення Ісуса «Я є» може означати просто «Я той, кого ти шукаєш». Але читач Євангелія в цьому місці розуміє, що Ісус має на увазі більше, ніж це: Він проголошує свою божественну ідентичність ¹⁶⁵.

Ів. 18:7 – 9. Вороги Ісуса не могли далі лежати на землі, після того як було продемонстровано їхнє безсилля. Історія спасіння має продовжуватися, а Ісуса

¹⁵⁹ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 687.

¹⁶⁰ Carlo Bazzi. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 210.

¹⁶¹ Craig S. Keener. *The Gospel of John. A Commentary. Volume I*. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 1081.

¹⁶² Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 111

¹⁶³ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 688.

¹⁶⁴ Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 52.

¹⁶⁵ Craig S. Keener. *The Gospel of John. A Commentary. Volume I*. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 1081.

треба взяти під варту. Тому оповідач змушує Ісуса ще раз запитати, кого вони шукають. Коли відповідають: «Ісуса Назарянина», – Ісус використовує їхні слова, висловлюючи очевидне прохання: якщо вони шукають лише Його, то нехай відпустять учнів. На відміну від паралельної сцени у Євангелії від Марка (Мк. 14:50), вони не тікають, а йдуть безперешкодно¹⁶⁶. Таким чином сповнилися слова Ісуса, сказані у Ів. 17:12: «Тих, яких ти передав мені, я їх стеріг, і ніхто з них не пропав»¹⁶⁷. Не зважаючи на те, що учні Ісуса можуть зрадити, зректися або покинути Його, Він залишається вірним їм. Те, що воїни, які працювали на первосвященників, або, навіть, на Рим, дозволили послідовникам Ісуса втекти – не дивно. Зазвичай римляни воліли страчувати ватажків, а не всіх, хто брав участь у повстаннях¹⁶⁸.

Ів. 18:10. Конфліктна ситуація викликала бурхливу реакцію Петра. Цей насильницький випадок зустрічається в усіх Євангеліях (Мк. 14:47; Мт. 26:51; Лк. 22:50), і кожен євангелист тлумачить цю сцену з дещо різними нюансами¹⁶⁹. Петро бере свій меч і вдаряє слугу первосвященника, відрізаючи йому праве вухо. Точна вказівка потерпілої сторони тіла (права) можливо, відповідає наміру показати, що було вражено важливішу частину. Достовірність інформації стосується і згадки імені кривдника. Насправді, лише автор Євангелії від Івана знає його ім'я: Малх. Ймовірно, згадка цих деталей має на меті надати реалістичності сцені¹⁷⁰.

Ів. 18:11. Ісус звертається зі словами докору до Петра, наказуючи сховати зброю. Автор робить Петра героєм, який лише по-людськи розуміє перспективу Ісуса. Насправді ж Петро не докінця визнає Його справжнім пастирем, який віддає своє життя за своїх овець, а натомість підкоряється логіці месіанства, яка, спираючись на застосування фізичної сили, має на меті престиж і владу. Цей світський скарб

¹⁶⁶ Haenchen E. John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 165.

¹⁶⁷ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 134.

¹⁶⁸ Craig S. Keener. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 1081.

¹⁶⁹ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 54.

¹⁷⁰ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 690.

не відповідає євангельському (пор. Ів. 18:36). Перша сцена історії страстей закінчується запрошенням сховати меч у піхву, спонукаючи прийняти іншу точку зору – дарування та вірності. Тому, хоч Петро й слухав прощальну промову, якою Ісус готував учнів до свого відходу, він не може зрозуміти, як ця нічна агресія, очолювана Юдою в супроводі римських і єврейських воїнів, є першим етапом її реалізації ¹⁷¹.

Сцена арешту завершується тим, що представники світу – юдеї, світська влада та релігійні лідери – виступають проти Божого Слова, а позаду в темряві витає демонічна сила, яка заволоділа Юдою і увесь цей час спонукала його зрадити Ісуса. Але читач добре знає, що навіть у темряві саду ці сили смерті, які зараз оточили Ісуса з усіх сторін, не здолають Сина Божого, бо не здатні ¹⁷².

3.2.2. Ускладнення: допит Ісуса в домі Анни в Ів. 18:12 – 27

У розповіді про Страсті Івана продовжує домінувати гострий, безкомпромісний конфлікт між Ісусом і силами «світу». Ісус стикається з верхівкою єврейського релігійного керівництва: Анною і його зятем Каяфою. Як і в попередній сцені, постать Петра ніби ширяє між суворим вибором життя та смерті, який ставить перед читачем історія страстей. Апостол слідує за Ісусом до двору первосвященника, але раптово втрачає всю свою мужність, коли слуги ідентифікують його як одного з учнів Ісуса. Протягом усієї сцени Ісус залишається домінуючою, тріумфальною фігурою, навіть коли сили смерті згортаються, щоб вдарити по Ньому ¹⁷³.

Ів. 18:12. Момент арешту залучає всі присутні військові сили: римську когорту з її командиром, а також охорону, послану євреями. Іменник-прикметник «ioudaioi» зустрічається в розповіді про страсті кілька разів, завжди стосуючись провідників (Ів. 18:14.20.31; Ів. 19:3.7.12.14.19.20 та інші). Юда ніби зникає зі

¹⁷¹ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 690.

¹⁷² Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 55.

¹⁷³ Там само. С. 57.

сцени, його замінює постать тисяцького, згадана тут уперше з функцією підкреслити, що цей військовий загін не є безладною масою, а організований і очолюваний лідером. Є два дієслова, які описують дію, яка викликає атмосферу насильства й агресії: «syllambano», що означає «брати, хапати, захоплювати» і «deo», що означає «зв'язувати, приковувати», а також «садити когось у в'язницю»¹⁷⁴. Хоч використання ланцюгів для в'язнів було нормальним явищем, коментатори вбачають у цьому, а також у протистоянні Варавві й у розп'ятті разом із двома іншими засудженими сором, адже з Сином Божим поводитися як зі звичайним злочинцем¹⁷⁵. Пропонуємо звернути увагу на слово «зв'язувати»: це термін, який нагадує жертву Ісаака в Бут. 22 (на івриті «agedah», тобто «зв'язування»)¹⁷⁶.

Ів. 18:13 – 14. Ці вірші створюють певну проблему: Анна був тестем Каяфи, який того року займав посаду первосвященника. Здається, оповідач припускає, що посада первосвященника обіймалася лише протягом року. В Ів. 11:49 також чітко сказано, що того року Каяфа був первосвященником¹⁷⁷. Понтифікат Анни тривав з шостого р. н. е. до п'ятнадцятого р. н. е., і продовжився обранням п'яти його синів і зятя. Серед останніх найвідомішим є саме Каяфа, який залишався на посаді протягом дев'ятнадцяти років (з вісімнадцятого р. н. е. до тридцять сьомого р. н. е.). Ймовірно, автор усвідомлює політичний вплив, який Анна мав на свою родину. Можна припустити, що Анна продовжував впливати на стан речей через вибори членів родини. Очевидно, цей персонаж певний час впливав на синаedrion при виборі первосвященника¹⁷⁸.

Ів. 18:15. Введення у розповідь «іншого» учня створює значні труднощі. Перш за все треба пояснити, як йому вдалося безперешкодно увійти з Ісусом до двору первосвященника. У синоптиків немає жодної згадки про варту біля воріт, лише Євангеліє від Івана знає про цю варту. Охоронець не становить проблеми для

¹⁷⁴ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 695.

¹⁷⁵ Rudolf Schnackenburg. *Commentario teologico del nuovo testamento. Il vangelo di Giovanni. Parte terza / traduzione italiana di G. Cecchi / edizione italiana a cura di O. Soffritti*. Brescia : Paideia Editrice, 1981. P. 368.

¹⁷⁶ Carlo Bazzi. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 211.

¹⁷⁷ Haenchen E. John 2. *A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse*. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 167.

¹⁷⁸ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 695.

іншого учня, оскільки він був «знаний первосвященникові». Тлумачі з давніх часів намагалися пом'якшити ці твердження. Нон з Панополіса (місто у Верхньому Єгипті), який жив близько 400 р. н. е. і написав «Діонісіаку» під висловом «інший учень» розуміє людину, яка була відома як постачальник риби з Генісаретського моря для слуг первосвященника. Однак вислів «знаний первосвященникові» («ὁ γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ») передбачає ще більше. Можливо, характеристика іншого учня як улюбленого учня (пор. Ів. 20:2) тут опущена, тому що це визначення погано відповідає положенню когось, кого знає первосвященник ¹⁷⁹.

Ів. 18:16. Слід зазначити, що фігура іншого учня в історії виконує лише роль надання Петру доступу до дому Анни. Хоч і було зазначено, що там, де з'являється анонімний учень, також присутній і Петро, тут слід погодитися, що компетентність учня поширюється лише на той факт, що завдяки йому Петро може продовжувати слідувати за Ісусом ¹⁸⁰. Тоді улюблений учень зникає з історії на деякий час ¹⁸¹.

Ів. 18:17. Пропускаючи Петра увійти, жінка ставить йому запитання, викладене в прямій мові, про його приналежність до групи учнів Ісуса. Насправді, вислів «*tu anthropou toutou*» може стосуватися лише нього. Відповідь співрозмовника вкрай лапідарна: «Ні». Антитеза між постаттю Ісуса та фігурою Петра стає дуже сильною, якщо вислів Ісуса «*ego eimi*» («я є»), що характеризує месіанську місію в розповіді Івана (пор. Ів. 6:20.35), порівняємо із висловом Петра «*ouk eimi*» («я не є») ¹⁸².

Ів. 18:18. Завдяки своєму зреченню Петро може приєднатися до слуг і сторожі, які щойно взяли Ісуса під варту і які зараз розпалили вугілля в холодну ніч, щоб зігрітися. На цьому перша частина історії про відречення закінчується. Дія тепер

¹⁷⁹ Haenchen E. John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 167.

¹⁸⁰ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 697.

¹⁸¹ Haenchen E. John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 167.

¹⁸² Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 697.

має нову обстановку – в інтер'єрі дому ¹⁸³. Петро на якусь мить перестав бути учнем, але в учнівстві немає місця для байдужості: зректися Христа означає перейти на сторону ворожого світу, потрапити в його полон (пор. Ів. 6:17; Ів. 12:35). Немає «проміжної зони» між світлом і темрявою, між свободою і рабством. Петро не міг бути другом Ісуса (пор. Ів. 15:15) і включає себе до групи тих, хто служить ворогу ¹⁸⁴. Як Юда у Ів. 18:5 зрадив Ісуса – так і Петро більше не з Ним ¹⁸⁵.

Ів. 18:19. У цьому місці розповіді сцена, зосереджена на Петрі, переривається, щоб залишити місце для сцени, в якій первосвященник допитує Ісуса. Однак слід зазначити, що тут титул первосвященника не стосується Каяфи, який насправді був первосвященником, а Анни, що підтверджується завершенням історії, коли він посилає Ісуса назад до Каяфи (пор. Ів. 18:24) ¹⁸⁶.

Ів. 18:20. За допомогою тези, побудованої на контрасті, Ісус підтверджує, що Він ніколи не навчав «приховано» («*en krypto*») ¹⁸⁷. Ісус вказує на те, що відкрито говорив зі світом, завжди навчав у синагозі та храмі, де всі євреї збираються разом. Таким чином, на обидва запитання насправді вже є готові відповіді! Про вчення Ісуса можна дізнатися від будь-якого з його слухачів. Звичайно, передбачається, що вони (учні-слухачі) погоджуються з Його вченням, тобто з вченням, представленим в Євангелії від Івана ¹⁸⁸.

Ів. 18:21. Коли дієслова «*laleo*» і «*lego*» приписуються в Четвертому Євангелії, Ісусові, то приймають на себе функцію представлення Його одкровення. Крім того, дієслова «слухати» і «пізнати» є частими (в сенсі Євангелії від Івана в цілому), і коли вони вживаються стосовно людей, то вказують на різні, але взаємодоповнюючі аспекти прийняття вчення Ісуса. Словесна пара «*akuo/oïda*» виражає динаміку віри в Нього (пор. Ів. 4:42). У якому відношенні знаходяться

¹⁸³ Haenchen E. John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 168.

¹⁸⁴ J. Mateos, J. Barreto. Il Vangelo Di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico / quarta edizione. Assisi : Cittadella Editrice, 2000. P. 712.

¹⁸⁵ Carlo Bazzi. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 212.

¹⁸⁶ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 697.

¹⁸⁷ Там само. С. 699.

¹⁸⁸ Haenchen E. John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 169.

ці два дієслова, що вказують на дві різні диспозиції? В такому, що немає знання без слухання христологічного одкровення. Історичний горизонт Ісуса, підданий сумніву єврейською владою, зливається з горизонтом Іванівської громади, покликаної свідчити на Його користь ¹⁸⁹.

Ів. 18:22. Один із присутніх (один із сторожі) реагує на очевидно провокаційні слова обвинуваченого ударом в обличчя. На опис цього моменту, можливо, вплинула біблійна модель страждаючого, побитого та приниженого слуги (пор. Іс. 52:13 – 53) ¹⁹⁰. На загал, у Івана страсті Христа знаходяться в сильному, різкому контрасті з царською та божественною гідністю Ісуса. І це не применшує тієї ж гідності, а навпаки – збільшує цінність відкуплення, що дарує нам Син Божий ¹⁹¹.

Ів. 18:23. Ісус не стоїть мовчки, а хоче підкреслити абсурдність застосування фізичної сили. Дієслово «martyreo» вжито тут не в його більш звичайному Іванівському значенні «свідчити», а скоріше як «свідчити-доводити» (пор. Ів. 7:7). Питання, яке ставить Ісус, викриває коріння несправедливості. Це про вибір між добром і злом, правильним і неправильним. Насильство, яке веде до смерті, є плодом радикальної брехні тих, хто відмовляється вибрати те, що є добрим і правдивим ¹⁹².

Ів. 18:24. Первосвященник не брав участі в розмові: сцена наближується до завершення, і читач розуміє, що таємним переможцем є Ісус. Те, що Його відправляють зв'язаним до Каяфи, є прихованим визнанням слабкості супротивника. Очевидно, оповідач нічого не знав про суд над Ісусом перед єврейським судом (Єрусалимським Синедріоном) ¹⁹³. Цікавим також є те, що у цьому віршу термін «archiereus» стосується безпосередньо Каяфи. Можна зробити висновок, що діалог перед Анною, швидше за все, відповідає катехитичним і богословським намірам Євангелії від Івана ¹⁹⁴.

¹⁸⁹ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 699.

¹⁹⁰ Там само.

¹⁹¹ Carlo Bazzi. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 213.

¹⁹² Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 700.

¹⁹³ Haenchen E. *John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse*. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 169.

¹⁹⁴ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 700.

Ів. 18:25. Розповідь знову звертає увагу на постать Петра, який знаходиться в тому ж положенні, в якому його залишили раніше, тобто коли він гріється біля вогню. Оповідач прямо не вказує, хто ставить Петрові запитання про його приналежність до групи учнів Ісуса. Це друге запитання висловлюється дуже подібним до першого чином: «*Me kai su ek ton matheton autou ei?*» («Чи і ти не з Його учнів?»¹⁹⁵). Відповідь починається дієсловом «*arneo mai*», що означає «заперечувати, відкидати», за допомогою якого автор інтерпретує позицію Петра. За цим слідує його словесна інтервенція, дуже схожа на першу: «Я не є» – вона робить Петра плоским персонажем, неначе «замикаючи» його у постійному збереженні тієї самої позиції¹⁹⁶.

Ів. 18:26. Один із слуг первосвященника, який йшов у сад, щоб схопити Ісуса, виявився родичем Малха, чоловіка, якому Петро відрубав вуха. Він впізнає його і дає пряме запитання: «Чи ж не тебе я бачив у саду з Ним?»¹⁹⁷. Вираз «*met'autou*» нагадує мову Ісуса, який часто використовує прийменник «з», щоб описати свої стосунки зі своїми учнями¹⁹⁸.

Ів. 18:27. Петро не змінює своєї тактики: на всі питання він відповідає запереченнями. Оповідач змушує півня втрутитися, таким чином нагадуючи читачеві про слова, якими Ісус звернув до Петра в часі прощальної промови, коли учень стверджував, що готовий віддати своє життя за Христа, тоді як Ісус передрік йому зречення (пор. Ів. 13:37 – 38). Крім того, це потрібне зречення Петра можна порівняти з потрібним свідченням, яке Іван Хреститель дав про Месію (пор. Ів. 1:19 – 28)¹⁹⁹. Усе викладено досить лаконічно й несентиментально. Тут марно шукати речення на зразок «і він гірко заплакав». У Четвертому Євангелії надто мало місця для емоцій²⁰⁰.

¹⁹⁵ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., арам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 135.

¹⁹⁶ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 700.

¹⁹⁷ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., арам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 135.

¹⁹⁸ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 700.

¹⁹⁹ Там само. С. 701.

²⁰⁰ Haenchen E. *John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21* / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. P. 169.

3.2.3. Переображення: судова справа перед Пилатом в Ів. 18:28 – 19:16а

Суд над Ісусом перед Пилатом є найдовшою і найскладніше розробленою сценою Івановій розповіді про страсті. Вдало використовуючи іронію, євангелист проголошує Ісуса царем юдеїв і Сином Божим. Місія Ісуса чітко представляється читачеві: Він відкриває світові остаточну істину. Віддавши своє життя з любові до людей, Ісус перемагає зло і смерть. Всі, хто зустрічається з Ісусом, повинні остаточно вибрати: визнати правду або бути поглиненим брехнею. Ісус постає перед нами в'язнем, якого засудили релігійні лідери власного народу. Покинутий своїми учнями, Він стоїть зв'язаний перед вершиною світської влади – євангелист смакує іронію цієї сцени: в обстановці, здавалося б, жалюгідної слабкості, Ісус виявляє свою всемогутність ²⁰¹.

Ів. 18:28. Згадка про дім Каяфи викликає певне збентеження у читача, який натомість вірив, що Ісус перебував у резиденції Анни (пор. Ів. 18:13). Однак, ніщо не заважає нам думати, що Анна і Каяфа жили в одному будинку. З точки зору археології дуже важко реконструювати матеріально-технічне забезпечення і особливо місце, де знаходилася преторія ²⁰². Важливим елементом є також те, що «був вже ранок» – це важливо. Пилат, як і всі римські намісники, за звичаями, що були притаманній епосі його правління, починав свій день дуже рано, і закінчував його досить рано ²⁰³.

Ів. 18:29. Пилат представляє імперську юрисдикцію, через єврейські релігійні закони він змушений вийти назустріч групі воїнів, що вели обвинуваченого ²⁰⁴. Хоч і можна припустити, що між єврейськими лідерами (Каяфа або Анна) та Пилатом відбулася якась попередня розмова щодо Ісуса (тут вартує згадати, до прикладу, допомогу римських солдатів під час арешту Ісуса), Пилат, природно,

²⁰¹ Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 68.

²⁰² Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 705.

²⁰³ George R. Beasley-Murray. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John*. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 327.

²⁰⁴ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 707.

просить пред'явити офіційне звинувачення проти Ісуса первосвященниками²⁰⁵. Пилат, який говорить мовою Івана, ініціює те, що традиційно називається римським процесом, послуговуючись у своєму запитанні виразом «*tou anthropou toutou*» («цей чоловік»)²⁰⁶.

Ів. 18:30. Цілком можливо, що натовп юдеїв сподівався, що Пилат не клопотатиметься подальшим розслідуванням, а просто підтримає їхнє рішення. Hubbard слушно робить висновок: «Було очевидно, що Пилат фактично почав новий судовий процес, замість того, щоб просто підтримати смертну кару, яку, як вони стверджували, Ісус заслуговував з точки зору єврейського закону»²⁰⁷.

Ів. 18:31. Пилат хоче передати справу Ісуса євреям, які передали її йому. Зі змісту відповіді видається, що вони не просто члени натовпу, а лідери різних релігійних груп. Наказ римського намісника судити Ісуса на основі єврейського закону свідчить не про його незнання чи про безсилля в питанні страти, а, ймовірно, про спробу покарати обвинуваченого меншим покаранням, яке могли б присудити євреї. Вони відкрито показують свій намір убити Ісуса: «Не дозволено нам нікого вбивати!»²⁰⁸. Ця відповідь, яка виставляє напоказ їхнє безсилля у виконанні смертної кари, відображає юридично-політичну ситуацію в Палестині, яка, будучи частиною римської провінції, не мала повноважень виконувати смертну кару, якщо офіційні особи імперії не дали на це свою згоду²⁰⁹. Відповідно, відповідь Пилата була водночас іронічною та принизливою для єврейських лідерів. Якщо своєю відповіддю вони хотіли створити враження, що Ісус порушує їхні закони, нехай судять Його згідно з цими законами. Однак, якщо вони хочуть домогтися його смерті, вони повинні висловитися чітко,

²⁰⁵ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 328.

²⁰⁶ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 707.

²⁰⁷ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 328.

²⁰⁸ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 135.

²⁰⁹ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 708.

оскільки, як вони самі визнали, вони не мали влади виконувати смертну кару; ця влада лежала лише в руках Пилата ²¹⁰.

Ів. 18:32. Вартує зауважити, що Пилат, скоріш за все, цілком усвідомлював, що якби євреям був наданий винятковий дозвіл стратити Ісуса на підставі серйозного порушення їхнього закону, вони б зробили це шляхом побиття камінням. Але євреї явно хотіли, щоб Ісус помер від рук римлян (пор. пізніші крики «розіпни його!» у Ів. 19:6), оскільки спосіб їхнього виконання страти тягнув би за собою прокляття Закону: «бо повішений (на палі) – то прокляття Боже» ²¹¹ (Втор. 21:23). Первосвященники явно хотіли переконатися, що на Ісуса не дивилися як на мученика за Божу справу, але бачили його як самозванця, який помер під прокляттям Божим. На відміну від цього, євангелист бачить у смерті Ісуса Божий спосіб виконання Його наміру «піднести» Ісуса у славі божественної любові – таким чином рятівний суверенітет відкривається для всього світу, і піднесений Господь може притягнути до себе всіх, хто бажає вічного життя та Царства Божого ²¹².

Ів. 18:33. Слова Пилата: «Ти цар Юдейський?» з'являються в усіх чотирьох Євангеліях. У синоптиків Ісус одразу відповідає: «Ти скажеш це» («σὺ λέγεις»), тоді як наш євангелист відкладає це аж до Ів. 18:37 ²¹³.

Ів. 18:34. В іронічній формі, звертаючись до Пилата, Ісус запитує, чи попереднє питання виникло спонтанно, чи інші люди налаштували намісника на ці думки. Бачимо, що Ісус підштовхує Пилата виявити власне бачення справи та відмовитися від бажання якнайшвидше впоратися з нею ²¹⁴.

Ів. 18:35. Пилат одразу знімає з себе будь-яку відповідальність за використання царського титулу риторичним запитанням: «Хіба ж я юдей?» ²¹⁵. Його словесна

²¹⁰ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 328.

²¹¹ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 1 : Старий Завіт. С. 213.

²¹² George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 328.

²¹³ Там само. С. 329.

²¹⁴ Carlo Bazzi. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 214.

²¹⁵ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 135.

реакція показує, що він не хоче мати нічого спільного з єврейським світом, претендуючи на роль автономного судді²¹⁶. Тепер Пилат прямо звертається до обвинуваченого з таким запитанням: «Що ти таке зробив?»²¹⁷. Дієслово «роіео» часто зустрічається в лексикографії Четвертого Євангелія, перш за все, щоб вказати на месіанську дію. Не можна виключити, що в питання римського судді автор вклав певну іронію, представивши власну христологічну перспективу, згідно з якою лише через те, що робив Ісус – знамення та діла – можна зрозуміти правильний вимір його царського статусу²¹⁸.

Ів. 18:36. Ісус стверджує, що Його царство не від цього світу. Зауважимо, що відповідь Ісуса можна розцінювати як негативне твердження, яке вказує на природу царства. Hubbard має рацію, коли зауважує: «Ісус не говорить безпосередньо про Себе; він радше він говорить про своє царство», але спірним тут є слово «безпосередньо», бо якщо Ісус говорить про своє «царство», він насправді має на увазі також і своє суверенне правління, свою царську діяльність, тобто його дії як Царя, який приносить спасіння²¹⁹.

Ів. 18:37. Твердження про те, що царство Ісуса не від цього світу, приводить Пилата до висновку, що титул «цар юдейський», можливо, справді належить обвинуваченому. Відповідь «ти кажеш, що я цар» дещо амбівалентна. Це може просто означати, що сам Пилат хоче підтвердити, що Ісус є царем, або це може просто підкреслювати, що Ісус насправді є таким. Тепер він вільно висловлює мету свого втілення та місії. Два дієслова «gennao» («народитися») і «erebomaï» («прийти») підкреслюють Його прихід у світ, про який мова в пролозі²²⁰. Ісус пропонує істину, яка витісняє Пилата та всю політичну обстановку процесу. Ісусова істина потребує відкритості на Бога та особистого й нетактичного рішення²²¹.

²¹⁶ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 710.

²¹⁷ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 135.

²¹⁸ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 710.

²¹⁹ George R. Beasley-Murray. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John*. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 330.

²²⁰ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 712.

²²¹ Carlo Bazzi. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 214.

Ів. 18:38. Пилат формулює питання «що таке – істина?». Однак важливо зауважити, що Пилат не має філософських інтересів: він зневажає єврейські релігійні суперечки та виявляє роздратування через справу Ісуса, від якої він не може втекти. Він шукає лише один вихід, поширений серед політиків: зберегти владу та авторитет будь-якою ціною ²²².

Ів. 18:39. Складається враження, що Пилат намагається відвернути увагу від обвинуваченого шляхом «пасхального привілею», за рахунок якого єврейські в'язні були амністовані щорічно (один в'язень на рік). У пропозиції звільнити юдейського царя ми можемо виявити протиріччя Пилата, який, з одного боку, підтверджує невинність Ісуса, а з іншого пропонує його звільнити через звичай амністії, що, очевидно, передбачає попереднє засудження обвинуваченого. З історичних джерел відомо, що амністія застосовувалася в римських провінціях, але не в Палестині. Проте, ніщо не виключає ймовірності існування традиції відпускати в'язня на Пасху ²²³.

Ів. 18:40. Ті, що привели обвинуваченого для винесення вироку, очевидно, не бажають його свободи, і мають намір змарнувати «пасхальний привілей». «Закричали» —, це слово виражає ставлення, яке передбачає рішучість і наполегливість ²²⁴. Автор демонструє нам всю засліпленість релігійних лідерів народу, які просили звільнити того, хто був винний у насильстві, і вимагали смерті Того, Хто прийшов подарувати їм справжню свободу ²²⁵.

Ів. 19:1. Зіткнувшись із рішенням про покарання Ісуса, читач ставить собі таке запитання: якщо Пилат визнав Його невинним, чому ж тоді Ісуса карають бичуванням? Слід зазначити, що особистість римського намісника описана як досить нерішуча, більш стурбована підтримуванням політичних і релігійних балансів, ніж встановленням справедливості. Отже, з одного боку, він не хоче виносити смертний вирок, але з іншого, має намір задовольнити прохання євреїв. У Палестині бичування (або «verberatio») фактично є меншим, порівняно з

²²² Carlo Bazzi. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 215.

²²³ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 713.

²²⁴ Там само. С. 714.

²²⁵ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 333.

іншими, покаранням, засобом уникнення страти²²⁶. Тобто, скоріш за все, бичування – це нова стратегія звільнення Ісуса²²⁷.

Ів. 19:2. Знущання воїнів було мотивоване спонтанним бажанням якоїсь грубої та жорстокої гри²²⁸. У випадку Ісуса бичування супроводжується глузливим ритуалом або королівською пародією, в якій озвучені звинувачення імітуються. Дієслова, які використовуються для опису всього, що відбувається, приписуються воїнам – особам, які тут з'являються вперше і які, ймовірно, належать до римської армії (пор. Ів. 19:23.24). Ісуса увінчують щойно сплетеним терновим вінком і надягають на Нього багряний плащ²²⁹. Цей терновий вінець хоч і був передусім задуманий як карикатура, а не знаряддя тортур, очевидно завдав Ісусові чимало фізичних страждань. Його форма була імітацією променистої корони божественних правителів, що була зображена на монетах сходу в той час. Швидше за все, вінець був сплетений із великих шипів фінікової пальми, які були легко доступні²³⁰.

Ів. 19:3. Цікавим є те, що глузливі слова відіграють роль тлумачення драми. Привітання «Радуйся, царю юдейський!»²³¹, яке раніше було об'єктом звинувачень (Ів. 18:33.37), в цей момент служить саме для того, щоб висміяти Ісуса за Його нібито місію²³². Вигук нагадує римське вітання «Аве, Цезарю!», однак, замість поцілунку шани воїни плюють на Ісуса і б'ють Його в обличчя²³³. Удари в обличчя, можливо, мають на меті проведення паралелі із процесом перед Анною, коли Ісуса вдарив один із сторожі (Ів. 18:22)²³⁴.

Ів. 19:4. Згідно зі схемою розповіді про Страсті, яку ми розглядали у другому розділі цієї праці, Пилат знову залишає преторію, висловлюючи оточуючим своє

²²⁶ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 714.

²²⁷ George R. Beasley-Murray. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John.* / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 334.

²²⁸ Там само. С. 336.

²²⁹ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 714.

²³⁰ George R. Beasley-Murray. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John.* / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 336.

²³¹ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 136.

²³² Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 714.

²³³ George R. Beasley-Murray. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John.* / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 336.

²³⁴ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 714.

бажання вивести обвинуваченого до них, щоб теперішній фізичний стан Ісуса викликав у них співчуття та милосердя. Тобто Пилат виводить Його з преторії тому, що не знаходить причини для страти (пор. Ів. 18:38)²³⁵. Однак зауважимо, що не згадується про те, чи знав Пилат про знущання воїнів. Ми можемо лише припустити, що або Пилат був свідком принаймні частини «пантоміми» солдатів, або що воїни просто привели до нього Ісуса вже після знущань. У будь-якому випадку, цей епізод підштовхнув Пилата до ідеї нової спроби отримати схвалення євреїв щодо звільнення Ісуса²³⁶.

Ів. 19:5. Ісус виходить до натовпу у терновому вінку та багряниці, в яку Його зодягнули воїни. Слова Пилата, які супроводжують прихід Ісуса, несуть у собі функцію інтерпретації: «Ось чоловік!» —, маючи на меті не лише підкреслити Його принижений стан, але й натякнути, згідно з христологією Івана, на Його божественний статус. Слова Пилата можна також витлумачити у світлі звинувачення, сформульованого євреями: «За те, що, людиною будши, Бога з себе робиш!»²³⁷ (Ів. 10:33), що, у свою чергу, перегукується з вигуками під час суду: «...за законом мусить він умерти, бо він із себе Сина Божого зробив»²³⁸ (Ів. 19:7)²³⁹. Очевидно, що сцена «Ессе Номо» не позбавлена редакторської логіки: Пилат виводить Ісуса з преторії не для того, щоб євреї зрозуміли, що намісник вважає його невинним, а для того, щоб, з огляду на страждання Ісуса, вони самі визнали його невинним²⁴⁰.

Ів. 19:6. Якщо раніше релігійні лідери вимагали смертного вироку для Ісуса, вважаючи бичування недостатнім, то тепер вони вперше висловлюють волю, щоб Він був убитий шляхом розп'яття. Ця страта була не тільки особливо болісною, тому що засуджений помирав після довгої агонії, але й ганебною для суспільства, оскільки вона призначалася для підричників римської політичної

²³⁵ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 714.

²³⁶ George R. Beasley-Murray. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John.* / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 337.

²³⁷ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 125.

²³⁸ Там само. С. 136.

²³⁹ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 715.

²⁴⁰ César Augusto Franco Martínez. *La Pasión de Jesús Según San Juan. Escenas con cuestiones disputadas*. Madrid : Fundación San Justino, 2005. P. 178.

влади. Подвійне вживання дієслова кричати («kraugazo») підкреслює тверду рішучість прохання євреїв ²⁴¹.

Ів. 19:7. Єврейські лідери підтверджують легітимність засудження на основі свого закону. Які злочини вчинив Ісус? Обвинувачі ідентифікують їх і підсумовують одним виразом: «він із себе Сина Божого зробив» ²⁴². Єврейське звинувачення цілком узгоджується із христологією Івана, адже воно трактує місію Ісуса як місію Сина. Євреї змушені розкрити всі свої карти, вказуючи справжню причину засудження, яка є не політичною, а релігійною. Власне, зараз вони роблять те, що ще раніше запропонував їм Пилат – судять за своїм законом (Ів. 18:31) ²⁴³. Цікавим є те, що синоптики вказують, що богохульство було підставою для засудження Ісуса ще раніше – на суді перед Каяфою ²⁴⁴.

Ів. 19:8. Хоч про страх Пилата раніше не згадувалося, очевидно, що суд дедалі більше виводив його з рівноваги ²⁴⁵. Тактика Пилата, яка передбачала відпустити Ісуса, тане під шаленим тиском обвинувачів. За цих обставин лише більша рішучість римського намісника могла б впоратися з насильницьким тиском ²⁴⁶.

Ів. 19:9. Хоч читачеві повідомляється про те, що Пилат знову повертається до преторії, розповідь нехтує моментом повернення Ісуса до середини, з чого можна зробити висновок про певну прогалину у розповіді. Римський намісник, який звертається до обвинуваченого із запитанням «Звідкіля ти?» –, знову розкривається як персонаж іванівської інтерпретації. Власне, у Четвертому Євангелії він доводить до завершення місію Месії, проілюстровану в пролозі, згідно з якою Логос, що є з Богом, сходить в людську історію (Ів. 1:1 – 18) ²⁴⁷. Тобто, запитання Пилата висловлює його тривогу з приводу дилеми: чи був Ісус

²⁴¹ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 715.

²⁴² Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 136.

²⁴³ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 716.

²⁴⁴ George R. Beasley-Murray. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John.* / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 338.

²⁴⁵ Там само.

²⁴⁶ Carlo Bazzi. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 215.

²⁴⁷ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 717.

із землі чи з неба, чи був він людиною чи Богом. Але, на його подив, Ісус не дає йому відповіді. Мовчання Ісуса в цій обстановці нагадує Іс. 53:7 ²⁴⁸.

Ів. 19:10. Пилат не звик, щоб люди відмовлялися відповідати на його запитання, а тим більше в'язень ²⁴⁹. Він хоче переконати Ісуса заговорити за допомогою важеля влади, виявляючи цим своє утилітарне міркування. Як римський намісник він має вирішальну владу над життям обвинуваченого: може звільнити його або, навпаки, засудити на смерть на хресті. Термін «*exousia*», що означає «право, повноваження, влада», вказує на здатність до самовизначення або діяльності, а в юридичному значенні – можливість здійснення дій, наданих нормою. У Євангелії від Івана це слово використовується насамперед для того, щоб вказати на божественну силу Ісуса ²⁵⁰.

Ів. 19:11. Особа того, хто має «більший гріх», ніж Пилат, невідома. Природно думати про Юду з огляду на Ів. 13:21 (те саме дієслово вживається в обох реченнях: «*παραδόσει*» майбутнє в перспективі, «*παραδοῦς*» минулий час, оскільки це вже сталося); однак Юда зникає після того, як привів воїнів до Ісуса (Ів. 18:13), і не брав участі в передачі Ісуса Пилату ²⁵¹.

Ів. 19:12. Пилат явно був глибоко вражений словами Ісуса, однак єврейські лідери використовують свій останній та найпотужніший аргумент: ти станеш ворогом кесаря. І Пилат справді мав би цього боятися! Бо Тиберій, як відомо, до всіх ставився із постійними підозрами, і з кожним, хто хоч якось загрожував його політичному становищу, поводився безжально й жорстоко. Пилат розумів, що звинувачення в підбурюванні до революційних рухів в бурхливій Палестині було б дуже небезпечним ²⁵².

Ів. 19:13. Після політичного шантажу Пилат змушений вивести Ісуса і сісти на суддівське сидіння («*sella curilis*»), щоб провести формально правильний процес з юридичної точки зору. «*Bema*», що буквально вказує на «простір, по якому

²⁴⁸ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 339.

²⁴⁹ Там само.

²⁵⁰ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 717.

²⁵¹ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 340.

²⁵² Там само.

можна ходити» (пор. Ді. 7:5), також означає «сходінка, сидіння, подіум» (пор. Ді. 12:21) або «двір» (пор. Ді. 18:12). Судова зона розташована в місці, яке на івриті називається «Gabbathà». Грецький термін «Lithostrato» насправді не є перекладом, а вказує на «вимощене або мозаїчне місце». Функція подвійного позначення може натякати на той факт, що засудження відбувається у публічній формі як перед грецьким, так і перед єврейським світом, а також тому, що автор часто любить цитувати єврейські слова, перекладені грецькою ²⁵³.

Ів. 19:14. Поряд з топографічною інформацією подано також хронологічні дані: «Parasceve» – термін єврейського походження, що вказує на день підготовки до свята Пасхи, коли заколюють ягнят на площі храму; крім того, вказується точна година – шоста (тобто дванадцята година дня). Коли в Четвертому Євангелії вказується точний час, це має на меті підкреслити важливість описаної події (пор. Ів. 1:39) ²⁵⁴. Оскільки приблизно в цей час – напередодні Пасхи – у Храмі приносили в жертву ягнят, то Ісус постає Агнцем, який помирає, щоб забрати гріх світу ²⁵⁵.

Ів. 19:15. Тверда воля і переповненість насильством присутніх знову підкреслюються дієсловом «кричати», за допомогою якого натовп вимагає піддати Ісуса смертній карі – розп'яття. Таким чином кожен, хто знаходиться у розповіді перед преторією, бере на себе роль «плоского» персонажа, тому що від початку до кінця судового процесу ці персонажі увесь час реагують однаково, кричачи та вимагаючи смертного вироку для обвинуваченого. Пилат підкреслює суперечливість популярного прохання риторичним запитанням, яке наводить на думку про ірраціональний намір єврейських лідерів: «Маю я вашого царя розп'ясти?» ²⁵⁶ Ймовірно, запитання римського офіцера ґрунтується на знанні історії єврейського народу, який прагнув і продовжує прагнути явлення Месії, але в той момент, коли Він їм являє себе, вони відмовляються від нього ²⁵⁷. Звісно

²⁵³ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 719.

²⁵⁴ Там само. С. 720.

²⁵⁵ Carlo Bazzi. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 216.

²⁵⁶ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 136.

²⁵⁷ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 721.

ж, у Пилата не було жодних сумнівів щодо відповіді натовпу на його останнє звернення – римський намісник намагається перекласти на них відповідальність за смерть Ісуса ²⁵⁸.

Ів. 19:16а. Рішуче прохання релігійних лідерів спонукає Пилата віддати їм обвинуваченого на розп'яття – саме тому в розповіді немає публічного й офіційного засудження римською владою Ісуса. Цього разу дієслово «*paradidomi*» описує вчинок не євреїв, а римського намісника ²⁵⁹. Цікаво, що це речення насправді не є чіткою формулою вироку на розп'яття, яка в ті часи звучала так: «*Ibis in crucem*» («Ти підеш на хрест») ²⁶⁰.

Отже, бачимо, що хоч дотепер Пилат намагався залишатися нейтральною стороною цієї судової справи, щоб уникнути рішення про страту, зараз він робить чіткий та однозначний вибір ²⁶¹. Раніше римський намісник пропонував єврейському народу вибрати: Ісуса чи Варавву, а зараз єврейський народ пропонує правителю вибір Христос чи кесар ²⁶²? За словами Sjef van Tilborg: «Пилат обирає кесаря, а отже, несправедливість» ²⁶³.

3.2.4. Розв'язка: розп'яття Ісуса в Ів. 19:16б – 37

Син Людський буде «піднесений» на хрест – парадоксальний трон, з якого Цар тріумфуватиме над світом і завершить місію спасіння, довірену Йому Богом. У цих кульмінаційних сценах історії страстей Іван продовжує основні теми та характерні тони, які домінували в оповіді з моменту арешту: за допомогою

²⁵⁸ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 343.

²⁵⁹ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 721.

²⁶⁰ George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 343.

²⁶¹ Sjef Van Tilborg. Reading John in Ephesus. Leiden : Brill, 1997. P. 172.

²⁶² Hans Urs von Balthasar. Explorations in Theology II / translated into English by John Saward. San-Francisco : Ignatius Press, 2011. P. 61.

²⁶³ Sjef Van Tilborg. Reading John in Ephesus. Leiden : Brill, 1997. P. 172.

парадоксу та іронії, Ісуса проголошено справжнім Царем, який дарує життя вічне тим, хто вірить у Нього ²⁶⁴.

Ів. 19:166. Судовий процес завершується вироком, давно передбаченим Ісусом і очевидним для читача вже з першого епізоду: формулювання Івана яскраві та продовжують наголошувати на ініціативі релігійних провідників у смерті Ісуса. Буквально, Пилат передає Ісуса «їм», – єврейським лідерам, що так вперто вимагали смерті Ісуса ²⁶⁵.

Ів. 19:17. Вирок Пилата виконується з блискавичною миттєвістю, анонімні «вони», які беруть ініціативу у довершенні покарання, можуть бути лише римськими солдатами (пор. Ів. 19:23). З цього моменту Ісус повністю в їхніх руках, а євреї можуть лише спостерігати (про. Ів. 19:21). Ісус, несучи свій власний хрест, виходить з міста до «Черепи», що «єврейською» (тобто арамейською) називається «Голгофа». Очевидно, це місце із сферичною поверхнею, яке на сьогоднішній день зазвичай вказується як місце храму Гробу Господнього, недалеко від міської стіни того часу («друга» стіна, пор. Ів. 19:20) ²⁶⁶. У грецькому перекладі сказано, що Ісус ніс хрест «сам» або, можливо, «для себе». Дійсно, Іван не згадує Симона Киринейського і допомоги, наданої Ісусу, поки Він ніс хрест ²⁶⁷.

Ів. 19:18. Текст не подає нам болісних чи принизливих подробиць, що стосуються процедури розп'яття. Той факт, що цей вид страти був дуже частим в окупованій римлянами Палестині, підтверджується не тільки позабіблійною історіографією, але й євангельськими описами, згідно з якими того дня до смерті засуджено не лише Ісуса, а й «двох інших». Оповідач уточнює, що Ісуса розміщують посередині – між розбійниками ²⁶⁸. Можливо, таким чином автор

²⁶⁴ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 98.

²⁶⁵ Там само.

²⁶⁶ Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 608.

²⁶⁷ Carlo Bazzi. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 217.

²⁶⁸ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 727.

хотів підкреслити, що Ісусові належить центральне місце в цій сцені. Зрештою, Він є «Царем юдейським»²⁶⁹.

Ів. 19:19. Розповідь Івана зосереджується на «titulus» набагато більше, ніж синоптичні Євангелії. Мова йде про дерев'яну табличку, що була прикріплена над головою розп'ятого і на якій була вигравіювана причина засудження. Відповідно до звичаю, Пилат написав звинувачення: «Ісус Назарянин Цар Юдейський». Можна побачити, як два способи позначення Ісуса, що згадувалися в розповіді про страсті, зараз співставляються. Коли Його схопили, то називали Ісусом Назарянином (Ів. 18:5.7), а коли Він з'явився перед Пилатом, Його ідентифікували як Царя Юдейського (Ів. 18:33)²⁷⁰.

Ів. 19:20. Автор прагне підкреслити численність єврейського натовпу, що читав напис. Причина, чому стільки людей дізналися про страту Ісуса, пояснюється близькістю Голгофи до міста. За допомогою ретроспективного опису зазначається, що напис викарбувано не лише єврейською, але також латинською та грецькою мовами. Перше пояснення тримовного терміну можна знайти в змішаному та космополітичному характері населення, яке проживало на території Палестини²⁷¹. Варто також зауважити, що тут «юдеї» – це, очевидно, не ті, хто вороже ставився до Ісуса, а скоріше маси, які достеменно не знали що відбувалося всередині та навколо преторії Пилата²⁷².

Ів. 19:21. Зміст «titulus» заперечується тими ж релігійними лідерами, які наполегливо вимагали смерті обвинуваченого. Використання дієслова недоконаного виду «dicendi» («elegon») продовжує описувати їхнє ставлення до Ісуса. Вони, очевидно, наполягають на корекції вказаної причини засудження, яка полягає не в Ісусовій царській ідентичності, а в Його неавтентичності. Іншими словами, бачення первосвященників є таким, що це правда, що Ісуса засуджують як царя, але як самозваного та шахрайського. Якщо на перший

²⁶⁹ Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 608.

²⁷⁰ Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 727.

²⁷¹ Там само. С. 728.

²⁷² Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 609.

погляд зауваження релігійних лідерів може здатися наслідком педантичності, то при детальнішому розгляді воно має на меті скоригувати значення цієї страти ²⁷³. Пилат, в якійсь мірі, відплатив євреям за те, що вони змусили його діяти проти його волі. Якби Ісус справді був настільки небезпечним, що заслуговував смерті на хресті, тоді весь світ знав би у чому полягав його злочин, навіть без таблички ²⁷⁴.

Ів. 19:22. Зауваження євреїв видається дещо софістичним Пилату, він нездатний зрозуміти ці тонкощі, які є частиною єврейського релігійного менталітету. Власне, відповідь Пилата «Що написав я, те написав» ²⁷⁵, – виявляє рішення не змінювати мотивацію осуду. Таким чином, «titulus» набуває тону оголошення, що відповідає справжньому значенню історії про Месію, якого на хресті визнають Царем навіть ті, хто не вірить у Бога Ізраїля ²⁷⁶. У цій цікавій деталі, яка зустрічається лише в Івана, ми також бачимо продовження лінії, яка проходить через весь судовий процес перед Пилатом: він все ще не може використовувати жодну владу, окрім тієї, що була «дана згори» (Ів. 19:11) ²⁷⁷.

Ів. 19:23. Другою деталлю, що згадується в розповіді про розп'яття, є поділ одягу – звичай воїнів, які брали участь у стратах. Насправді в стародавньому світі одяг був ознакою соціального статусу чоловіка та його особистості. Тому цей поділ підкреслює те, наскільки ганебною смертю було розп'яття. Однак, якщо ця частина сцени відома також і в синоптичній традиції, то продовження про хітон знаходимо лише в Четвертому Євангелії ²⁷⁸. Оповідач також згадує, що цей хітон був безшовний, тканий від верху ²⁷⁹.

Ів. 19:24. Який підтекст несе у собі той факт, що хітон був безшовним? Майже всі екзегети схильні бачити в цій деталі еклезіологічне значення. Цей хітон може

²⁷³ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 728.

²⁷⁴ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 609.

²⁷⁵ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 136.

²⁷⁶ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 729.

²⁷⁷ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 609.

²⁷⁸ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 729.

²⁷⁹ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 609.

бути символом спільноти вірних, які, згідно з тлумаченням Івана, живуть в єдності (пор. Ів. 10:16; Ів. 11:52; Ів. 17:21 – 24). Хоч і є текстові підказки на підтримку цього тлумачення, однак, воно не виглядатиме переконливим, щойно ми звернемо увагу на антропологічне значення одягу в стародавній і, точніше, біблійній літературі. Якщо, як ми вже згадували вище, одяг представляв людську особистість, то тлумачення хітону в еклезіологічному контексті видається надто поспішним. Найперше значення безшовного хітону вартує тлумачити христологічно: він символізує особу Ісуса, Який не може бути об'єктом поділу чи експлуатації – тобто, навіть в обставинах страждань Ісус зберігає інтегральність своєї особи. Звідси дуже легко зробити перехід до еклезіології, адже в цьому ж елементі одягу, зітканого без швів, бачимо підтвердження сопричастя між вірними ²⁸⁰. Цікаво, що синоптичні Євангелії не згадують ані цієї деталі про хітон, ані сповнення Писання в цій сцені розповіді про страсті ²⁸¹.

Ів. 19:25. Про присутність жінок на місці розп'яття повідомляється також і в синоптичних Євангеліях. Іван чітко перераховує присутніх – мати Ісуса, її сестра, Марія, дружина (можна також сприйняти, що це мати чи дочка) Клеопи, і Марія Магдалина. Ці жінки: «...при хресті Ісусовім стояли...» ²⁸². У синоптиках ми читаємо, що вони «дивилися здалеку», щоб побачити, що відбувається. Звичайно, це не виключає можливості того, що в момент смерті Ісуса вони підійшли ближче ²⁸³.

Ів. 19:26. Переходячи від більш загальної зовнішньої розповіді щодо жінок, які стояли при хресті, до більш конкретної, внутрішньої, автор розпочинає важливу сцену: Ісус бачить свою матір і учня, та звертається до них зі словом. Історія розвивається через процес зосередження: хоч автор і повідомляє про присутність багатьох жінок, розповідь про страсті зосереджує увагу лише на одній із них. Двоє представлених персонажів характеризуються надзвичайно близькими

²⁸⁰ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 730.

²⁸¹ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 610.

²⁸² Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 137.

²⁸³ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 611.

стосунками з Ісусом: матір, і учень, якого він любить. Ці постаті, крім того що несуть в собі історичну цінність, виконують також символічну роль. З моменту, коли улюблений учень прихиляє голову на груди Спасителя на вечері, він постає для читача найближчим по відношенню до Христа учнем (пор. Ів. 13:23 – 26). Однак, тут він вперше виходить на сцену без порівняння з Петром. Те, що картина набуває також і символічного забарвлення, можна зрозуміти з того факту, що тут не описано ніяких реакцій чи емоцій. Ісус звертається до своєї матері незвичним способом, називаючи її «жінкою». Це не та домашня та довірча мова, якою дитина зазвичай розмовляє з мамою. Все це нагадує читачеві сцену в Кані, в якій Ісус звертається до Марії тим самим словом ²⁸⁴.

Багато хто – особливо протестантські тлумачі – обмежують значення цього уривка тим, що Ісус мав обов'язок піклуватися про свою матір; це тлумачення іноді поєднується з довгими висловлюваннями щодо любові Ісуса, оскільки, у покорі Отцеві, Він не може нехтувати зобов'язаннями, які має перед матір'ю. Проте сумнівно, що сенс цієї розповіді обмежується цим особистісним виміром – хоч би як сильно цей аспект був присутній. Євангелист зосереджується на іншому: якою б глибокою не була скорбота, в якій Ісус бачить свою матір, що стоїть біля хреста, Він не про це говорить з нею. Усе, що він каже – це: «Жінко, ось твій син». Він утримується від того, щоб називати її «матір'ю», він просить її відмовитися від Нього як сина, і взяти за сина того учня, що стоїть зараз біля неї, як той, хто символізує всіх, кого любить Ісус, і хто тепер стає сином матері ²⁸⁵.

Ів. 19:27. З іншого боку, звертаючись до учня, Ісус віддає йому свою матір. Отже, якщо раніше ці дві фігури, здавалося, мали лише стосунок до Ісуса кожна окремо, то тепер розп'яття, яке має скоро настати, встановлює взаємний зв'язок між ними. Насправді відбувається не лише розкриття нової ідентичності цих

²⁸⁴ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 731.

²⁸⁵ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis* / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eerdmans publishing company, 1997. P. 612.

персонажів, а й їх стосунків. Смерть Ісуса породжує нові стосунки між матір'ю та дитиною, між Церквою та вірними ²⁸⁶.

Отже, унікальне значення цього уривку в Четвертому Євангелії полягає не в тому, що Ісус регулює родинні справи, а в тому, що в особах матері та улюбленого учня, в цей останній момент перед смертю Ісуса, любов Спасителя поширюється набагато глибше і ширше до тих, кого Він любить у світі ²⁸⁷.

Ів. 19:28. Дієслово «teleioo», що означає «завершити, зробити щось доконаним», вживається в Євангелії від Івана для вказівки на виконання місії Христа (пор. Ів. 4:34), і його можна пов'язати з початковим реченням «книги слави» ²⁸⁸: «...полюбивши своїх, що були в світі, полюбив їх до кінця («telos»))» ²⁸⁹ (Ів. 13:1).

Ів. 19:29. Через ретроспективне речення читачеві подається опис посудини, наповненої оцтом, у яку занурювали губку, яку підносили тим, що підлягали страті на хресті. Множинна форма дієслів, швидше за все, ідентифікує воїнів. Читач може запитати себе, чи є цей жест співчуттям по відношенню до Ісуса чи ворожістю та презирством ²⁹⁰. Очевидним є тут посилення на Пс. 69:21: «...і в згазі моїй напували мене оцтом» ²⁹¹). Бачимо, що у псалмі представлення цього напою є актом ворожості, мета якого – посилити страждання, і, цілком можливо, залишити жертву при свідомості ²⁹².

Ів. 19:30. Смерть Ісуса настає одразу після того, як він вигукує: «Звершилось». Дієслово «teleioo», яке раніше, як ми згадували вище, використовувалося оповідачем для вказівки на виконання Ісусової місії, тепер лунає безпосередньо з уст Ісуса, так наче Він підтверджує попередній вислів (Ів. 19:28). Автор, як це часто буває, вживає слова та словосполучення з амбівалентним значенням. Потрійна концентрація дієслова «teleioo» підкреслює мету оповідача, який має

²⁸⁶ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 732.

²⁸⁷ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 613.

²⁸⁸ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 736.

²⁸⁹ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., арам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 129.

²⁹⁰ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 738.

²⁹¹ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., арам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 1 : Старий Завіт. С. 694.

²⁹² Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 617.

намір описати смерть Ісуса як завершення не лише Його земного служіння, але й усієї історії спасіння, записаної у писанні ²⁹³. Він схилив голову і віддав духа – вся ця сцена символізує Його смерть як останній акт самопожертви. Саме до цього вчинку відноситься «все» у Ів. 19:28. ²⁹⁴.

Ів. 19:31. Автор уточнює дату страти: ця хронологія, як ми вже згадували у першому розділі цієї праці, відрізняється від синоптичної, згідно з якою Ісус помер саме в часі Пасхи. Не маючи наміру знову говорити про те яка ж хронологія більш точна (в першому розділі про це сказано достатньо), лише зауважимо, що з хронологічної організації Четвертого Євангелія можна вивести багатий богословський зміст. Ісус помирає тоді, коли в Храмі заколюють ягнят, яких потім готують у будинках сім'ї, щоб з'їсти того ж вечора під час пасхальної трапези. Паралель між смертю Ісуса та смертю ягнят також буде вирішальною для опису, що буде поданий далі ²⁹⁵.

Ів. 19:32 – 34. Ісус, на відміну від розбійників, які були розп'яті разом з ним, вже помер. Воїни, яким було доручено виконати прохання юдеїв, помітивши це, не ламали Ісусові ніг. Перш ніж далі коментувати цей факт, євангелист спочатку згадує щось не менш важливе для нього, а саме те, що один із воїнів, мабуть, щоб переконатися, що Ісус мертвий, встромив свій спис у бік Ісуса, і «...потекла негайно ж кров – і вода» ²⁹⁶. Ці слова тлумачаться дуже по-різному. Дехто, наприклад, вважає цю подію дивом: потоки крові та води, що витікали з мертвого тіла Ісуса, надприродним чином вказують на два таїнства – хрещення та Євхаристії) ²⁹⁷. Очевидно, що в Івановій розповіді про Страсті потоки крові та води мають більше духовно-богословську, ніж літописну цінність. Чи є згадка про кров алюзією на жертву? Хоч це тлумачення було одним із найпоширеніших

²⁹³ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 738.

²⁹⁴ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 617.

²⁹⁵ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 739.

²⁹⁶ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 137.

²⁹⁷ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend*. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 619.

протягом багатьох століть, немає ніяких теологічних чи тим більше філологічних вказівок на підтримку цієї гіпотези ²⁹⁸.

Ів. 19:35. Після слів «і правдиве свідчення його» читаємо: «і він знає, що говорить правду – щоб ви теж увірували» ²⁹⁹. Хто мається на увазі під цим другим займенником «він»? Дехто вважає, що це кульмінаційне «він» може стосуватися лише Ісуса. Однак, більш прийнятним є вважати, що цей «він» є оповідачем. Таким чином, євангелист, звертаючись до самого себе, прагне якомога рішучіше підтвердити достовірність оповіді ³⁰⁰.

Ів. 19:36 – 37. Наприкінці сцени розміщено вірші, які мають за мету підкреслити пасхальну цінність смерті Ісуса: дві біблійні цитати чітко відповідають Божому плану. У першій з них дієслово «*pleroo*» в цьому контексті встановлює чіткий зв'язок між Старим Завітом та смертю Ісуса ³⁰¹. Ймовірно, євангелист має на увазі Пс. 34:21, де як доказ особливої Божої турботи про праведних сказано: «Він усі його кості зберігає, ані одна з них не зламається» ³⁰² (Пс. 34:21). Таким чином, Ісус описується як справжній пасхальний Агнець ³⁰³. Друга біблійна цитата взята із Зах. 12:10, вона позначена терміном «*graphé*», який часто стосується Святого Письма в лексикографічному розумінні Івана (пор. Ів. 2:22). Відтворені уривки не відповідають з чіткою точністю ані масоретському перекладу Святого Письма, ані Септуагінті. Фактично, єврейський текст пророка Захарії звучить так: «Вони дивитимуться на мене, того, кого вони прокололи», тоді як текст у Септуагінті говорить: «Вони дивитимуться на мене, того, кого вони образили». Автор Євангелії від Івана або посилався на якусь таргумічну версію, або вирішив скомпозувати текст на основі власної христологічної перспективи. Беручи до

²⁹⁸ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 740.

²⁹⁹ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., арам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 137.

³⁰⁰ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis* / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 620.

³⁰¹ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 743.

³⁰² Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., арам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 1 : Старий Завіт. С. 674.

³⁰³ Ridderbos H. N. *The Gospel according to John : a theological exegesis* / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. P. 622.

уваги стиль, у якому були відтворені цитати зі Старого Завіту, здається, що уривки було оптимізовано у світлі всієї історії Ісуса³⁰⁴.

3.2.5. Кінцева ситуація: поховання Ісуса в Ів. 19:38 – 42

У Івана розповідь про страсті завершується короткою сценою поховання. Величний драматизм і насичений символізм попередньої розповіді про розп'яття надають фіналу антикульмінаційного настрою. Однак, в повітрі витає тихий триумф, який супроводжує розп'ятого Ісуса до могили³⁰⁵.

Ів. 19:38. Після бездушного ставлення юдеїв і воїнів до Ісуса, Йосифова співчутлива присутність є значною зміною настрою розповіді. Насправді, існує чіткий контраст між грубістю прохання юдеїв «познімати тіла» (навіть синтаксис перекручений, пор Ів. 19:31) і повторюваною урочистістю та пристойністю, що оточують проникливе прохання Йосифа «забрати тіло Ісуса»³⁰⁶.

Іван зазвичай використовує дуже різку мову, коли згадує так званих «таємних учнів», для яких слава людська була важливіша, ніж слава Божа (пор. Ів. 12:43), однак тут, здається, він не бере цього до уваги – Йосиф без вагань оголошує себе другом та учнем Ісуса. Він сміливіший за самих учнів, які ховаються, наглухо зачинивши двері, боячись юдеїв (пор. Ів. 20:19)³⁰⁷.

Ів. 19:39. Вагомість поховання ще більше підкреслюється введенням іншого персонажа – Никодима. Це людина, яку читач вже зустрічав раніше (Ів. 3:1; Ів. 7:50), і яка зараз приносить пов'язану з похоронним процесом суміш смирни та алое, і, відповідно, бере на себе головну роль у цьому епізоді. Никодим зробив вибір: у важку хвилину він виходить із тіні та займає чітку позицію – це жест, що свідчить про прийняття Ісуса³⁰⁸. Щодо ста мірок суміші смирни та алое, то це

³⁰⁴ Santi Grasso. *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. P. 744.

³⁰⁵ Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 129.

³⁰⁶ Thomas L. Brodie. *The Gospel according to John. A literary and theological commentary*. New York : Oxford University Press, 1993. P. 558.

³⁰⁷ Morla V., García S. *Evangelio de Juan*. Bilbao : Editorial Desclée de Brouwer, 2008. P. 347.

³⁰⁸ Thomas L. Brodie. *The Gospel according to John. A literary and theological commentary*. New York : Oxford University Press, 1993. P. 559.

приблизно 38 кг пахощів, вони використовувалися не для бальзамування трупів, а для ароматизації ³⁰⁹.

Ів. 19:40 – 42. Ісус похований як цар – відомо, що існував стародавній звичай ховати царів у саду. Крім того, оповідач вказує, що ці події відбулися саме в саду, нагадуючи, що розповідь про страсті також почалася в саду («en heros»). Зараз Ісус оточений своїми новими друзями, спільнотою, яка ставиться до його розп'ятого тіла з благоговінням та трепетом ³¹⁰.

Отже, за допомогою наративного аналізу нам вдалося краще зрозуміти богословські наміри автора та побачити в цій перспективі унікальність Іванової розповіді про страсті. У світлі аналізу сюжету Ів. 18:1 – 19:42, далі буде здійснено спробу з'ясувати, яку роль відіграють час, простір та персонажі у оповіді про страсті.

3.3. Час і простір в Ів. 18:1 – 19:42

Хід людського життя настільки пов'язаний з реальностями часу та простору, що вони добре поєднуються та доповнюють одне одного. Іншими словами, враховуючи рамки часового простору, людина може розумно користуватися своїм життям. Або, якщо поглянути на це з іншого боку, уривки Євангелії від Івана, в яких йде мова про приземлене людське життя, допомагають читачеві зрозуміти, чому рамки часу та простору можуть відкрити двері до глибшого змісту слів – змісту поза цими рамками ³¹¹.

Спершу варто розглянути часовий контекст. Часова структура Ів. 18:1 – 19:32 має неабияке богословське значення. Це вказує на те, що як би високо не піднімалася теологія Євангелії від Івана, основою для всієї розповіді про страсті є найосновніший елемент обмеженого людського життя – реальність

³⁰⁹ Morla V., García S. Evangelio de Juan. Bilbao : Editorial Desclée de Brouwer, 2008. P. 347.

³¹⁰ Mülüney F. J. El Evangelio De Juan. Pamplona : Editorial Verbo Divino, 2005. P. 517.

³¹¹ Thomas L. Brodie. The Gospel according to John. A literary and theological commentary. New York : Oxford University Press, 1993. P. 34.

перебування в одній точці величезного потоку часу. Іншими словами, Євангеліє ґрунтується на найосновнішій реальності людського досвіду. Це також вказує на те, що в спробі виразити реальність людського існування – реальність життя в часі – ідея Пасхи містись в собі певні закодовані повідомлення. Це складна ідея автора, просякнута загадковою сумішшю болю та надії ³¹².

Цікавим також є те, що концепція часу страсної оповіді є досить іронічною в тому плані, що, хоча існує незліченна кількість загальних уявлень про час, в обігу є дуже мало концепцій часу оповіді. Оскільки час є кодом для розшифровки всесвіту, час також може бути кодом для розшифровки наративів, особливо непсихологічних і нехронологічних оповідей, таких як Четверте Євангеліє ³¹³.

Разом із початком розповіді про страсті у Ів. 18:1 завершується певний етап «очікування», і події починають швидко рухатися до події смерті Ісуса ³¹⁴. Тим не менш, зміна стилю та місця показує, що якийсь час минув від моменту вечері. У наш час в літературних творах можливі швидкі збільшення швидкості дій або деталізації подій, але в Івана це працює інакше – дії та описи залишаються відносно короткими й стабільними – спостерігається лише невелике прискорення темпу того, що відбувається. Мова йде про момент, коли Петро відрубав вухо Малха – це відбувається у швидкому, ритмічному темпі. Дескриптори використовуються, щоб утримати розповідь у контексті Пасхи (пор. Ів. 18:28). На момент допиту розмова між Ісусом і Пилатом повернула розповідь до урізаної структури стакато. Цьому сприяють характерні навмисні повторення деталей та формул у розповіді про Страсті ³¹⁵.

Євангелист розповідає історію про бичування та розп'яття Ісуса (Ів. 19:1–27), перериваючи події кількома оповідними відступами (найбільш помітним є Ів. 19:27б). В Ів. 19:28 євангелист «розриває» часові виміри, використовуючи

³¹² Thomas L. Brodie. *The Gospel according to John. A literary and theological commentary*. New York : Oxford University Press, 1993. P. 26.

³¹³ Douglas Estes. *The Temporal Mechanics of the Fourth Gospel. A Theory of Hermeneutical Relativity in the Gospel of John*. Boston : Brill, 2008. P. 82.

³¹⁴ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 112.

³¹⁵ Douglas Estes. *The Temporal Mechanics of the Fourth Gospel. A Theory of Hermeneutical Relativity in the Gospel of John*. Boston : Brill, 2008. P. 197.

«μετὰ ταῦτα» та продовжує розповідати про події на хресті, про це детальніше йтиме мова нижче ³¹⁶.

До події розп'яття читача приводиться з мінімальним переходом, за яким невдовзі слідує чіткий часовий дескриптор, який розміщує сцену у часовому контексті, легко зрозумілому для читача (Ів. 19:14). Підсумки дій та діалоги розвиваються швидко, порівняно із сценою арешту, але без пауз, яких можна було б очікувати від подій масштабу розп'яття Ісуса. Багато відсторонень і наративних пояснень, сприяючи правдоподібності, лише обтяжують швидкість оповіді, але не зупиняють її повністю. На хресті часовий маркер знову порушує заданий темп – для того, щоб змусити читача перефокусуватись з попередньої сцени на поточні події, саме тому автор вставляє драматичну паузу у Ів. 19:28. Смерть Ісуса описується без зайвого коментування, за винятком вигуку Ісуса про здійснення «всього». Читачеві подається, здавалося б, просто безпристрасний виклад подій, що відбулися ³¹⁷.

Євангелист докладно розповідає про розп'яття Месії у Ів. 19:1 – 27, створюючи масштабний стрибок у Ів. 19:28, тоді описує смерть Ісуса у Ів. 19:28 – 37, та робить ще один вимірний стрибок у Ів. 19:38, а розповідаючи про поховання Ісуса, готує читача до нової послідовності, яка матиме місце у подіях Воскресіння ³¹⁸. Саме в події поховання знаходимо останню суттєву зміну темпу розповіді про страсті в Євангелії від Івана: пауза у Ів. 19:41 – 42 різко контрастує з темпом подій кількох попередніх віршів. Остання суттєва зміна темпу розповіді про страсті в Євангелії від Івана відбувається в часі похорону ³¹⁹. Пауза у Ів. 19:41 – 42 різко контрастує з темпом подій кількох попередніх віршів – євангелист вводить вже згаданий нами часовий маркер «μετὰ ταῦτα» ³²⁰.

Первинна роль часу не виключає додаткову роль простору чи географії. Основою людського життя є те, що, незважаючи на те, що плин днів є постійною

³¹⁶ Douglas Estes. *The Temporal Mechanics of the Fourth Gospel. A Theory of Hermeneutical Relativity in the Gospel of John*. Boston : Brill, 2008. P. 156.

³¹⁷ Там само. С. 198.

³¹⁸ Там само. С Р. 157.

³¹⁹ Там само. С. 198.

³²⁰ Там само. С. 156.

фундаментальною реальністю, бувають моменти, коли головним фактором є простір, в якому людина живе, до чогось прямує. Простір є важливою складовою у створенні оповідань. Велика кількість книжок і фільмів побудовані в основному навколо опису місць і процесів «потрапляння» кудись. Щодо релігійних наративів, то, як уже зазначалося, коли мова йшла про час, релігія як така має тенденцію приділяти значну увагу поняттю простору, а особливо, його сакралізації³²¹.

Коли тривала сцена прощання Ісуса з його учнями, що почалася в кімнаті, де відбувалася остання вечеря завершується, Ісус із учнями залишає згадану нами кімнату та йде із узвишся західної частини Єрусалиму (важливо зауважити, що це лише ймовірне місце трапези, а не точне) вниз по крутому схилу, що межує із південним краєм стіни Храму, та проходить через розщеплення долини Кедрон до саду на схилах Оливної гори (Ів. 18:1). Іван розміщує початкову сцену оповіді про страсті на цьому священному схилі пагорба з захоплюючим краєвидом на Храм і місто Давида, – саме те місце, де, згідно із єврейською традицією, мав початися кінець світу. Ісус і його учні, очевидно, мали намір залишитися тут на ніч. Єврейський закон вимагав, щоб пасхальні паломники ночували в Єрусалимі. Щоб задовольнити велику кількість відвідувачів міста, межі міста включали Оливну гору³²².

У Ів. 19:13 – 14 Пилат виводить Ісуса з преторії. Він займає своє місце на суддівському сідалищі, тобто на кріслі, що знаходилося на платформі, з якої він міг би оглядати територію та висловлювати свої публічні заяви. Ймовірно, що Ісуса змусили стояти поруч із ним, оскільки вирок було винесено публічно, у присутності обвинувачів і звинувачених. Місце, день і година згадуються, оскільки євангелист усвідомлює важливість події, що зараз відбувається³²³. Позиція невизначеності Пилата драматизується за допомогою просторових чинників – євреї залишаються зовні, щоб не осквернитися напередодні Пасхи.

³²¹ Thomas L. Brodie. *The Gospel according to John. A literary and theological commentary*. New York : Oxford University Press, 1993. P. 27.

³²² Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 47.

³²³ George R. Beasley-Murray. *Word Biblical Commentary. Volume 36. John*. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. P. 341.

Пилат, таким чином, змушений ходити між ними та Ісусом. У такий спосіб євангелист майстерно спрямовує світло прожектора на Пилата, змінюючи обставини сцени ³²⁴.

Ісуса вирішують розп'ясти на місці, що називається «Череп» (арамейською «Голгофа»). Це місце знаходиться «за межами» міста, що, по суті, було необхідним для публічних страт, адже в єврейському середовищі дуже суттєвим є питання неоскверненості присутністю мертвого тіла. Незрозуміло, чи назва «Череп» має образне значення, чи це просто частина інформації, знайденої в традиції, доступній євангелисту ³²⁵. Хоча, варто зауважити, анотація місця досить точна: локація відповідає зв'язку, який можна археологічно реконструювати між Гробом Господнім і стародавніми стінами Єрусалиму (сьогодні це стіни, побудовані османами) ³²⁶.

Коли мова йде про сад, в якому поховали Ісуса, важливою є вказівка на те, що в саді є щось нове – «нова гробниця». Відчуття новизни підкреслюється наголосом на тому факті, що в цю гробницю нікого й ніколи ще не клали. Сукупний ефект цих зображень – саду та нової гробниці – наводить на думку про місце, яке є не глухим кутом, а початком чогось справді іншого, нового ³²⁷.

Отже, підсумовуючи, хочемо згадати слова R. Alan Culpepper, який казав, що коли ми читаємо будь-яку історію, то відчуваємо рух в часовому просторі, однак ми можемо бути настільки поглиненими цим рухом в розповіді, що втрачаємо усвідомлення часу, який ми витратили на читання. Аналіз цього часового руху став корисним інструментом у розкритті найрізноманітніших характеристик розповіді про страсті у Євангелії від Івана. Послуговуючись такими простими та відносно «приземленими» категоріями як час та простір, Іван творить набір геніальних прихованих повідомлень, які читач мусить віднайти, зрозуміти, та повірити в них.

³²⁴ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 113.

³²⁵ Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 103.

³²⁶ Carlo Bazzi. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 217.

³²⁷ Thomas L. Brodie. *The Gospel according to John. A literary and theological commentary*. New York : Oxford University Press, 1993. P. 559.

3.4. Персонажі в Ів. 18:1 – 19:42

Враховуючи схильність людей цікавитися людьми, не дивно, що успіх літературного твору значною мірою залежить від того, чи є його герої переконливими, у якомусь загальному сенсі «схожими на життя» та цікавими. Багато чудових творів глибоко занурюють читача в життєві труднощі, коли їх переживають вигадані персонажі, які планують, вирішують, роблять вибір, реагують і відчують себе справжніми людьми³²⁸. Привабливість хорошого роману, фільму чи біографії полягає в тому, що вони залучають нас до історії таким чином, що ми ототожнюємо себе з одним чи декількома героями. Деякі автори пишуть, щоб просто розважити читачів, тоді як інші пишуть, щоб переконати своїх читачів у певній точці зору. Автор Євангелії від Івана належить до другої категорії³²⁹. Щоб досягти цієї мети, Іван навмисно розміщує у розповіді про страсті різних персонажів, які взаємодіють з Ісусом, створюючи низку відповідей, що засвідчують віру або невірство – життя або смерть³³⁰. Опис персонажа народжується в мережі подій і відносин, що складають сюжет. Автор може розкривати, визначати та формувати характер за допомогою різних засобів, які загально можна поділити на дві групи: демонстрація і розповідь. У цих категоріях те, що персонажі роблять або говорять, відображає аспект демонстрації, тоді як коментарі, зроблені оповідачем або іншими персонажами в історії, відображають аспект розповіді. З цього випливає, що демонстрація може бути менш точним або надійним методом, ніж розповідь³³¹.

У Євангелії від Івана персонажів можна в певному сенсі розглядати як «знаки» або, ще краще, як парадигми, які роблять свій внесок у христологічне

³²⁸ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 119.

³²⁹ Cornelis Bennema. *Encountering Jesus. Character Studies in the Gospel of John* / second edition. Minneapolis : Fortress Press, 2014. P. 1.

³³⁰ Там само. С. 2.

³³¹ Nicolas Farelly. *The Disciples in the Fourth Gospel. A Narrative Analysis of their Faith and Understanding*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2010. P. 8.

наповнення розповіді про страсті ³³². Персонажі і сюжет завжди взаємозалежні – їх можна вивчати, простежуючи конкретну історію та фундаментальні конститутивні риси, починаючи з контексту загального сюжету (який ми дослідили у попередньому розділі), а пізніше виходячи із вузького контексту чи мережі інтертекстуальності ³³³. Cornelis Bennema під впливом коментаря на Євангеліє від Івана авторства Rudolf Bulmann стверджує, що Іван зробив своїх героїв типово прозорими, і що кожен з них уособлює певне ставлення до Ісуса, завдяки чому розкривається ідентичність персонажа ³³⁴. Оскільки Іван використовує символи, щоб досягти заявленої мети свого Євангелія – зародити в читачеві віру в Ісуса, то наше завдання полягає в тому, щоб глибоко проаналізувати різних персонажів Івана, зокрема їхні відповіді на одкровення Ісуса ³³⁵. Отже, як бачимо, основні функції персонажів полягають у виконанні двох завдань автора: по-перше, послідовно окреслити різні аспекти характеру Ісуса, запропонувавши серію різних осіб, з якими Ісус може взаємодіяти, і, по-друге, представити альтернативні відповіді на свідчення Ісуса, щоб читач міг бачити супутнє рішення персонажа та наслідки ³³⁶.

Говорячи про наслідки: цікавим є те, що після Ів. 18:1 – 11 Юда зникає з розповіді. Що ж з ним сталося? На жаль, текст нічого не говорить нам про це прямо ³³⁷. Юда є прототипом «тих, хто загине» (пор. Ів. 17:12), оскільки він до останньої хвилини відкидав любов, яку Бог пропонує йому в Ісусі Христі – Іскаріот обрав темряву та ненавидить світло, адже саме воно викриває всю збоченість та невпорядкованість його дій ³³⁸.

Далі вартує розглянути учнівство як явище та персонажів, які мають до нього відношення. Дослідження віри та розуміння учнів у розповіді про страсті

³³² Robert Vignolo. *Personaggi del Quarto Vangelo. Figure della fede in San Giovanni*. Milano : Glossa, 1994. P. 50.

³³³ Там само. С. 24.

³³⁴ Cornelis Bennema. *Encountering Jesus. Character Studies in the Gospel of John / second edition*. Minneapolis : Fortress Press, 2014. P. 3.

³³⁵ Там само. С. 36.

³³⁶ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 166.

³³⁷ Robert Vignolo. *Personaggi del Quarto Vangelo. Figure della fede in San Giovanni*. Milano : Glossa, 1994. P. 218.

³³⁸ Mateos J., Barreto J. *Dizionario Teologico del Vangelo di Giovanni / diretto da Sabino Acquaviva*. Assisi : Cittadella Editrice, 1982. P. 143.

є необхідним для того, щоб зрозуміти розвиток, зміни та навіть боротьбу (наприклад, непорозуміння, сумніви), яких вони зазнали, даючи відповідь особі Ісуса, Його посланню та Його місії³³⁹.

Улюблений учень вперше представлений читачеві на останній вечері, де оповідач явно вказує на те, що він з-поміж учнів є найближчим до Ісуса. Ісус відкриває йому особу зрадника (Ів. 13:25 – 26), в той час як Петро чи будь-хто інший з апостолів не наділені привілеєм володіти цією інформацією. У Ів. 18:15 знаходимо чітке посилення на «улюбленого учня» як «іншого учня», а Ів. 20:4 збільшує вірогідність такого ототожнення, хоч розповідь і не подає нам жодних запевнень. Біля порожньої гробниці улюблений учень бачить похоронні полотна і усвідомлює що саме сталося (Ів. 20:8), але не говорить про це ні Петру, ні комусь іншому із учнів – звістка про воскресіння доходить до решти апостолів через Марію Магдалину (Ів. 20:18). Ми вийшли за межі досліджуваного уривку тільки для того, щоб провести наступну паралель: мовчання улюбленого учня про порожню гробницю і Воскресіння відповідає схемі не лише сцени Таємної вечері, але й подій на хресті, біля якого цей учень мовчазно перебував, тоді як інші учні залишили Ісуса. Тобто, хоч він і розумів все що відбувається, однак свідчив про події значно пізніше. Лука сказав би про нього, мабуть, так само, як казав про Божу Матір, що він зберіг усе це, розмірковуючи в своєму серці (пор. Лк. 2:51)³⁴⁰. Щоб ідентифікувати улюбленого учня, вартує звернути увагу на те, що оповідач представляє його не лише як учня, найближчого до Вчителя, але також як свідка і гаранта Одкровення, що було йому довірене (Ів. 19:35)³⁴¹.

У той час як улюблений учень та багато інших персонажів у Євангелії від Івана відіграють постійні ролі лише «світла» або лише «темряви», деякі в свою чергу, як-от Петро, ілюструють рух від темряви до світла. Історія страстей

³³⁹ Nicolas Farelly. *The Disciples in the Fourth Gospel. A Narrative Analysis of their Faith and Understanding*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2010. P. 12.

³⁴⁰ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 61.

³⁴¹ Xavier Léon-Dufour. *Lettura dell'Evangelo Secondo Giovanni / seconda edizione*. Milano : Edizioni San Paolo, 2007. P. 1108.

демонструє «боротьбу учнівства»: під загрозою викриття навіть Петро, який запевняв Христа у своїй відданості (пор. Ів. 6:68; 13:37) піддається страху і повертається в темряву, однак Ісус покликав Петра до світла, і цьому заклику ніщо не може стати на перешкоді. Аудиторія Івана добре розуміла, що пізніше апостол все-таки віддасть своє життя на свідчення свого учнівства (пор. Ів. 21:18 – 19) ³⁴².

У розповіді про страсті маємо справу з різними персонажами. До прикладу, серед них з'являються особи, наділені владою, і Ісус безпосередньо контактує з лідерами такого високого рангу. Саме завдяки цьому розповідь про страсті у певному моменті свого сюжетного розвитку стає порівнянням і аналізом влади ³⁴³. Пилат є типовим представником людей, які намагаються зайняти середню позицію в дуалістичній боротьбі ³⁴⁴. Однак, для читача він, безумовно, постає конфліктною і слабохарактерною людиною, а не миротворцем.

Євангеліє від Івана вирізняється трактуванням другорядних героїв євангельської історії. Персонажі, яких немає в інших Євангеліях, назавжди вкарбувалися в християнську традицію завдяки їхнім ролям у розповіді про страсті ³⁴⁵. Двоє нових персонажів входять у драму страстей після смерті Ісуса, щоб подбати про поховання розп'ятого. Іван представляє Йосифа з Ариматеї як «учня Ісуса», однак таємним, бо Йосиф боявся євреїв (Ів. 19:38). Інший персонаж – Никодим, вже відомий читачеві зі сцени нічної розмови (Ів. 3:1 – 21). Спосіб, у який ці два персонажі представлені, свідчить про те, що Іван бажає надати певного значення їхній присутності на похороні Ісуса. Обидва чоловіки прагнуть Ісуса, але раніше ніколи не виявляли цього привселюдно ³⁴⁶.

Не можемо не вказати на центральне місце Ісуса в розповіді про страсті, хоч ця вказівка може здатися, в якійсь мірі, формальністю, адже навряд чи знайдеться сцена, в якій Христос не з'являється. Оскільки практично все

³⁴² Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 67.

³⁴³ Carlo Bazzi. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 205.

³⁴⁴ Brown, John, 2. 864. Curiously, Warren Carter (Pontius Pilate: Portraits of a Roman Governor [Collegeville, MN: Liturgical Press, 2003] 1-11)

³⁴⁵ R. Alan Culpepper. Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 153.

³⁴⁶ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 130.

Євангеліє присвячене тому, що Він говорить і як інші реагують на Нього, лише окремі риси Його характеристики можна вибрати для аналізу³⁴⁷. Ісус сміливо протистоїть своїм обвинувачам (Ів. 18:6.23), не підкоряється сліпо Пилату, і виявляє турботу про свою матір в останні хвилини свого життя. Єдиний момент, що міг би свідчити про емоційний спалах – це Його спрага у Ів. 19:28, однак вона має високе символічне і тематичне, цілком доречне значення. Тому в Івана Ісус явно менш емоційний, ніж у синоптичних Євангеліях, і можна підозрювати, що цей аспект Його характеристики узгоджується з думкою автора, що Христос був втіленням попередньо існуючого Логосу³⁴⁸.

Дослідження розповіді про страсті також цікаве з точки зору проксемики, тобто дисципліни, яка вивчає простір і відстані в спілкуванні, як вербальному, так і невербальному. Коли співрозмовники не поважають один одного або не знаходять спільну мову, відстані між ними мають тенденцію до поступового збільшення в міру зростання розбіжностей; якщо співрозмовники поважають один одного чи доходять до певного консенсусу, дистанції скорочуються. Юдеї та первосвященники залишаються на відстані, на публічній відстані від Пилата, або на безпечній відстані, що є асептичними публічними відносинами, щоб не скомпрометувати себе ні з римським суддею, ні з обвинуваченим: вони ніколи не звертаються безпосередньо до Ісуса. Інтимна дистанція існує між єврейськими слугами та Ісусом, коли вони ведуть його до преторії, на початку перикопи, але оповідач не посиляється на жодні діалоги. Цікаво, що ця інтимна дистанція також існує між римськими солдатами та Ісусом у центрі сцени, коли вони бичують Його. Пізніше дистанція між Ісусом і людством мінімілізується, знову ж таки, в досить іронічний спосіб, під час парадоксального проголошення царювання Ісуса через табличку на хресті: люди навіть не уявляють, наскільки вони близькі до свого Царя. Підсумовуючи, тільки юдеї та первосвященники у розповіді про страсті не хочуть наближатися до Ісуса, і їхнє перебування зовні

³⁴⁷ R. Alan Culpepper. *Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. P. 126.

³⁴⁸ Там само. С. 131.

преторії разом із їхніми криками демонструє ворожість до Ісуса; приходи та відходи Пилата відображають його невпевненість і неспокій ³⁴⁹.

Отже, послугуючись персонажами та їхніми стосунками із Христом, автор Євангелії від Івана показує читачеві, як багато насправді залежить від кожного вибору, навіть найменшого. І, зрештою, чим би не керувалася особа, у розповіді про страсті чи у житті поза літературними наративами, Бог завжди і з будь-чого робить добро тим, що Його люблять. Доказ цьому – життя, що народжується із смерті.

3.5. Богословські категорії в Ів. 18:1 – 19:42

Розглядаючи богословські категорії розповіді про страсті, звернемо увагу на зло, страждання та смерть.

Зло. Опозиція Ісусу набула багатьох форм в Євангелії від Івана, і кожна з них представлена в розповіді про страсті. Безумовно, релігійні лідери, яких Іван часто зливає в стереотипну масу – «юдеї», – виступають одним із багатьох жорстоких проявів невіри в Євангелії, а в розповіді про страсті відіграють головну роль (див. Ів. 18:3.19 – 24.28) ³⁵⁰.

Найлютіший супротивник Ісуса – Сатана, перебуває поза сценою, але читач розуміє, наскільки активним диявол є в історії про страсті у Євангелії від Івана. Євангеліє чітко згадує про це за межами нашого уривку – на початку Книги Слави, коли Іван зазначає, що «...диявол уже вклав у серце Юди Іскаріотського, сина Симона, щоб зрадив його» ³⁵¹ (Ів. 13:2). Раніше Ісус сказав учням, що один із них був «дияволом», і оповідач каже читачеві, що Ісус говорив про «Юду, сина Симона Іскаріота» (Ів. 6:70 – 71). Це демонічне оволодіння досягає своєї кульмінації в той момент, коли Ісус подає Юді шматок хліба під

³⁴⁹ Inghilesi M. L'incontro fra Gesù e Pilato. Processo al processo e teologia di Giovanni 18 – 19. Percorso storico, giuridico ed esegetico. Bologna : Centro editoriale dehoniano, 2012. P. 354.

³⁵⁰ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 149.

³⁵¹ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 128.

час трапези, і вказує, хто мав Його зрадити (Ів. 13:27). Читач також усвідомлює, що, на думку Івана, релігійні лідери в їхній символічній ролі закам'янілого невірства також керуються Сатаною і, таким чином, мають намір знищити Ісуса. Про це згадується, знову ж таки, за межами нашого уривку, в жорсткій полеміці в Ів. 8, де Ісус звинувачує провідників народу у тому, що їхнім батьком є Сатана ³⁵²: «Диявол вам батьком, тож волите за волею батька вашого чинити. А був він душогубець від початку, і правди він не тримався, бо правди нема в ньому. Коли говорить брехню, зо свого говорить, бо він брехун і батько лжі» ³⁵³ (Ів. 8:44).

Однак, мова йде не лише про юдеїв. Знову ж таки, можна стверджувати, що Іван міг зобразити активну присутність римлян у своїй розповіді про страсті з теологічних причин. Оскільки «*spreira*» зазвичай представляє когорту з приблизно шестисот воїнів (тоді як, до прикладу, «*manipulus*» – це когорта з двохсот воїнів), то, можливо, це просто гіпербола Івана, яка підкреслює велич Ісусової сили (Ів. 18:6). Іван справді відрізняє римські війська від інших єврейських слуг у Ів. 18:3 та Ів. 18:12. Тому можемо зробити припущення, що автор моделює богословське твердження: як римляни, так і євреї несли відповідальність за арешт Ісуса; у сцені арешту, як і в решті розповіді про страсті, «юдеї», тобто єврейські лідери, зобразили себе частиною «світу» ³⁵⁴.

Таким чином, з точки зору Івана, опозиція, яка привела хід подій до Ісусових страстей, не є одним із багатьох альтернативних випадкових сценаріїв, доведених до крайнощів, і не просто помилкою судового процесу, якому забракло об'єктивності. Під опозицією Ісусу пульсує самий дух зла, який намагається перешкодити Божій справі та заглушити послання Ісусового викупного слова. Це переконання підживлює безкомпромісну позицію Івана до представників Христової опозиції не лише в історії про страсті, але й у всьому Євангелії. Однак, автор не залишає жодних сумнівів у тому, що Ісус перемагає

³⁵² Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 151.

³⁵³ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 121.

³⁵⁴ Craig S. Keener. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. P. 1080.

владу зла, і твердження про цей факт просякнуті іронією, яка лежить в основі розповіді Івана. У той час як зло інстинктивно намагається вбити Ісуса і тим самим знищити Його силу, читач Євангелії знає, що в цьому самому акті смерті, смерті за любов і через любов, тріумфує сила Бога. Вже вкотре Євангеліє від Івана зосереджує всю силу своєї драми на таємничому і парадоксальному центрі християнського послання: смерть веде до життя – це твердження, що руйнує владу темряви ³⁵⁵.

Страждання. Перевіреним фактом є твердження: ті, хто страждає, здатні краще розуміти інших і бути з ними близькими. Для віруючої людини це створює глибшу реальність: у стражданні я відчуваю солідарність із Тим, Хто страждав і віддав себе за мене. Після страждань і смерті Ісуса немає жодної людської реальності – навіть найнепрозорішої – в якій не можна було б знайти сліду шляху, що Господь відкрив, і проблиску Його присутності, що підтримує все існуюче. Отже, той, хто страждає – ніколи не самотній, звідси походить сопричастя вірних ³⁵⁶.

Поширеною серед богословів є думка, що розповідь про Страсті у Івана представляють Ісуса вже в момент Його прославлення. Звичайно, постать Ісуса в усіх сценах Євангелії від Івана пронизана славою – цю славу можна побачити вже в сцені арешту з трьома «Я є» (Ів. 18:5 – 8), викарбуваними у сцені як світила, що наповнюють темряву саду ясністю. Ісус, піднесений на хресті (Ів. 19:18 – 22), є в розумінні Івана Царем на Його троні. Збуваються слова Ісуса: «Я ж, коли від землі буду піднесений, усіх притягну до себе» ³⁵⁷ (Ів. 12:32). І саме зараз, як Цар і справжній Первосвященник, Він має намір відбудувати Ізраїль, але такий, що повністю відкривається язичникам. Четверо римських солдатів (Ів. 19:23 – 24), улюблений учень і жінки – це новий народ, який щойно вийшов з Ізраїлю, відновленого Ісусом, і найвидатнішою частиною цього оновленого люду є Марія.

³⁵⁵ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 152.

³⁵⁶ Carlo Bazzi. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato : Piemme, 2000. P. 223.

³⁵⁷ Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 128.

Вони будуть першими, хто скуштує рясні дари хреста: слова Ісуса, сходження Духа, нове життя, виражене в таємниці крові і води (Ів. 19:34 – 37) ³⁵⁸.

З упущень Івана найбільш вражаючими є крик спустошення на хресті та агонія в саду. Замінивши болісне звернення, записане Марком і Матеєм, тріумфальним вигуком «τετέλεσται» Іван перетворює хрест на престіл ³⁵⁹.

Настільки глибоко перетворюючи значення хреста зі знаряддя жахливої смерті на знак непереборної любові, Євангеліє від Івана вловлює невід’ємний парадокс християнського одкровення та розкриває нескінченну таємницю Божої любові до людини ³⁶⁰.

Смерть. Глибина сенсу смерті Ісуса була виражена в житті Церкви багатством понять і образів і, насамперед, у Божественній літургії. Він був розп’ятий, помер за нас і був похований, – саме ці слова ми повторюємо у Символі Віри. Це заклик до роздумів над природою Ісуса, Його діями, Його місією, Його приходом від Отця. Богословське значення смерті у розповіді про страсті передбачає: 1) істину Ісусового втілення та Його солідарність; 2) прийняття Богом історичного та людського існування в житті та смерті (саме тому смерть так тісно пов’язана із таїнством втілення); 3) визнання сотеріологічного сенсу смерті Спасителя ³⁶¹.

Життя дається через смерть, як зазначено в другій згадці про сповнення слів Писання: «Щоб здійснилося слово Ісуса, що сказав, вказуючи, якою смертю має вмерти» ³⁶² (Ів. 18:32). Для Івана ця смерть є справжнім воскресінням, спричиненим язичниками, які в особі Пилата визнають царство Христа, «царя юдейського» (Ів. 19:19), однак спровокований римський намісник був Ісусовими братами-юдеями, що в якійсь мірі нагадує нам історію Йосифа (Бут. 37 – 50). Трагічна історія останнього стала джерелом життя для тих, хто планував та готував його смерть. Ісус помирає за своїх і через своїх, і не тільки тих, що були

³⁵⁸ Morla V., García S. Evangelio de Juan. Bilbao : Editorial Desclee de Brouwer, 2008. P. 341.

³⁵⁹ John Ashton. Understanding the Fourth Gospel / second edition. King's Lynn : Biddles Ltd., 2007. P. 464.

³⁶⁰ Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 147.

³⁶¹ Pasión de Jesucristo / Luis Díez Merino, Robin Ryan, Adolfo Lippi. Madrid : San Pablo, 2015. P. 704.

³⁶² Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 2 : Новий Завіт. С. 135.

Його ворогами від початку, але опосередковано також через тих, хто проголосив себе Його учнями, а потім зрадив Христа, зрікся Його або покинув ³⁶³.

Традиційний образ смерті Ісуса, розп'яття, є яскравим та досить точним відображенням того, що Павло вважав суттю всього Євангелія (на загал як явища, а не твору конкретного авторства): Добра Новина – це Христос розп'ятий. Це означає, що без смерті не могло б бути Євангелія. Ісус входить у світ із місією від Отця і залишає цей світ, коли Його місія завершується. За допомогою екстраординарної інволюції автор показує нам, що ця місія Христа полягає в тому, щоб відкрити людству правду та запросити перебувати в цій правді ³⁶⁴.

Проте, прославлений Христос є тим самим Христом, як не парадоксально, чия слава сяяла ще за Його життя. Іван бачить відхід Ісуса зі світу наче як дзеркальне відображення Його входження. Втілення і смерть є певною мірою однією таємницею. Подібно до зішестя Христа в ад, втілення неможливо побачити, на нього можна дивитися лише очима віри ³⁶⁵.

Таким чином, бачимо глибоку трансформацію символів. Замість того, щоб розглядати смерть як зупинку потоку життя, розповідь про страсті у Євангелії від Івана зображує смерть Ісуса як славетний початок нового джерела, із якого це життя щедро розливається. Так Ісус завершує свою місію ³⁶⁶.

³⁶³ Oniszczyk J. *La Passione Delsignore Secondo Giovanni* (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. P. 232.

³⁶⁴ John Ashton. *Understanding the Fourth Gospel / second edition*. King's Lynn : Biddles Ltd., 2007. P. 467.

³⁶⁵ Там само. С. 474.

³⁶⁶ Senior D. *The Passion of Jesus in the Gospel of John*. Minnesota : The Liturgical press, 1991. P. 148.

ВИСНОВКИ

Перед тим як безпосередньо здійснити наративний аналіз страсної оповіді в Євангелії від Івана, ми розглянули її в контексті чотирьох Євангелій. Нам вдалося простежити зв'язок, який мають синоптичні страсні наративи з розповіддю про страсті в Євангелії від Івана, та між собою, а, зокрема, те, як Матей та Лука доповнюють наратив Марка, роблячи це кожен по-своєму, згідно своєї мети написання Євангелії. Було проаналізовано всі спільні риси розповідей про страсті та підкреслено особливості страсного наративу, притаманні виключно четвертому Євангелію.

Таким чином, ми показали, що хоч чіткий зв'язок між страсними оповідями синоптиків є очевидний, страсна розповідь у Євангелії від Івана суттєво відрізняється численними особливостями, дослідженими у першому розділі нашої роботи. Всі елементи Івана, яких ми не зустрічаємо у Марка, Матея чи Луки – доповнюють та довершують синоптичну оповідь страстей, тим самим створюючи єдність між чотирма Євангеліями.

Для нашого дослідження суттєвим елементом став аналіз контексту та структури страстей Ісуса Христа у Євангелії від Івана. Ми вказали в якій тематичній секції Євангелії текст вміщений, простежили та дослідили його ближній та дальній контекст, звернули увагу на ті події, що передують тексту, і ті, що слідує досліджуваному епізоду. Крім того, нами було досліджено внутрішній динамізм розвитку сюжету – ми виділили менші підсекції уривку та охарактеризували їх.

Тобто, розглядаючи контекст та структуру страсного наративу у Євангелії від Івана, ми показали, що розповідь про страсті разом із Воскресінням Христа становлять справжній богословський центр четвертого Євангелія. Саме тому, коли ми розглядаємо Воскресіння як сьомий – досконалий знак (навіть більше – «*par excellence*»), то неминує згадуємо і страсті Ісуса Христа. Ми підкреслили

те, як Іван, використовуючи концентричний х'язм для структурування сюжету, творить глибокі паралелі між епізодами, розставляючи наголоси на окремих сценах, вміщених у центр концентричних структур. Саме завдяки такій геніальній будові розповіді, читач може простежити всі деталі сюжету, продумані Іваном в намірі творення дивовижної драми, сповненої іронії.

Ми побачили, що, послуговуючись оповідачем, автор допомагає читачеві збагнути всю мету написаного, розпізнати іронію там, де її не бачать персонажі, почути те, що герої відчули, але не висловили, і зрозуміти те, чого навчає Спаситель. Розповідь про страсті та смерть Ісуса ми поділили на наступні сцени: арешт Ісуса (Ів. 18:1 – 11), допит Ісуса в домі Анни (Ів. 18:12 – 27), судова справа перед Пилатом (Ів. 18:28 – 19:16а), розп'яття Ісуса (Ів. 19:16б – 37), смерть Ісуса (Ів. 19:38 – 42). За допомогою наративного аналізу нам вдалося краще зрозуміти богословські наміри автора та побачити в цій перспективі унікальність Іванової розповіді про страсті. У світлі аналізу сюжету Ів. 18:1 – 19:42, було здійснено спробу з'ясувати, яку роль відіграють час, простір та персонажі у оповіді про страсті. Аналіз часового руху став корисним інструментом у розкритті найрізноманітніших характеристик розповіді про страсті у Євангелії від Івана. Послуговуючись такими простими та відносно «приземленими» категоріями як час та простір, Іван творить набір геніальних прихованих повідомлень, які читач мусить віднайти, зрозуміти, та повірити в них. Крім того, послуговуючись персонажами та їхніми стосунками із Христом, автор Євангелії від Івана показує читачеві, як багато насправді залежить від кожного вибору, навіть найменшого. І, зрештою, чим би не керувалася особа, у розповіді про страсті чи у житті поза літературними наративами, Бог завжди і з будь-чого робить добро тим, що Його люблять. Доказ цьому – життя, що народжується із смерті. Виділивши богословські категорії уривку, ми вказали на глибоку трансформацію символів: замість того, щоб розглядати смерть як зупинку потоку життя, розповідь про страсті у Євангелії від Івана зображує смерть Ісуса як славетний початок нового джерела, із якого це життя щедро розливається.

Проведене нами дослідження базувалося виключно на іноземних джерелах (за винятком українського перекладу Святого Письма Старого та Нового Завіту, яке часто цитується в роботі). Це важливо, адже, як ми зазначали у вступі, метою цієї роботи було збагатити україномовний простір біблістики та підвищити інтерес до цього наукового напрямку, чого ми досягли завдяки ретельному наративному аналізу розповіді про страсті в Ів. 18 – 19.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., арам. та грец. текстами. Львів : Свічадо, 2018. Ч. 1 : Старий Завіт. 1126 с. ; Ч. 2 : Новий Завіт. 350 с.
2. Barrett C. K. The Gospel according to St. John. Second Edition. Philadelphia : The Westminster Press, 1978. 638 p.
3. Brown R. E. The Death of the Messiah. From Gethsemane to the grave. Volume 1: a commentary on the passion narratives in the four Gospels. London : Yale University Press, 1998. 877 p.
4. Carlo Bazzi. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato : Piemme, 2000. 268 p.
5. César Augusto Franco Martínez. La Pasión de Jesús Según San Juan. Escenas con cuestiones disputadas. Madrid : Fundación San Justino, 2005. 267 p.
6. Charles L. Quarles. A theology of Matthew : Jesus revealed as Deliverer, King, and Incarnate Creator. Phillipsburg : P&R Publishing, 2013. 240 p.
7. Conzelmann, H. History and Theology in the Passion narratives of the Synoptic Gospels. *Interpretation : a journal of Bible and t heology*. 1970. № 24 (2). P. 178–197.
8. Cornelis Bennema. Encountering Jesus. Character Studies in the Gospel of John / second edition. Minneapolis : Fortress Press, 2014. 240 p.
9. Craig S. Keener. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. 1636 p.
10. Dorrell F. The year of the Word. Passion according to Matthew. *The God Who Speaks*. 2021. № 15. P. 1-4.
11. Douglas Estes. The Temporal Mechanics of the Fourth Gospel. A Theory of Hermeneutical Relativity in the Gospel of John. Boston : Brill, 2008. 326 p.

12. Eller V. The beloved disciple: his name, his story, his thought: two studies from the Gospel of John. Grand Rapids : William B. Eerdmans Publishing Company, 1987. 124 p.
13. Fallon M. The Gospel according to St Mark: an introductory commentary. Kengsinton : Chevalier Press, 1997. 293 p.
14. Garcia-Moreno A. El Evangelio segun San Juan. Introduccion y exegesis. Badajoz-Pam Plona : Navegraf, 1996. 525 p.
15. George R. Beasley-Murray. Word Biblical Commentary. Volume 36. John. / edited by D. A. Hubbard, G.W. Barker, J. D. W. Watts, R. P. Martin. Waco, Texas : Word Books : 1987. 442 p.
16. Haenchen E. John 2. A Commentary on the Gospel of John. Chapters 7 – 21 / translated by Robert W. Funk / edited by Robert W. Funk with Ulrich Busse. Philadelphia : Fortress Press, 1984. 369 p.
17. Hans Urs von Balthasar. Explorations in Theology II / translated into English by John Saward. San-Francisco : Ignatius Press, 2011. 513 p.
18. Heather M. G. Interweaving innocence : a rhetorical analysis of Luke's passion narrative (Lk. 22:66 – 23:49). Cambridge : James Clarke & Co, 2017. 206 p.
19. Ignace de La Potterie. La Pasi3n de Jes3s seg3n San Juan. Textoy esp3ritu. Madrid : Biblioteca de autores cristianos, 2007. 153 p.
20. Inghilesi M. L'incontro fra Ges3 e Pilato. Processo al processo e teologia di Giovanni 18 – 19. Percorso storico, giuridico ed esegetico. Bologna : Centro editoriale dehoniano, 2012. 400 p.
21. J. Mateos, J. Barreto. Il Vangelo Di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico / quarta edizione. Assisi : Cittadella Editrice, 2000. 899 p.
22. J. Ramsey Michaels. The Gospel of John. Grand Rapids : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2010. 1094 p.
23. John Ashton. Understanding the Fourth Gospel / second edition. King's Lynn : Biddles Ltd., 2007. 585 p.

24. Kurt A. Synopsis quattuor evangeliorum : locis parallelis evangeliorum apocryphorum et patrum adhibitis. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1985. 648 p.
25. Lance B. Richey. Roman Imperial Ideology and the Gospel of John. Washington : The Catholic Biblical Association of America, 2007. 234 p.
26. MacArthur J. F. The MacArthur Study Bible. Edinburgh : Thomas Nelson, 2013. 2240 p.
27. Malan J. Prophetic programme in the Seven Feasts of Israel. Heiderand : Trumpet Publications, 2012. 74 p.
28. Mark W. G. Stibbe. John's Gospel. New Testament Readings / edited by John Court. London : Routledge, 1994. 154 p.
29. Mateos J., Barreto J. Dizionario Teologico del Vangelo di Giovanni / diretto da Sabino Acquaviva. Assisi : Cittadella Editrice, 1982. 359 p.
30. Morla V., García S. Evangelio de Juan. Bilbao : Editorial Desclée de Brouwer, 2008. 382 p.
31. Mülüney F. J. El Evangelio Dejuan. Pamplona : Editorial Verbo Divino, 2005. 547 p.
32. Nicolas Farely. The Disciples in the Fourth Gospel. A Narrative Analysis of their Faith and Understanding. Tübingen : Mohr Siebeck, 2010. 260 p.
33. Oniszczyk J. La Passione Delsignore Secondo Giovanni (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. 256 p.
34. Pasión de Jesucristo / Díez M. L., Ryan R., Lippi A. Madrid : Liberdigital, 2015. 1363 p.
35. Pasión de Jesucristo / Luis Díez Merino, Robin Ryan, Adolfo Lippi. Madrid : San Pablo, 2015. 1363 p.
36. R. Alan Culpepper. Anatomy of the Fourth Gospel. A study in literary design. Philadelphia : Fortress Press, 1987. 256 p.
37. Raymond E. Brown. El Evangelio según Juan (XIII-XXI) / Segunda edición. Madrid : Grafomedia, 2000. 1719 p.

38. Rev'd Murray Wills. The Significance of the Passion Narrative in Mark's Gospel. Gettysburg : St James' Church, 2021. 5 p.
39. Ridderbos H. N. Matthew's witness to Jesus Christ : the King and the Kingdom. New York : Association Press, 1958. 94 p.
40. Ridderbos H. N. The Gospel according to John : a theological exegesis / translated by J. Vriend. Grand Rapids : William B. Eermands publishing company, 1997. 721 p.
41. Rivero G. R. Christology of Mark's passion narrative : the portrait of Jesus through narrative criticism. Dublin : The Milltown institute of theology and philosophy, 2012. 82 p.
42. Robert Vignolo. Personaggi del Quarto Vangelo. Figure della fede in San Giovanni. Milano : Glossa, 1994. 249 p.
43. Rogers P. The Passion of Jesus in John's Gospel. *The Passion of Jesus. A source of hope for today*. 2017. № 2. P. 1-10.
44. Rudolf Schnackenburg. Commentario teologico del nuovo testamento. Il vangelo di Giovanni. Parte terza / traduzione italiana di G. Cecchi / edizione italiana a cura di O. Soffritti. Brescia : Paideia Editrice, 1981. 681 p.
45. Santi Grasso. Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova Editrice, 2008. 982 p.
46. Senior D. The Gospel of Matthew and the Passion of Jesus: Theological and Pastoral Perspectives. *Word & Word. Volume V XIII*. 1998. № 4. P. 372-379.
47. Senior D. The Passion of Jesus in the Gospel of John. Minnesota : The Liturgical press, 1991. 176 p.
48. Sjef Van Tilborg. Reading John in Ephesus. Leiden : Brill, 1997. 240 p.
49. Sperry Symposium Classics: The New Testament / Frank F., Judd Jr., Gaye S. Utah : Deseret Book Company, 2006. 464 p.
50. Thomas L. Brodie. The Gospel according to John. A literary and theological commentary. New York : Oxford University Press, 1993. 625 p.
51. Xavier Léon-Dufour. Lettura dell'Evangelo Secondo Giovanni / seconda edizione. Milano : Edizioni San Paolo, 2007. 1294 p.

52. Young. N. H. The King of the jews : Jesus before Pilate (John 18:28 – 19:22).
Australian biblical review. 2018. № 66. P. 31-42.

Таблиця порівняння хронології подій у страсних оповідях Марка, Матея, Луки та Івана (на основі Kurt A. Synopsis quattuor evangeliorum : locis parallelis evangeliorum apocryphorum et patrum adhibitis. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1985. 648 p.).

Подія	Матей	Марко	Лука	Іван
Змова проти Ісуса	26:1 – 5	14:1 – 2	22:1 – 2	–
Помазання у Витанії	26:6 – 13	14:3 – 9	7:36 – 50	12:1 – 8
Зрада Ісуса Юдою	26:14 – 16	14:10 – 11	22:3 – 6	–
Підготовка до Пасхи	26:17 – 20	14:12 – 17	22:7 – 14	–
Миття ніг учням	10:24.40	–	6:40	13:1 – 20
Ісус передбачає зраду	26:21 – 25	14:18 – 21	22:21 – 23	13:21 – 30
Остання вечеря	26:26 – 29	14:22 – 25	22:15 – 20	–
Ісус передбачає зраду	26:21 – 25	14:18 – 21	22:21 – 23	13:21 – 30
Пріоритет серед учнів та нагорода учнівства	20:24 – 28	10:41 – 45	22:24 – 30	–
Нова заповідь любові	–	–	–	13:31 – 35
Передбачення відречення Петра	26:30 – 35	14:26 – 31	22:31 – 34	13:36 – 38
Два мечі	–	–	22:35 – 38	–
«Нехай не тривожиться ваше серце»	–	–	–	14:1 – 14
Обіцянка Утішителя	–	–	–	14:15 – 26
Дар миру	–	–	–	14:27 – 31
Ісус Істинна Виноградна	–	–	–	15:1 – 8
«Перебувайте у моїй любові»	–	–	–	15:9 – 17
Ненависть світу	–	–	–	15:18 – 25
Свідчення щодо Утішителя	–	–	–	15:26 – 27

Про переслідування	—	—	—	16:1 – 4
Діло Утішителя	—	—	—	16:5 – 15
Скорбота, перемінена на радість	—	—	—	16:16 – 22
Молитва в Ім'я Ісуса	—	—	—	16:23 – 28
Передбачення втечі учнів	—	—	—	16:29 – 33
Заступницька молитва (Архієрейська)	—	—	—	17:1 – 26
Ісус у Гетсиманії	26:36 – 46	14:32 – 42	22:39 – 46	18:1 12:27
Ісус заарештований	26:47 – 56	14:43 – 52	22:47 – 53	18:2 – 12
Ісус перед синадріоном (відречення Петра)	26:57 – 68	14:53 – 65	22:54 – 71	18:13 – 24
Відречення Петра	26:69 – 75	14:66 – 72	22:56 – 62	18:25 – 27
Ісус приведений до Пилата	27:1 – 2	15:1	23:1	18:28
Смерть Юди	27:3 – 10	—	—	—
Суд перед Пилатом	27:11 – 14	15:2 – 5	23:2 – 5	18:29 – 38
Ісус перед Іродом	—	—	23:6 – 12	—
Пилат оголошує Ісуса невинним	—	—	23:13 – 16	—
Ісус чи Варавва?	27:15 – 23	15:6 – 14	23:17 – 23	18:39 – 40
«Ось чоловік!»	27:28 – 31a	15:17 – 20a	—	19:1 – 15
Пилат дає згоду на розп'яття Ісуса	27:24 – 26	15:15	23:24 – 25	19:16
Бичування та насміхання з Ісуса	27:27 – 31a	15:16 – 20a	—	19:2 – 3
Дорога на Голготу	27:31b – 32	15:20b – 21	23:26 – 32	19:17

Розп'яття	27:33 – 37	15:22 – 26	23:33 – 34	19:17b – 27
Насміхання з Ісуса на хресті	27:38 – 43	15:27 – 32a	23:35 – 38	–
Два розбійники	27:44	15:32b	23:39 – 43	–
Смерть Ісуса	27:45 – 54	15:33 – 39	23:44 – 48	19:28 – 30
Свідки Розп'яття	27:55 – 56	15:40 – 41	23:49	19:25 – 27
Пробитий бік Ісуса	–	–	–	19:31 – 37
Похорон Ісуса	27:57 – 61	15:42 – 47	23:50 – 56	19:38 – 42
Охорона гробу	27:62 – 66	–	–	–